

รายงานการศึกษาวิจัย

การประเมินระบบสวัสดิการสังคม สำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง

(An Evaluation of Social Welfare Scheme
for Abused Children)

โดย

ผศ.อภิญญา เวชยชัย

(Assist.Prof.Apinya Wechayachai)

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในเครือข่ายวิชาการ
ด้านความรุนแรงต่อผู้หญิง

และมูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง

ด้วยความสนับสนุนของ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
(สวรส.)

มีนาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	i
ABSTRACT	v
บทที่ 1	
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	4
คำถามในการวิจัย	4
กรอบแนวความคิด	4
ขอบเขตการวิจัย	5
วิธีการวิจัย	5
ประชากร	6
สาระสำคัญของการศึกษา	6
บทที่ 2	
นิยามศัพท์และขอบเขตของปัญหา	8
การทบทวนระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในสังคม	9
แนวทางการดำเนินงานในการให้บริการแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง	19
-งานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก	20
-งานด้านการบำบัดฟื้นฟู	22
-การเตรียมการคืนเด็กกลับสู่สังคม	28
-การป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม	29
สรุป	31
บทที่ 3	
ผลการศึกษาระบบดำเนินงานการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง	33
ภาพรวมของระบบดำเนินงานการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง	33
ผลการศึกษาที่สำคัญ	33
ภาพรวมของปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงาน	36
กระบวนการในการฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจ	38

กระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาด้านการศึกษาและงานฝึกออาชีพ	47
โครงการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ สำหรับการพัฒนาศุลากร	56
บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและเด็ก	57
ปัญหาที่ไ้พบในระบบบริการทางการแพทย	60
ปัญหาที่ไ้พบในระบบบริการทางกฎหมาย	63
การทำงานเชิงป้องกันในระบบโรงเรียน	69
ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบส่งต่อ	71
สรุปผลการศึกษา	74

บทที่ 4

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	77
สรุป	83
บรรณานุกรม	85
ภาคผนวก	

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง เป็นการศึกษาในเครือข่ายวิชาการด้านความรุนแรงต่อผู้หญิง และมูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง โดยความสนับสนุนของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ภาพรวมของรูปแบบ และระบบการจัดการ สวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงต่อเด็ก ทั้งเด็กที่ถูกกระทำและเด็กที่เป็นผู้กระทำ ทั้งในด้านการป้องกัน การพิทักษ์สิทธิ การสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม การฟื้นฟูสภาพการให้ความช่วยเหลือ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตกระบวนการให้บริการแบบมีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มสนทนา การศึกษาจากกรณีศึกษาในหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนหลายหน่วยงาน ได้แก่ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ ศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสของกรุงเทพมหานคร มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก กลุ่มครูกัลยาณมิตร จ.บุรีรัมย์ร่วมกับการทำงานของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก

ผลการศึกษาที่สำคัญ พบว่า

(1) การดำเนินงานด้านสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง เป็นการดำเนินงานในลักษณะการมุ่งแก้ไขปัญหาที่ตัวเด็กในลักษณะปัจเจก มากกว่าการแก้ไขที่ระบบและกลไกการให้บริการ การดำเนินงานส่วนใหญ่จะเน้นหนักงานบำบัดฟื้นฟู ในบ้านพักพิง(Shelter Home) รูปแบบหรือกระบวนการการให้การศึกษา ยังไม่สามารถฟื้นฟูสภาพจิตใจ ภาวะทางอารมณ์ของตัวเด็กได้ลึกซึ้งนัก นักวิชาชีพที่พยายามทำงานในส่วนนี้ยังขาดองค์ความรู้ใหม่ๆ ทักษะเชิงลึกในการจัดการ ขาดกระบวนการติดตามผลที่มีประสิทธิภาพ และสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถพัฒนาองค์ความรู้ แนวทางปฏิบัติงาน เทคนิค ทักษะ ให้เท่าทันกับพลวัตแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นมากนัก

(2)การทำงานในเชิงป้องกัน มีการนำความรู้ แนวคิดและทักษะใหม่ ๆ เข้ามาเสริมการทำงานกับเด็กมากขึ้น ทั้งในงานบำบัดฟื้นฟู เช่นดนตรี ละคร การเล่น ฯลฯ มีการขยายงานเชิงป้องกันโดยทำงานกับครอบครัวและชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อเสริมความตื่นรู้ต่อปัญหาของบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งตัวเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครอง แก่นนำชุมชน ทั้งในชุมชนเมืองและในส่วนภูมิภาค แต่ความตระหนักรู้ของชุมชนต่อปัญหาความรุนแรงที่เกิดกับเด็กยังอยู่ในระดับที่น้อยและมีลักษณะ “ตื่นตูม” เป็นพัก ๆ มากกว่า “ความตื่นตัว” ต่อการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาในระยะยาว

(3)กรณีเด็กที่กระทำความผิด ควรได้รับสิทธิในการบำบัดฟื้นฟูในสภาพที่เหมาะสมตามฐานความผิด วัย และโอกาสในการเปลี่ยนแปลงตนเอง แต่ระบบสวัสดิการที่ช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้

กลับมีลักษณะเป็นระบบบำบัดฟื้นฟูภายใต้โครงสร้างอำนาจ ที่ยิ่งเพิ่มความกดดันและทำร้ายเด็กซ้ำซ้อนมากขึ้น อันเนื่องมาจากการจัดการภายในที่ขาดการดูแลและพัฒนาอย่างเป็นจริงจัง ระบบอำนาจภายในสถานพินิจฯ ที่ผลิตซ้ำและถ่ายทอดจากผู้ดูแลบางคน ผู้เด็กเยาวชนที่เป็น “ขาใหญ่” และกระทบกลุ่มเด็กที่อ่อนแอเป็นลำดับสุดท้าย จะเป็นการผลิตซ้ำวัฏจักรความรุนแรงในเด็กกลุ่มนี้ต่อไปอย่างไม่มีทางเลือก

(4) หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีความร่วมมือกันมากขึ้นในการทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กในจังหวัดต่าง ๆ การสร้างเครือข่ายในระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่น มีรูปแบบการทำงานร่วมกันในการพัฒนาทีมงาน เริ่มจาก 9 จังหวัดนำร่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายด้านการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็กสำหรับช่วยเหลือเด็กต่างชาดมีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

(5) ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของระบบดำเนินงาน คือ

(5.1) การพัฒนากลไกด้านกฎหมาย เช่น การประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ป.วิอาญา) ที่ผลักดันให้เกิดกระบวนการคุ้มครองเด็กโดยนักวิชาชีพทางสังคม ในกระบวนการยุติธรรม และการผลักดันพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ..... ซึ่งจะมีผลต่อการสร้างและยกระดับมาตรฐานการให้ความคุ้มครองเด็กในขอบเขตระดับประเทศ

(5.2) การพัฒนาระบบและโครงสร้างการทำงาน ที่รองรับปัญหาความรุนแรงได้ทันการ เช่น การผลักดันศูนย์บริการทางการแพทย์แบบ one stop crisis service ในเมืองและขอบเขตชนเมือง ในโรงพยาบาลต่าง ๆ สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีกระบวนการติดตามและพัฒนาการทำงานในลักษณะนำร่องอย่างจริงจังมากขึ้น

(5.3) การพัฒนาทีมงานสหวิชาชีพในการทำงานสร้างเครื่องมือในการคัดค้นหาปัจจัยเสี่ยงและการสร้างตัวชี้วัดที่สามารถใช้ในการคัดกรองและให้ความคุ้มครองเด็กปกติ เด็กกลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ อย่างมีมาตรฐาน

(5.4) การทำงานเชิงบำบัดฟื้นฟูที่มุ่งสร้างเสริมพลังอำนาจในตัวเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งตน (Build up Self-Esteem) อันจะเป็นการเปลี่ยนตนเองจากภายใน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ลึกซึ้ง ยากและต้องใช้เวลายาวนาน

(5.5) ทิศทางการทำงานในปัจจุบันมีแนวโน้มมุ่งพัฒนาระบบ กลไก และเสริมศักยภาพองค์กร (Capacity Building) และมุ่งการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ มากขึ้น แต่การจัดระบบการบริหารจัดการโดยส่วนรวมยังอ่อนแอ ขาดความเชื่อมโยงและขาดการทำงานเสริมพลังกันอย่างเป็นกระบวนการ แม้จะมีความพยายามสร้างนวัตกรรมในงานใหม่ ๆ ในด้านบำบัดฟื้นฟู ก็ยังคงไม่สามารถขยายบริการออกไปอย่างทั่วถึง การให้บริการแบบครบวงจรยังมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในส่วนกลางค่อนข้างมาก แต่ผลจากกฎหมายและผลกระทบจาก

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นระยะ น่าจะเป็นทิศทางนำไปสู่ของการผลักดันให้เกิดนโยบายและสวัสดิการให้กับเด็กที่ได้รับความรุนแรงที่ครบวงจรและจริงจังมากกว่านี้

(6) การนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน ได้รับความสำคัญและเป็นที่สนใจจากสาธารณะมากขึ้น แต่การนำเสนอในหลาย ๆ กรณี ที่มุ่งการเสนอข่าวสารเพื่อสร้างความตื่นตัว มุ่งการขายสีหน้าของข่าว กระบวนการ “ทำเด็กให้เป็นข่าว” ของบางหน่วยงาน อาจมีผลทำร้ายเด็กในทางอ้อมจนส่งผลให้กลายเป็นกระบวนการ “ตัดวงจรความสัมพันธ์” ของตัวเด็ก ครอบครัวและชุมชนออกจากกันโดยสิ้นเชิง

(7) ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง

(7.1) เร่งการพัฒนาองค์ความรู้และเสริมเทคนิคเชิงลึกในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู การสร้างและพัฒนาความเชื่อมั่นและการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองของเด็ก (Build up Self-esteem) กระบวนการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่เด็กและผู้หญิง การส่งเสริมแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการเคสรายบุคคล (Case Management) อย่างเหมาะสม สอดคล้อง ฯลฯ โดยทีมสหวิชาชีพที่เป็นสหวิชาชีพ (Multidisciplinary)

(7.2) การสร้างและพัฒนาระบบการประสานงาน และการสร้างเครือข่ายของระบบส่งต่อ (referral system) ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม การทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ ควรเน้นความเป็น “สหวิชาชีพในเชิงเนื้อหา” องค์ความรู้ที่ยึดเด็กเป็นฐาน มากกว่าการทำงานเป็น “ทีมสหวิชาชีพในเชิงรูปแบบ”

(7.3) เร่งสร้างกลไกและพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์ และการดำเนินการทางคดีในแบบ One Stop Service ให้กระจายออกไปอย่างทั่วถึงในสถานพยาบาลต่าง ๆ และควรมีการทำงานกับครอบครัวแบบใกล้ชิดและคู่ขนานไปพร้อม ๆ กับเด็ก

(7.4) บ้านพักพิงทั้งของรัฐและเอกชน ควรคำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เปิดและให้อิสระแก่เด็ก การจัดการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ให้ผู้เรียนมีอิสระ เป็นการพัฒนามิติด้านในของชีวิตเด็ก พัฒนาลัทธิในการเรียนรู้ของเด็ก เกิดการเรียนรู้จากความสนใจของตนเอง มากกว่าการถูกบังคับ

(7.5) การฝึกอบรมควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในเชิงลึกให้ครอบคลุมถึงเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเด็ก

(7.6) การสร้างเวทีความคิดของบ้านพักพิงทั้งรัฐ เอกชน ส่วนท้องถิ่น ให้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนและต่อยอดประสบการณ์ หรือร่วมกันหาแนวทางใหม่ๆ ในการพัฒนาเด็กสำหรับเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ

(7.7) ควรมีการจัดทีมประเมินผลการดำเนินงานของบ้านพักพิงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการผลักดันรูปแบบ การประเมินหลักสูตรที่จัดฝึกอบรม ตลอดจนกระบวนการ/กิจกรรมในบ้าน ควรมีการประเมินทุกปีเป็นประจำ

(7.8)ระบบยุติธรรมที่ดำเนินการสำหรับเด็กควรเป็นระบบยุติธรรมที่ทำงานกับครอบครัว ชุมชน และเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กที่มีฐานความผิดระดับเบา หรือผิดโดยไม่เจตนา มีทางเลือกในการแก้ปัญหาละเอียดมากขึ้น

(7.9)ควรให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สื่อมวลชนทุกประเภท และช่วยยกระดับบทบาทการนำเสนอข่าวเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในมิติเชิงคุ้มครองป้องกันแก่สังคมด้วย

(7.10)ควรปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมต่อเด็ก เยาวชน ทั้งที่เป็นเหยื่อ เป็นผู้กระทำความรุนแรง เป็นกลุ่มเสี่ยง ให้มีสาระที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน

(7.11)ควรเพิ่มความสนใจและจับตามองความรุนแรงรูปแบบใหม่ ๆ ที่มากับนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ และควรเร่งสำรวจ ทบทวนกฎหมายที่จะเอาผิดกับผู้กระทำความผิด โดยเร่งพิจารณาเนื้อหา บทลงโทษที่เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ที่เป็นพลวัต

(7.12)เร่งส่งเสริมให้มีกลุ่มนักวิชาชีพอาสาสมัครที่ทำงานกับเด็กให้มากขึ้น เช่น กลุ่มครูจิตอาสาสมัคร กลุ่มนักสังคมสงเคราะห์อิสระ กลุ่มสื่อมวลชนอิสระ เป็นต้น

(7.13)ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับแนวทางที่ต้องการคำตอบชัดเจนขึ้น เช่น กระบวนการคืนเด็กกลับสู่สังคม กระบวนการคุ้มครองเด็กรูปแบบต่าง ๆ จากครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

Abstract

An Evaluation of Social Welfare Scheme for Abused Children

is a study of the Academic Network against Violence to Women and the Foundation to Foster Understanding in Women's Health, which are supported by Health Systems Research Institute. The study explores concepts, patterns, management and social welfare related to child abuse – abused and abusive children in terms of prevention, rights protection, building and developing social immunity, rehabilitation and assistance from state and private sectors. The study aims to potential and constraints of the system, mechanism and related procedure as well as to present recommendations at policy level concerning an improvement of social welfare scheme for abused children. The study applies qualitative approach by conducting in-depth interviews, observing and participating in services to children, attending group discussions, thorough researches on case studies from state and private agencies, e.g. Children Welfare Protection Division; Correction and Vocational Development Institute; Centre for Children, Women and the Underprivileged of Bangkok Metropolitan Administration; Children Protection Foundation; Kru Kalayanamite of Buri Ram that work in team with Children Development Foundation.

Findings

1. In helping the abused children, the assistance is geared towards an individual child rather than solving the system and service mechanism. Rehabilitation often takes place in shelter home. The process did not restore mental and emotional condition of the children well enough. Workers in this field lack new knowledge, profound managerial skills and effective monitoring system. Likewise, related educational institutions are short of knowledge, operation technique and skills to keep up with increasing problems.
2. In preventive works, new concepts and techniques such as music therapy, play therapy and games have been integrated in rehabilitation process. Preventive measures have been extended to families and communities to create awareness among children, parents, community leaders at local and regional level. However, the awareness was relatively mild and reactions towards the problems are “reactive” rather than “pro-active” long-term prevention.

3. When children made mistakes, they should be rehabilitated in accordance with their offences, age and opportunity to change themselves. However, the current rehabilitation system is tied by hierarchical structure that increases pressure and hurts the children due to poor internal management. Such system in youth detention centres has established an echelon where weaker children are subject to abuse.

4. Related agencies are more collaborative in working as a professional team. Centres to protect children's rights have been set up in various provinces. Community and regional networks have joined their efforts in developing working groups, starting with a pilot project involving nine provinces. Also, there has been more tangible co-operation in building and improving a network to prevent and suppress child and women trafficking.

5. Social welfare for abused children is a turning point in the following areas;

- 5.1 Develop legal mechanisms, for example, Criminal Procedure Law pushed social workers, to better protect children's rights. Children Protection Act BE xxx which will raise standards of children protection countrywide has also been initiated.
- 5.2 Develop working system that can promptly respond to violence, for example, the establishment of one stop crisis service in the city and suburb areas, in hospitals under the jurisdiction of the Bangkok Metropolitan Administration, with a more systematic and committed pilot project.
- 5.3 Form Interdisciplinary teams to develop effective tools in appraising risks, creating an indicator to be used in screening and monitoring children in general, vulnerable group and abused children.
- 5.4 The rehabilitation process that focuses on building up self-esteem is complex, difficult and time-consuming.
- 5.5 Capacity building, mechanism development and participation of various parties are the main thrust in social work. Nevertheless, the overall management is relatively weak, short of connectivity and joint efforts. Innovative rehabilitation is not widely available. One stop services are primarily clustered in major cities. New laws and impacts of violence that are constantly occurring in the society should lead to a more comprehensive policy and welfare for the abused children.

6. Sensational reports in the media could indirectly hurt the children. This puts children, family and community apart.

7. Suggestions

- 7.1 Develop knowledge and techniques in rehabilitation process in order to empower children and women and help them build up self-esteem. Properly advise and monitor case management by multidisciplinary training team.
- 7.2 Improve efficiency of referral system. Multidisciplinary team should focus on quality and put children's benefits at the centre.
- 7.3 Develop and extend "one stop service" legal mechanisms and medical services to hospitals in outer provinces. Throughout, the work should be carried out closely with children and their families.
- 7.4 Both government and private shelters should take into consideration openness environment and liberty of children. Education arrangement should create the environment such that the children feel free to study. Skill development starts voluntarily rather than compulsorily.
- 7.5 Training should be carried out continuously and cover all concerned agencies and particularly those directly involve with children.
- 7.6 Foster homes should act as a forum to encourage the exchange of ideas and experiences in children development for social workers.
- 7.7 Form evaluation teams to appraise performances of foster homes on a yearly basis concerning training and activities.
- 7.8 Justice system should open for family and community to involve in the process. New options should be made available to children who have committed minor offenses.
- 7.9 Educate media to improve reporting quality so that the public will be better informed and protected.
- 7.10 Training content for abused, abusive children and those prone to violence and abuse should differ.

- 7.11 Keep close attention to new types of violence that are associated with new innovation and technology. The laws should be amended and terms of punishment should be revised according to the changing environment.
- 7.12 Encourage voluntary independent professionals to work with children.
- 7.13 Encourage researchers to work on issues related to process of returning children back to the society, formats of children protection in families, schools, religious organizations, communities and local administration agencies.

บทที่ 1

การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง

หลักการและเหตุผล

ความรุนแรงและการทารุณกรรมเด็ก เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนถึงสภาวะป่วยไข้ประการหนึ่งของสังคม แต่เดิมสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ถูกประเมินว่า เป็นเรื่องของพ่อแม่ และลูก เป็นเรื่องภายในที่พ่อแม่จะใช้สิทธิอำนาจในความเป็นเจ้าของ ดูแล กวดขัน ลงโทษลูกของตน พวกเขามีสิทธิจะลงโทษอย่างไรก็ได้ หากมีวัตถุประสงค์ว่าเป็นไปเพราะต้องการสั่งสอน “ให้ลูกได้ดี” และการลงมือทำร้ายต่อกันนั้นเป็น “การโอบอ้อมด้วยความรัก” การใช้เหตุผลดังกล่าวมาเป็นข้ออ้าง เป็นเสมือนกำแพงกันความสนใจของครอบครัวอื่น ชุมชน เพื่อนบ้านที่จะเข้าไปแสดงความเอาใจใส่ สนใจ ท้าทายแบบ”ธุระไม่ใช่” จึงเกิดขึ้นมาตลอดเวลาในขอบเขตพื้นที่ของคำว่า “ครอบครัว” แต่เมื่อสถานการณ์ผ่านไป ปรากฏการณ์ที่ได้พบในระยะหลังคือ ปริมาณของเด็กที่ได้รับความรุนแรงจากบุคคลภายในครอบครัวมีจำนวนมากขึ้น และเพิ่มขึ้นทุกปี รูปแบบของการใช้ความรุนแรงในเด็กไม่ใช่เพียงการตีลูกด้วยความรัก และการบันดาลโทสะโดยไม่เจตนาของพ่อแม่ที่”ใจโมโห”เท่านั้น หากแต่กลายเป็นการทารุณกรรมเด็ก ด้วยรูปแบบหลากหลายวิธีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการทารุณทางร่างกาย (Physical Abuse) การทารุณทางจิตใจ (Emotional Abuse) การปล่อยปละละเลยทางร่างกาย (Physical Neglect) การทารุณทางเพศ (Sexual Abuse) หลายครั้งจากข่าวคราวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ แสดงถึงสภาวะอันตรายของเด็กจำนวนมากตั้งแต่วัยทารกแรกเกิด จนถึงวัยรุ่น ที่เสียชีวิตจากการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่สามารถหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ ขณะเดียวกันเด็กผู้รอดจากความรุนแรงดังกล่าวก็มีได้หมายความว่า จะมีชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข หลายคนที่ถูกทำร้าย ล่วงละเมิดทางเพศ โดยคนในบ้านก็ไม่สามารถกลับไปอยู่บ้านได้ จำต้องเข้าพักพิงในบ้านเรกรับ เพื่อการฟื้นฟูสภาพกายและจิตใจ หลายคนต้องอยู่กับฝันร้ายจากเหตุการณ์ที่ได้เผชิญ เด็กจำนวนไม่น้อยต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูจากจิตแพทย์เป็นระยะ และยังคงได้รับผลกระทบทางจิตใจ อารมณ์ตามมาเป็นเวลานาน

ความตระหนักและตื่นตัวของสังคมต่อการให้ความสนใจต่อปัญหานี้มีสูงขึ้น หน่วยงานต่าง ๆ หันมาให้ความสนใจกับปัญหาการทำร้ายทารุณเด็กมากขึ้น ประกอบกับการที่ประเทศไทยเข้าร่วมการประชุมสุดยอดระดับโลก (World Summit for Children) ที่องค์การสหประชาชาติจัดขึ้น ณ นครนิวยอร์ก เมื่อเดือนกันยายน 2533 ผลการประชุมครั้งนั้นได้มีการประกาศปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้องและการพัฒนาเด็ก (World Declaration on the Survival Protection and Development of Children) และแผนปฏิบัติการเพื่อบรรลุให้เป็นไปตามปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก ในทศวรรษ 1990 (Plan of Action for Implementing the World Declaration on the Survival Protection and Development of Children in

the 1990s) กำหนดให้ประเทศไทยเข้าร่วมข้อตกลงเพื่อดำเนินการกิจสำคัญ 10 เรื่องหลัก ที่เป็นแนวปฏิบัติเป็นพิเศษสำหรับเด็กในเรื่อง 1) การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิเด็ก 2) สุขภาพอนามัย 3) โภชนาการ 4) สตรีในฐานะมารดา 5) ครอบครัว 6) การรู้หนังสือ 7) การดูแลเด็กในภาวะยากลำบาก 8) การปกป้องเด็กในภาวะสงคราม 9) พัทธภัยสิ่งแวดล้อม และ 10) การบรรเทาความยากจน โดยมีเป้าหมายสนับสนุนรวมทั้งสิ้น 27 ข้อ (สช., 2543:1)

จากข้อตกลงดังกล่าวมีผลในการกำหนดให้ หน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กเริ่มหันมาให้ความสนใจกับกลุ่มเด็กในภาวะยากลำบากมากขึ้น อาทิ มีการดำเนินการร่วมกันระหว่าง สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) ร่วมกับ องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) เริ่มสำรวจสถานะปัญหา กำหนดความหมายและจัดวางระบบเครือข่ายการดำเนินงานสำหรับเด็กในภาวะยากลำบาก ตลอดจนส่งเสริมให้มีการสำรวจวิจัยในเรื่องนี้ให้มากขึ้น ปัญหาเด็กถูกทำร้ายทารุณกรรมได้รับการจัดกลุ่มไว้ในกลุ่มเด็กถูกละเมิดสิทธิ อันรวมถึงเด็ก 7 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ แรงงานเด็ก เด็กที่ตกเป็นเหยื่อในธุรกิจทางเพศ เด็กถูกค้าข้ามชาติ เด็กถูกระงับทางเพศ เด็กถูกทารุณ เด็กไม่มีสัญชาติ/ไร้สัญชาติ และบุตรผู้ต้องโทษ (สช., :48) จากข้อมูลกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (หน่วยงานก่อนการปฏิรูประบบราชการ ตุลาคม 2545) พบว่าเฉพาะกลุ่มเด็กถูกระงับทางเพศ เฉพาะที่ให้การสงเคราะห์ช่วงปี 2535-2542 มีจำนวน 3,928 คน โดยเฉลี่ยปีละ 785 คน และเด็กถูกทำร้ายทารุณ เฉพาะที่ได้รับการสงเคราะห์ในช่วงปี 2535-2537 รวม 1,919 คน เฉลี่ยปีละ 639 คน ซึ่งนับเป็นจำนวนที่มากพอสมควร แต่หากพิจารณา รวมไปถึงเด็กที่ถูกทำร้ายแต่ไม่ได้มาแจ้งความหรือมาขอรับความช่วยเหลือ คาดว่าปริมาณของเด็กถูกทำร้ายทางเพศและทางร่างกายจะมีจำนวนสูงกว่าตัวเลขนี้มากนัก

ในสังคมไทย ระบบสวัสดิการที่มุ่งให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีที่เป็นเหยื่อความรุนแรงทั้งในภาครัฐและเอกชนได้ดำเนินการมานานพอสมควร ทว่าความรุนแรงที่ปรากฏขึ้นนั้น ไม่ใช่ปัญหาเล็กๆที่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว หรือเกิดขึ้นเพราะเป็นปัญหาพฤติกรรมของผู้กระทำรายบุคคล แต่ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาใหญ่ที่นับวันจะเพิ่มขนาดและระดับความรุนแรงของสถานการณ์มากยิ่งขึ้น การตื่นตัวของหน่วยงานต่าง ๆ ที่หันมาสนใจและร่วมแก้ปัญหาดังกล่าวมีจำนวนมากขึ้น มีการก่อตั้งและพัฒนาหน่วยงานขึ้นมาทำหน้าที่รองรับ ร่วมติดตามแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นทางการมากขึ้น เช่น การจัดตั้งหน่วยงานกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เพื่อรองรับปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ เด็กถูกทอดทิ้งละเลย เด็กที่ตกอยู่ในสภาวะยากลำบากกลุ่มต่างๆ มากขึ้น ทั้งที่แต่เดิมนั้นระบบสวัสดิการที่ดูแลเด็กกลุ่มด้อยโอกาสนั้น จะมีกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นเป็นหลัก การจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาเป็นการนำร่องที่จะพัฒนาองค์ความรู้ เทคนิค ทักษะ ในการทำงานกับเด็กกลุ่มต่าง ๆ นี้มากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นการเกาะติดกับสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ส่งผลให้หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเด็กหลายองค์กร

กร กำหนดภารกิจองค์กรของตนในการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ถูกทำร้ายมากขึ้น และพัฒนาการดำเนินงานให้สามารถรองรับ เข้าถึงปัญหาและช่วยเหลือเด็กได้ตรงกับความต้องการของเด็กมากขึ้น

ปัจจุบัน มีความพยายามของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งได้หันมาสนใจ ศึกษาและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาอย่างลึกซึ้งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการออกกฎหมายเพื่อ สร้างกลไกในการแก้ไขปัญหา พื้นฟูสภาพ และนำไปสู่การกำหนดบทลงโทษอย่างจริงจังขึ้น ใน ทางวิชาชีพมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหวิชาชีพเพื่อระดมความร่วมมือในการให้ความช่วยเหลือและ ส่งเสริมให้เกิดระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมและครบวงจรมากขึ้น

จากการสำรวจของผู้ศึกษาพบว่า องค์กรที่ทำงานให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรงในสังคมไทยในปัจจุบันมีจำนวนมาก ทั้งที่เป็นหน่วยงานสังกัดภาครัฐ เช่น กรมประชา สงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร ฯลฯ หรือหน่วยงานที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก เช่น มูลนิธิ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และบ้านพักฉุกเฉิน ฯลฯ เป็นต้น แต่ละหน่วยงาน ต่างมีภารกิจมากมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปในระบบการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย เด็กที่ได้รับความรุนแรง ภารกิจดังกล่าวมีทั้งบริการในเชิงสงเคราะห์ ที่เน้นการแก้ไขปัญหาและให้ ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า เร่งด่วน และบริการในเชิงการบำบัดฟื้นฟูสภาพแก่ผู้ถูกระทำทั้งทาง ร่างกายและจิตใจ บริการให้ความคุ้มครองเด็กในทางกฎหมายและการทำงานเพื่อนำตัวผู้กระทำผิด มาลงโทษภายใต้กรอบของกระบวนการยุติธรรม และบริการในเชิงรณรงค์ทางสังคมเพื่อให้เกิดรูปแบบการเคลื่อนไหวในระดับสังคมและนโยบายในที่สุด แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วระบบ สวัสดิการสังคมที่มุ่งช่วยเหลือเด็กที่มีอยู่มากมายนี้ ยังมีลักษณะที่ต่างหน่วยต่างทำค่อนข้างมาก จน ทำให้ลักษณะของบริการมีความซ้ำซ้อนในงานด้านหนึ่งด้านใดมากเกินไป ยังไม่ได้มีการประสาน กันให้เกิดการทำงานในลักษณะครบวงจรอย่างมีพลัง ในระยะที่ผ่านมาแม้จะพบว่าต่างหน่วยต่างมี ความพยายามสร้างระบบประสานงานระหว่างกัน แต่ระบบดังกล่าวก็มีแนวโน้มเป็นเพียงระบบส่ง ต่อเด็กไปรับบริการในหน่วยงานใหม่มากกว่าระบบประสานงานในเชิงสหวิชาชีพที่เน้นความเข้ม ข้นในเชิงคุณภาพของการให้บริการที่ครบถ้วน ครบวงจร และเป็นระบบให้บริการที่ยังขาดแผนการ ช่วยเหลือเฉพาะรายอย่างเหมาะสม ทำให้ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงยังไม่สามารถแสดงศักยภาพอย่างเหมาะสม และพัฒนาไปสู่การช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายที่กลับมี จำนวนมากขึ้นและเผชิญปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้นในขณะนี้ได้

การดำเนินงานที่มีอยู่ในหลายกลุ่ม หลายภาคส่วน ทำให้บางครั้งเนื่องจากอาจจะมีลักษณะ ซ้ำซ้อน หรือมุ่งเน้นบริการด้านหนึ่งด้านใดมากเกินไป ในขณะที่อาจมีความต้องการของเด็กอีก หลายประเด็นไม่ได้รับการตอบสนอง หรือมีภารกิจที่สมควรจัดให้มีบริการ แต่ยังไม่ได้องค์การ หรือหน่วยงานใดลงมือทำ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาวิจัย เพื่อประเมินระบบสวัสดิการสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การป้องกัน การฟื้นฟูสภาพและการพัฒนาบริการต่อเด็กที่ได้รับ ความรุนแรง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาาระบบดังกล่าวให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อ

ไป การศึกษาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรงนี้ จึงเป็น การศึกษาเพื่อมุ่งทบทวนระบบและกลไกในการแก้ไขปัญหา การฟื้นฟูสภาพเด็กที่ตกเป็นเหยื่อและ ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ตลอดจนถึงแนวทางการป้องกันปัญหา โดยการรณรงค์ทาง สังคมเพื่อมุ่งพัฒนาสำนึกและการมีส่วนร่วมของสังคมต่อปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาพรวมทั้งระบบและรูปแบบของการจัดบริการสวัสดิการสังคมด้าน ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ทั้งในภาครัฐและเอกชน ครอบคลุมทั้งด้านการป้องกัน การพิทักษ์สิทธิ การสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม การฟื้นฟูสภาพและ การให้ความช่วยเหลือ
2. เพื่อประเมินระบบสวัสดิการสังคมทั้งในด้านแนวคิด กระบวนการทำงาน ผู้ให้บริการและผู้รับบริการ
3. เพื่อค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมที่ครบวงจร

คำถามในการวิจัย

การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง ผู้วิจัยได้ กำหนดประเด็นคำถามในการวิจัยไว้ในขอบเขตใหญ่ 3 ประการ คือ

- 1.การประเมินระบบสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ การป้องกัน การฟื้นฟู สภาพและการพัฒนาความต้านทานทางสังคม เพื่อจัดการกับปัญหาความรุนแรงต่อเด็กใน ปัจจุบัน มีความครอบคลุม พอเพียง เหมาะสม มีประสิทธิภาพ หรือไม่ อย่างไร
- 2.การบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคมที่ดำเนินการอยู่ สามารถตอบสนองต่อปัญหา ความต้องการของเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงมากน้อยอย่างไร
- 3.ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงที่เหมาะสม

กรอบแนวความคิด

การวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดในการทำงานกับเด็ก แนวคิดเชิงอำนาจ แนวคิดเชิงวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการ ผลักดันเด็กสู่สภาวะยากลำบาก
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของเด็ก สิทธิของพ่อแม่และสิทธิของสังคม
3. แนวคิดความเป็นชายเป็นหญิง (Gender relation analysis)

4. Empowerment / Structural Social Work / Critical Theory in Social Work
5. แนวคิดทฤษฎีที่อธิบายการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ
6. แนวคิดว่าด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย (Policy Stakeholders)
7. แนวคิดด้านการบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาและประเมินระบบสวัสดิการสังคมและกระบวนการให้บริการในหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในมิติองค์รวมและบูรณาการของการให้บริการ ที่ครอบคลุมตั้งแต่ การแก้ไขปัญหา การให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า การฟื้นฟูสภาพจิตใจ การป้องกัน การรณรงค์ทางสังคม การคุ้มครองเด็กและสตรี การพัฒนากลุ่มเป้าหมาย และอื่นๆ โดยเป็นการศึกษาหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ภาครัฐ
 - 1.1.1 กรมประชาสงเคราะห์ 3 หน่วยงาน: กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก, สถานแรกรับเด็ก, สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพสตรี
 - 1.1.2 สถานพินิจและพิทักษ์เด็กและเยาวชน
 - 1.1.3 ศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสของกรุงเทพมหานคร
 - 1.2 ภาคเอกชน
 - 1.2.1 มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก
 - 1.2.2 กลุ่มครูกัลยาณมิตร จ.บุรีรัมย์ ร่วมกับการทำงานของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก
2. ศึกษาจากเด็กและสตรีที่เป็นผู้ประสบความรุนแรงโดยตรง (จำนวน 5 ราย)
3. ศึกษาจากมุมมองของผู้กระทำความรุนแรง (จำนวน 5 ราย)

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจต่อความเป็นจริงเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนและต้องการคำตอบที่ลึกซึ้ง โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกในประชากรที่เกี่ยวข้อง ใช้กรณีศึกษา ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในหน่วยงานในพื้นที่วิจัย
3. การประชุมปฏิบัติการในกลุ่มย่อย / กลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) ในพื้นที่ในระยะก่อนเก็บข้อมูล เพื่อประเมินสถานะของระบบงานและกระบวนการทางสวัสดิ

การสังคมแก่เด็กและสตรี เพื่อเห็นความเชื่อมโยงจากแต่ละหน่วยงานไปสู่ระบบใหญ่ และเห็นช่องว่างของงานบริการในแต่ละพื้นที่ ก่อนลงเก็บข้อมูลรายหน่วยงานต่อไป ในระยะหลังเก็บข้อมูล เพื่อเป็นการทบทวน ยืนยัน(confirm)ข้อมูลที่ได้ และเป็น กระบวนการระดมการมีส่วนร่วมของแต่ละหน่วยงาน ในการร่วมกันประเมินระบบ สวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในพื้นที่ของตน และนำไปสู่การสร้าง เครือข่ายร่วมกันในอนาคต

ประชากร

นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และวิชาชีพอื่นๆในกระบวนการให้บริการของแต่ละ หน่วยงาน

ผู้บริหารของหน่วยงานของแต่ละหน่วยงาน

เด็กที่ประสบเหตุความรุนแรงโดยตรง 5 ราย และ เด็กผู้กระทำความรุนแรง 5 ราย

สาระสำคัญของการศึกษา

เพื่อให้งานวิจัยนี้สามารถตอบประเด็นคำถามวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัย ได้กำหนดสาระสำคัญในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

หนึ่ง นิยามศัพท์ และขอบเขตของปัญหา “เด็กที่ได้รับความรุนแรง”

สอง ทบทวนระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในสังคม ได้แก่

2.1 พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง

2.2 พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและเยาวชนที่เป็นผู้กระทำผิด

2.3 ระบบการดำเนินงานในการให้ความช่วยเหลือ แบ่งออกเป็น

2.3.1)งานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก

2.3.2)งานด้านการบำบัดฟื้นฟู

2.3.3)งานการเตรียมการกลับคืนสู่สังคม

2.3.4)การป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม

สาม การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง

3.1 คุณภาพของกระบวนการในการทำงาน

3.1.1)ปัญหาของระบบการให้บริการ

-ความครอบคลุม ทั่วถึง ของระบบบริการ

-ความพอเพียง

-ความเหมาะสม

-ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

- ระบบการประสานงาน การส่งต่อ เครือข่าย
 - การพัฒนาองค์ความรู้ เทคนิค ทักษะเฉพาะของบุคลากรต่าง ๆ
 - การทำงานของสหวิชาชีพ ฯลฯ
 - การทำงานกับเด็กที่ผู้กระทำ (เด็กในสถานพินิจฯ)
 - การทำงานกับเด็กในระบบโรงเรียน กรณีกลุ่มครูกัลยาณมิตร
- จ.บุรีรัมย์

3.1.2)การบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง

บทที่ 2

การทบทวนระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง

1. นิยามศัพท์และขอบเขตของปัญหา

ความรุนแรง หมายถึง พฤติกรรมการล่วงละเมิด บังคับ ชูเกียรติ ทำร้าย หรือกระทำทารุณต่อเด็กและสตรีในรูปแบบต่าง ๆ ที่กระทำต่อร่างกาย จิตใจ และทางเพศ โดยมีระดับความรุนแรงแตกต่างกัน ตั้งแต่การทะเลาะโต้เถียง การใช้คำพูดในลักษณะดู ค่ำ ส่อเสียด ถากถาง ข่มขู่ การละเลย ทอดทิ้ง ไปจนถึง การข่มขืนใช้กำลังล่วงละเมิดทางเพศ การทำร้ายด้วยอาวุธ การกระทำความรุนแรงนี้เป็นการกระทำด้วยความตั้งใจ หรือการกระทำที่ผู้กระทำรับรู้ได้ว่าตั้งใจทำให้ผู้อื่นรู้สึกเจ็บปวดและได้รับบาดเจ็บทางร่างกาย รวมถึงเกิดความหวาดกลัว กดดันและกระทบกระเทือนทางจิตใจ ผู้กระทำความรุนแรงนี้หมายความว่าถึงทั้งบุคคลที่อยู่ในครอบครัว และบุคคลภายนอกครอบครัว

เด็กที่ได้รับความรุนแรง ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม หมายถึง

-กลุ่มเด็ก ที่ตกเป็นเหยื่อหรือถูกกระทำความรุนแรงทั้งทางวาจา ร่างกาย จิตใจ ถูกละเมิดและกระทำทารุณทางเพศในระดับของความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการทอดทิ้งและการปล่อยปละละเลย จากผู้กระทำที่เป็นทั้งบุคคลใกล้ชิดและเครือญาติในครอบครัว จนถึงบุคคลภายนอก

-กลุ่มเด็กและเยาวชน ที่มีอายุตั้งแต่ 7-18 ปี ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุคคลกระทำความผิดทางอาญา และต้องเข้ารับการฝึกอบรมและการบำบัดฟื้นฟูในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (เด็กกลุ่มนี้แม้จะเป็นผู้กระทำความผิดทางกฎหมาย แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งพวกเขาต่างเป็น “เหยื่อ” หรือ “ผู้รับผลกระทบ” จากความรุนแรงในครอบครัวและในสังคมเช่นเดียวกัน)

ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง หมายถึง ระบบการให้บริการเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง ในบริการด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก ด้านการบำบัดฟื้นฟู ด้วยบริการทางการแพทย์ การสังคมสงเคราะห์ จิตวิทยาและบริการทางกฎหมาย รวมทั้งการป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ ทั้งนี้เป็นการศึกษาระบบบริการจากหน่วยงานภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กและสตรี รวมถึงระบบการให้บริการแก่เด็กและเยาวชน ที่ศาลตัดสินว่าพวกเขาเป็นผู้กระทำความผิด และถูกนำตัวมาฝึกอบรมและปรับพฤติกรรมในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ระบบการให้บริการช่วยเหลือความรวมถึงการให้บริการช่วยเหลือเด็กที่ได้ รับความรุนแรงในหลายลักษณะ เช่น (1)การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การช่วยเหลือ ด้านที่พักพิงชั่วคราว บริการให้คำปรึกษาในภาวะวิกฤต (2)การแก้ไขปัญหาระยะสั้น เช่น การบำบัดฟื้นฟูสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์และพฤติกรรม และ(3)การแก้ไขปัญหาระยะ ยาว เช่น การรณรงค์ ป้องกันปัญหา การสร้างความตระหนักทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่ง เป็นแนวทางแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างทางความคิดและวัฒนธรรม

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ การศึกษาระบบดำเนินงานที่ให้บริการสำหรับเด็ก จากการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กรมประชา สงเคราะห์ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นหนึ่งในหน่วยงานสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และระบบดำเนินงานในหน่วยงานภาคเอกชน ได้แก่ มูล นิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก บ้านพักฉุกเฉิน กลุ่มครูกล้าถามมิตร ร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก

2. การทบทวนระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในสังคม

2.1 พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง

สถานการณ์ของงานด้านสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและผู้หญิง มีการปรับเปลี่ยนตาม ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและผู้หญิงในสังคม จากการศึกษาพัฒนาการและลักษณะการปฏิบัติงานขององค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กและผู้หญิง พบว่า ปัญหาของเด็กและผู้หญิงได้รับความสนใจ จากสังคมมานานหลายทศวรรษแล้วก็จริง แต่ในแต่ละช่วงเวลา ก็มีสถานการณ์ปัญหาที่เป็น ประเด็นร้อนของสังคมแตกต่างกันไป เช่น ปี 2524-กลางปี 2528 สถานการณ์ด้านแรงงานเด็ก ขณะนั้นมีปริมาณมาก องค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กร เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก เข้ามาทำงานกับกลุ่มปัญหาแรงงานเด็กเป็นด้านหลัก กิจกรรมในการช่วยเหลือแรงงาน เด็กที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เหมาะสม เป็นกิจกรรมหลักขององค์กร การทะเลาะโรงงานนรก การ ช่วยเหลือแรงงานเด็กออกจากโรงงานที่ไม่ได้มาตรฐานมีเป็นจำนวนมาก ลักษณะการทำงานใน ระยะนั้นเป็นการรับแจ้งข้อมูลข่าวสารจากผู้พบเห็น การสำรวจหาข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อเตรียมการ ช่วยเหลือ และการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อการเข้าทะเลาะโรงงานและช่วยเหลือเด็ก ออกจากโรงงาน

อย่างไรก็ตามในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ประมาณกลางปี 2528-2531 มีสถานการณ์ล่วง ละเมิดทางเพศต่อเด็ก ทั้งโดยคนใกล้ชิดและคนในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ขบวนการช่วยเหลือ เด็กออกจากสถานค้าประเวณีในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ปรากฏต่อสาธารณะในช่วงนี้เช่นกัน ในช่วงปี 2532-2535 รัฐบาลขณะนั้นได้ให้ความสนใจในประเด็นปัญหาโสเภณีเด็ก แรงงานเด็ก ประเด็น

ปัญหาโสเภณีเด็กเป็นประเด็นที่สื่อมวลชนให้การติดตามอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลาเดียวกันนี้จนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ทำร้ายทารุณเด็กก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับเช่นเดียวกับการล่วงเกินทางเพศ เด็กผู้ตกเป็นเหยื่อมักจะถูกทำร้ายจากคนใกล้ชิดและมีอำนาจในการปกครองดูแลเด็ก เช่น บิดา มารดา หรือบิดาเลี้ยง มารดาเลี้ยงของเด็กเอง

สถานการณ์ปัญหาของเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่มีจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับระบบบริการช่วยเหลือเด็กที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาเด็ก เยาวชน ครอบครัว ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเด็กที่ถูกกระทำทารุณในด้านต่าง ๆ ทั้งโดยภัยจากครอบครัวและจากผลกระทบของปัญหาสังคม เช่น การกระทำทารุณทางเพศ บังคับค้าประเวณี กักขังหน่วงเหนี่ยว ใช้แรงงานอย่างทารุณตลอดจนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทำให้หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบด้านเด็กในขณะนั้น คือ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์ มีความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้น จากการรับภาระเด็กถูกทอดทิ้งที่มีอยู่จำนวนมาก ในสถานสงเคราะห์เด็กทั่วประเทศ ยังมีเด็กที่เผชิญปัญหาจากภัยคุกคามใหม่เพิ่มขึ้น ความรู้ เทคนิค ทักษะที่มีแต่เดิมมุ่งไปที่การดูแลเด็กกำพร้าเป็นหลัก เมื่อเผชิญปัญหาที่ซับซ้อนจึงไม่มีความคล่องตัวและทันต่อเหตุการณ์ในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรมประชาสงเคราะห์จึงได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น โดยแบ่งเป็น 3 กอง คือ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก และศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2534

กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก มีหน้าที่รับผิดชอบกลุ่มเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่แรกเกิด – 18 ปีบริบูรณ์ ที่อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นพิเศษ และต้องการความช่วยเหลือจากสังคม ปัญหาเหล่านี้จะมีความแตกต่างจากการถูกทอดทิ้ง ดังนั้นแนวทางช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้จึงต้องใช้ความรู้ ทักษะการทำงานที่มีความแตกต่างไปจากเดิม เช่น การทำงานกับเด็กเร่ร่อน พลัดหลง ขอดาน แรงงานเด็ก เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณกรรม แต่ละปัญหาจำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองในลักษณะที่ต่างกัน การปฏิบัติงานของกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก จะเน้นการประสานงาน ทำงานร่วมกับนักวิชาชีพสายต่าง ๆ เพื่อร่วมกันให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการให้การสงเคราะห์ในปัญหาเฉพาะหน้า การให้คำแนะนำปรึกษา การพัฒนาทักษะในการดำรงชีพด้วยการส่งเสริมการศึกษาหรือฝึกอบรมอาชีพที่เหมาะสม หรือในกรณีที่พบปัญหาเด็กถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย จะให้การสงเคราะห์โดยจัดที่พักอาศัยชั่วคราวตลอดจนประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานของกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กเป็นงานที่มีการกิจกว้างขวาง ซับซ้อนมากกว่าเดิม แนวทางการดำเนินงานมีขอบเขตภาระงานที่มีหลายมิติ ขณะเดียวกันกลุ่มเด็กที่อยู่ในความคุ้มครองของกองฯก็อยู่กันอย่างกระจัดกระจายทั่วประเทศ การทำงานเพื่อค้นหาเด็กกลุ่มเป้าหมายนี้จึงมีความยากลำบากและต้องทำงานในเชิงรุก มากกว่าการตั้งรับอยู่ภายในหน่วยงาน ดังนั้นจึงมีการ

ขยายงานไปอยู่ในส่วนภูมิภาค ทั้งในส่วนงานที่สังกัดสำนักงานประชาสงเคราะห์เดิม (ปัจจุบันคือ สำนักพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด) และสถานแรกรับเด็กและสถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ที่กระจายกันอยู่ในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ

นอกจากนี้โดยที่ปัญหาของเด็กที่ได้รับความรุนแรง มักจะเกี่ยวพันกับกฎหมายและกลไกของกระบวนการยุติธรรม ในการเอาผิดกับผู้กระทำความรุนแรงต่อเด็ก การแสวงหาข้อเท็จจริงจากเด็กที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงจึงเป็นกระบวนการเข้าถึงข้อมูลทีละเอียดย่อย และอาจมีผลต่อการกระทำความรุนแรงซ้ำต่ออารมณ์ จิตใจเด็กได้ การมีกฎหมาย(ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา-ป.วิอาญา) ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้รับความคุ้มครองระหว่างการสอบสวน โดยมีนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักจิตวิทยา ทำหน้าที่เป็นผู้สอบปากคำในการสืบพยานและในกระบวนการสอบสวนอื่น ๆ ที่เด็กต้องเกี่ยวข้อง นับเป็นอีกพัฒนาการหนึ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการคุ้มครองเด็ก เพราะเป็นกฎหมายที่ช่วยให้เกิดความละเอียดอ่อนในการทำงานกับเด็ก ที่มีได้มุ่งหวังผลที่การหาพยานหลักฐานเพื่อจับกุมผู้กระทำความผิดต่อเด็กมาลงโทษเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกฎหมายเชิงสวัสดิภาพและการคุ้มครองเด็ก ที่เน้นการทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมเด็กให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา การสอบถามปากคำเด็ก โดยนักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยาที่ผ่านหลักสูตรฝึกอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการหลาย ๆ ครั้ง ส่งผลให้คนทำงานมีความตระหนักและสนใจกับภาวะทางอารมณ์ จิตใจ ที่บอบช้ำของเด็กมากขึ้น การทำงานเชิงบำบัดฟื้นฟูกับกระบวนการทางกฎหมาย เริ่มมีการแสวงหาจุดร่วมที่เหมาะสม เกิดการแลกเปลี่ยนทัศนะ ความเห็นที่แตกต่างกันมากขึ้นในการปกป้องเด็ก ทั้งที่เป็นเหยื่อ เป็นพยาน เป็นผู้กระทำความรุนแรงเอง ให้ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม เป็นธรรม ไม่ถูกกลไกของกระบวนการยุติธรรมกระทำซ้ำ และยังเป็นกฎหมายที่เปิดให้มีบทบาทของนักวิชาชีพต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก มาร่วมมือกันเป็นทีมสหวิชาชีพในการทำงานด้านคุ้มครองสวัสดิภาพที่ชัดเจนมากขึ้น

สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรงนั้น ในระยะแรกการดำเนินงานมีลักษณะมุ่งเน้นการแยกเด็กที่ถูกทำร้ายทารุณโดยคนในครอบครัวออกจากครอบครัว และการใช้มาตรการทางกฎหมายลงโทษบุคคลในครอบครัวที่ทำร้ายทารุณเด็กเพราะเชื่อว่าครอบครัวที่กระทำทารุณเด็กเหล่านั้นไม่มีคุณสมบัติที่จะดูแลเด็ก แต่วิธีการทำงานในทิศทางเช่นนี้ประสบกับปัญหาที่มักจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากตัวเด็กและคนในครอบครัว ในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ขณะเดียวกันเด็กได้รับความกดดันจากครอบครัวและกลายเป็นฝ่ายที่รู้สึกผิดในการจะเอาผิดต่อคนในครอบครัว ทำให้เด็กและครอบครัวขาดความเข้าใจที่ดีต่อกันในการแก้ปัญหาผลกระทบทางจิตใจเด็กในระยะยาว ผลกระทบจากการดำเนินงานเช่นนี้ทำให้การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนบางองค์กรได้มีการทบทวนและปรับเปลี่ยนทิศทางการทำงานในเรื่องนี้ เพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณทั้งในระยะวิกฤติเฉพาะหน้าและระยะยาวอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การหันไปให้ความสนใจกับครอบครัวของเด็กเป็นทิศทางที่ผู้ปฏิบัติงาน

ให้ความสำคัญมากขึ้น เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กได้มีโอกาสรู้จักและแลกเปลี่ยนแนวทางการทำงานกับองค์กร Defence for Children International และองค์กร International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานด้านการคุ้มครองเด็กในต่างประเทศ ทำให้ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กได้สรุปบทเรียนในการทำงานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กให้มากที่สุด และได้ปรับยุทธศาสตร์ในการทำงานโดยเริ่มเรียนรู้งานด้านการสังคมนาสงเคราะห์เพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กในระยะวิกฤต รวมทั้งได้นำบริการด้านการบำบัดฟื้นฟูมาใช้ในการทำงานกับเด็กและครอบครัว ลดการดำเนินการทางกฎหมายอาญา และมุ่งสร้างเสริมความสัมพันธ์ใหม่ที่ดีของเด็กกับคนในครอบครัวที่มีเงื่อนไขเอื้ออำนวย

กระบวนการทำงานเพื่อเด็กในส่วนงานขององค์กรพัฒนาเอกชนนับว่ามีความคืบหน้าค่อนข้างมากทั้งแนวคิดเชิงวิชาการ การจัดระบบงานบำบัดฟื้นฟู การปกป้องคุ้มครอง การสร้างทีมสหวิชาชีพ จนถึงการพัฒนาโครงสร้างและระบบคุ้มครองเด็กสำหรับกฎหมายคุ้มครองเด็ก แนวทางการทำงานที่ค่อนข้างครบวงจร และเป็นระบบมีการทำงานในหลายองค์กร ที่มีกระบวนการที่น่าสนใจ เช่น มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก(เอกสารแผนงานมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ปี 2546-2550, อดุลานา : 2-5) ได้แก่

“...มูลนิธิได้วางระบบงานที่มีงานบำบัดฟื้นฟูอยู่ในทุก ๆ ส่วนที่ต้องให้บริการเด็กและครอบครัว โดยได้รับการสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากทีมจิตเวชในโรงพยาบาลต่าง ๆ ...ทำให้ทีมงานของมูลนิธิต้องปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดร่วมกับวิชาชีพทางการแพทย์ จิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์จากสถานพยาบาลหรือหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้การบริการตรงจุดกับความต้องการจำเป็นของเด็กและครอบครัวมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาแหล่งรองรับเด็ก โดยเฉพาะเด็กซึ่งมีปัญหาทางจิตใจ จากอาการขาดรัก...”(น.2)

“...การให้ความช่วยเหลือเด็กที่ตกอยู่ในอันตรายหรือในภาวะเสี่ยง ก็ได้พัฒนาคุณภาพจากการช่วยเหลือเพียงคำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะหน้า ไปสู่การคำนึงถึงอนาคตของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขที่เด็กอาจจะกลับคืนสู่ครอบครัว จึงได้พยายามพัฒนาศักยภาพของทีมให้คำนึงถึงเงื่อนไขความปลอดภัยของเด็ก ยิ่งกว่ารูปแบบของการแยกเด็กออกจากครอบครัว”(น.3)

“การพัฒนาวิธีปฏิบัติงานแบบสหวิชาชีพหรือสร้างทีมสหวิชาชีพ มูลนิธิช่วยพัฒนาบุคลากรจากวิชาชีพต่าง ๆ ทั้งด้านกฎหมาย สังคมสงเคราะห์ จิตวิทยา และการแพทย์ ในการดูแลคุ้มครองเด็กซึ่งถูกกระทำทารุณกรรมและละเลยทอดทิ้ง ... โดยร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกรมประชาสงเคราะห์(เดิม) และ UNICEF ในการ

พัฒนาทีมจาก 9 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ เชียงใหม่ (ภาคเหนือตอนบน) พิษณุโลก (ภาคเหนือตอนล่าง) ขอนแก่น(อีสานเหนือ) อุบลราชธานี(อีสานใต้) กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี(กลางและตะวันตก) ชลบุรี(ตะวันออก สุราษฎร์ธานี (ใต้ตอนบน) และสงขลา(ใต้ตอนล่าง) ให้สามารถปฏิบัติงานตามกฎหมายคุ้มครองเด็กที่จะออกบังคับใช้เร็ว ๆ นี้”(น.3-4)

สำหรับระบบสวัสดิการสังคมที่ให้บริการแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรง ซึ่งมีการดำเนินการในสังคมไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา จากการสำรวจกิจกรรมการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรีพบว่าในระยะแรก ๆ ความสนใจในการทำงานขององค์กรด้านสตรี อยู่ที่การทำงานในเชิงรณรงค์ ความคิด เรื่องความเสมอภาคของหญิงและชาย การทำงานด้านการพัฒนาสตรีในภาพรวม ในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรีในหน่วยงานต่าง ๆ การจัดทำแผนงาน และนโยบายการพัฒนาสตรีระยะยาว การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน จัดตั้งศูนย์ข้อมูลด้านสตรี ในหน่วยงานพัฒนาเอกชนบางแห่ง และในระยะต้นให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องแรงงานสตรี ปัญหาการค้าบริการทางเพศ และการข่มขืนเด็ก ซึ่งเป็นความรุนแรงทางเพศที่ผู้ใหญ่ในครอบครัวกระทำต่อเด็ก แต่การใช้ความรุนแรงในครอบครัวระหว่างสามี ภรรยา ยังมิได้มีผู้ให้ความสนใจมากนัก แม้เวลาจะล่วงมาถึงปัจจุบัน ความสนใจต่อเรื่องนี้ก็ยังไม่ได้รับความตระหนักจากสังคมอย่างที่ควรเป็น

งานของ กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธารวรรณ เรื่อง การเมืองเรื่องเพศและร่างกาย ผู้หญิง : เอดส์ แท้ง ความรุนแรงและหญิงรักหญิง (9 และ 10 พฤศจิกายน 2544 :2) กล่าวว่า

“แผนการพัฒนาผู้หญิงระยะยาวแห่งชาติ(พ.ศ. 2525-2545) ของประเทศไทย ซึ่งเป็นผลจากการที่รัฐบาลไทยเข้าร่วมกิจกรรมทศวรรษสตรีสากล (พ.ศ.2518-2527) มิได้รวมเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงไว้เป็นหนึ่งในปัญหาของผู้หญิงที่พึงได้รับการแก้ไข กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ แม้ประเด็นเรื่องสิทธิผู้หญิงอาจได้รับการใส่ใจมากขึ้น แต่สาธารณชนรวมถึงหน่วยราชการยังคงมองว่าปรากฏการณ์ที่สามีทุบตีภรรยา หรือ การข่มขืน หรือ การบังคับค้าประเวณีว่าเป็นเรื่องธรรมดา ๆ มิใช่ปัญหาร้ายแรงของสังคมไทยแต่อย่างใด”

การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี ได้เริ่มให้ความสนใจศึกษาปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวอย่างจริงจัง เมื่อเกิดเหตุการณ์กรณีกรรมกรก่อสร้างหญิงคนหนึ่งได้ตอบได้รับความรุนแรงจากการที่สามีกินเหล้าจนเมา และพยายามที่จะให้เพื่อนมาข่มขืนภรรยาตนเอง จนเกิดการต่อสู้และเธอป้องกันตนเองด้วยการแทงสามีจนเสียชีวิต เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นราวปี พ.ศ.2524 เป็นต้นมา ได้รับความสนใจจากองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี (กลุ่มเพื่อนหญิง) ในการออกมาให้ความช่วยเหลือกรรมกรหญิงรายนี้ในการต่อสู้คดีในชั้นศาล รวมทั้งการรณรงค์ต่อสาธารณชนเพื่อสร้างความเข้าใจในสังคมต่อปัญหาความรุนแรงดังกล่าวในหลายรูปแบบ เช่น การจัดเสวนา การ

ขอรับบริจาคเพื่อช่วยในการต่อสู้คดีของกรรมกรหญิง และการให้ข่าวสารต่อสื่อมวลชน ขณะเดียวกันการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรผู้หญิงก็ยังคงให้ความสนใจกับประเด็นความรุนแรงต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคม

ในปี พ.ศ.2527 มีการดำเนินงานขององค์กรเอกชน 4 องค์กร คือ กลุ่มเพื่อนหญิง ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก(มูลนิธิเด็ก) ศูนย์ฮอตไลน์และศูนย์ต่อต้านการข่มขืน ดำเนินการจัด สัปดาห์ต่อต้านภัยข่มขืน เพื่อทำงานในเชิงเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบถึงสภาพของภัยจากการข่มขืนซึ่งคุกคามเด็กและผู้หญิง เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและเห็นใจแก่หญิงและเด็กที่ถูกข่มขืน โดยการมีส่วนร่วมในการประทับประคองจิตใจผู้ถูกข่มขืนให้เข้มแข็ง และปลุกฝังหรือส่งเสริมให้ผู้ชายมีทัศนคติและปฏิบัติต่อเพศหญิงอย่างเหมาะสม สร้างสรรค์ และเป็นการกระตุ้นให้หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามภัยข่มขืน (คำกล่าวรายงานของเลขาธิการกลุ่มเพื่อนหญิง สตรีทัศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 สค.-คค. 2528) อาจกล่าวได้ว่าการที่กิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี ในระยะแรกนั้นยังไม่ได้เจาะจงมุ่งเน้นที่ประเด็นการใช้ความรุนแรงในครอบครัวโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงของสามีต่อภรรยา ก็เป็นเพราะแนวความคิดของสังคมขณะนั้นยังไม่ได้สนใจในประเด็นความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิงในครอบครัวเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากจารีตประเพณีและบรรทัดฐานเรื่องครอบครัว ถูกมองและตัดสินจากความเชื่อเรื่องชายเป็นใหญ่ หญิงจะต้องเป็นผู้ดำรงความสงบและความราบรื่นในครอบครัวของตน ร่วมกับทัศนคติ ความเชื่อที่มีต่อปัญหาในครอบครัวว่า ความขัดแย้งในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว คิดความเชื่อว่า “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า” จึงเป็นกำแพงป้องกันบุคคลภายนอกและสังคมจากการตระหนักในปัญหานี้ และเป็นเชื้อไฟที่เร่งให้ความรุนแรงในครอบครัวขยายตัวอย่างกว้างขวาง ท่ามกลางความเจ็บปวดที่เป็นมายาภาพ

อย่างไรก็ตามผลของเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวได้ถูกเปิดฉากออกสู่สังคมมากขึ้น องค์กรกลุ่มผู้หญิงได้หันมาให้ความสนใจจัดกิจกรรมการณรงค์แนวคิดเพื่อให้ผู้หญิงปกป้องตนเองจากสามีหรือคนในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงกับเธอมากขึ้น มีการเปิดศูนย์ฮอตไลน์เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้หญิงในช่วงภาวะวิกฤต มีการเปิดบ้านพักที่มีลักษณะเป็นบ้านแรกรับเพื่อให้ความช่วยเหลือขั้นต้นกับผู้หญิงที่ประสบปัญหา เช่น สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีได้เปิด “บ้านพักฉุกเฉิน” ในปี 2525 จนถึงปัจจุบันนี้ มูลนิธิผู้หญิงได้เปิด “ บ้านพักผู้หญิง” ในปี 2528 เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมายผู้หญิงที่ถูกทุบตีทำร้ายร่างกายมาโดยเฉพาะ กลุ่มเพื่อนหญิงเองในภายหลังก็เปิด “บ้านถนนอมรัก” เพื่อเป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวที่ให้บริการทางสังคมสงเคราะห์และบริการฟื้นฟูทางจิตใจแก่เด็กและผู้หญิงที่ถูกข่มขืน (ปัจจุบันบ้านถนนอมรักได้ยุติการดำเนินงานไปแล้ว)

กล่าวได้ว่าการทำงานในระยะต้น นอกจากการทำงานในเชิงรณรงค์ปัญหา การสร้างความตระหนักทางสังคมที่องค์กรผู้หญิงมีบทเรียนและมีความถนัดอยู่แล้ว งานให้บริการโดยตรงที่แต่ละองค์กรดำเนินอยู่นั้น ส่วนใหญ่ยังคงเป็นการให้บริการในรูปแบบ “บ้านพักพิง” โดยให้บริการภาย

ในองค์กรหรือในหน่วยงานเป็นหลัก แต่จากประสบการณ์ที่สัมผัส รับรู้ปัญหาของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมากขึ้น ทำให้การให้บริการค่อย ๆ พัฒนางานเชิงบำบัดฟื้นฟูมากขึ้น มีการคิดค้นระบบบริการที่มีลักษณะครบวงจรมากขึ้น จากการให้บริการเชิงบำบัดฟื้นฟูทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ไปสู่การทำกลุ่มบำบัด การทำงานในเชิงกฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการทำงานกับครอบครัวของผู้หญิงเหล่านั้นไปพร้อม ๆ กัน

2.2 พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและเยาวชนที่เป็ผู้กระทำผิด

การให้การดูแลสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 7-18 ปี ซึ่งถูกกล่าวหาหรือได้รับการตัดสินจากการพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิดนั้น เป็นการดำเนินงานภายใต้ภารกิจของหน่วยงานรัฐคือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินงานตามกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเกือบทั้งกระบวนการ ยกเว้นการจับกุม การฟ้องคดีและการพิจารณาคดีพิพากษาคดี โดยภารกิจหลักนับแต่การรับตัวเด็กหรือเยาวชนจากพนักงานสอบสวนไว้ควบคุมดูแล ทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิด เสนอแนะแนวทางแก้ไขเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดต่อศาล เพื่อให้ศาลได้ใช้มาตรการที่เหมาะสมเป็นรายบุคคล จัดให้มีการบำบัดรักษาเด็กและเยาวชน จัดให้มีการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ศาลเห็นสมควรใช้มาตรการจำกัดอิสรภาพหรือวิธีการอื่นตลอดจนทำการติดตามผลและให้การสงเคราะห์เด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย นอกจากนี้ยังต้องรับผิดชอบงานในส่วนคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เยาว์และครอบครัวอีกด้วย ซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่กฎหมายบัญญัติไว้ดังกล่าว หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกระบวนกรยุติธรรมสำหรับผู้ใหญ่ สถานพินิจแต่ละแห่งจะทำหน้าที่คล้ายคลึงกับงานบางส่วนของพนักงานสอบสวน กรมราชทัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกรมประชาสงเคราะห์ เป็นต้น

ลักษณะงานของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีความหลากหลาย และมีภารกิจซับซ้อนมากมาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นภารกิจที่กว้างขวางครอบคลุมงานตามกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเกือบทั้งระบบ เนื่องจากการดำเนินงานของสถานพินิจโดยเฉพาะการดำเนินการก่อนศาลมีคำพิพากษา นับว่ามีผลอย่างยิ่งต่ออนาคตและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนที่จะได้รับการพิจารณาลงโทษหรือใช้วิธีการที่เหมาะสม การใช้ดุลพินิจในขั้นตอนก่อนศาลมีคำพิพากษาจึงต้องดำเนินการอย่างมีคุณภาพ น่าเชื่อถือและอธิบายได้ เป็นการประมวลผลจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการวัดผลและประเมินผล ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ต้องใช้หลักและวิธีการทางวิชาการ และการทำงานที่ต้องอาศัยความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในเชิงลึกของสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ส่วนการดำเนินงานภายหลังศาลมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่ง โดยเฉพาะงานด้านการแก้ไขและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำ

ความผิด และการเตรียมการกลับสู่สังคม รวมทั้งสงเคราะห์ภายหลังปล่อย การทำงานกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ เป็นการทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาลักษณะพิเศษ เป็นภารกิจที่ละเอียดอ่อน มีความยุ่งยากซับซ้อนหลายมิติ ทั้งในแง่ของสิทธิเด็ก การจัดการเชิงอำนาจ การดำเนินการภายใต้กรอบของกฎหมายในกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการทำงานกับครอบครัวและชุมชน เพื่อเป็นการให้โอกาสแก่เด็กในระยะยาว ประกอบกับจำนวนเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามกฎหมายยาเสพติดและคดีทางอาญาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมาก จากข้อมูลของสถานพินิจในรอบปี 2543 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 34 แห่ง ต้องรับผิดชอบเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดทางอาญาสูงขึ้นถึง 35,439 คน ในขณะที่มีอัตราค่าลงชำระการ ถูกจ้างประจำและชั่วคราวประมาณเกือบ 3,000 คน เป็นปริมาณที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับรายละเอียดของภารกิจที่ต้องทำงานกับความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนเช่นนี้

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายจะกำหนดเงื่อนไขในการให้ประกันตัวเด็ก แต่จากการสำรวจแนวทางการปฏิบัติงานตามมาตรานี้ พบว่า(สำนักงานโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพสถานพินิจ กระทรวงยุติธรรม,2544:5)สถานพินิจบางแห่งไม่มีแนวปฏิบัติ และไม่เคยปฏิบัติ บางแห่งปฏิบัติในกรณีพิเศษ เช่น ในกรณีที่ผู้ถูกจับกุมป่วยหนักเป็นโรคเอดส์ หรือในกรณีที่บิดามารดาอาจจน เจ็บป่วย เด็กหรือเยาวชนที่ถูกจับกุมเป็นผู้ทำงานหารายได้ให้แก่ครอบครัว และเป็นคดีที่ความผิดเล็กน้อย ก็จะลดจำนวนเงินค่าประกันตัว ให้อยู่ในจำนวนเงินที่บิดาหรือมารดาสามารถชำระได้ หรือมีอยู่ในขณะนั้น หรือให้คำแนะนำให้บิดามารดาใช้วิธีวางหลักทรัพย์ หรือ ให้หาบุคคลที่น่าเชื่อถือมาค้ำประกัน แต่ในความเป็นจริง มักไม่มีบุคคลภายนอกยินยอมมาค้ำประกันให้ ทั้งนี้เพราะครอบครัวยากจน และเด็กในครอบครัวที่ยากจน มักเป็นผู้ไม่มี"เครดิตทางสังคม" มักไม่ได้รับความเชื่อถือ และไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องถึงขั้นรับค้ำประกันให้ จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากภายใต้เงื่อนไขที่เปิดให้ดังกล่าว ทำให้เด็กจำนวนมากที่จำต้อง"ทน"รับโทษในสถานพินิจฯ เผชิญกับความทุกข์ที่ทำร้ายเขาทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์ และพัฒนาการทางสังคม

ข้อมูลที่ยืนยันได้ว่าเด็กได้รับการประกันตัวและมีการปล่อยตัวชั่วคราวในวันที่ถูกส่งตัวมาสถานพินิจฯ มีจำนวนน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนที่ถูกจับกุมทั้งหมด เช่น ในช่วง 3 เดือนแรกของปี พ.ศ.2544 มีผู้ถูกจับกุมและส่งมาดำเนินการที่สถานพินิจฯกลางทั้งหมด 1,525 คน มีเพียง 189 ราย(12.40%)ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในวันที่ส่งตัวมาสถานพินิจ จำนวน 746 ราย (48.92%) ถูกควบคุมตัวจนถึงวันพิพากษาคดี ส่วน 590 ราย (38%)ถูกควบคุมตัวระยะหนึ่งก่อนที่จะได้รับการประกันตัวชั่วคราว ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้สถานพินิจ จำต้องรับเด็กที่ถูกส่งตัวมาในปริมาณที่มาก ล้นเกินความสามารถในการรองรับของหน่วยงานได้ หากพิจารณาในภาพรวมของอัตราประกันตัว พบว่ามีอัตราสูง- ต่ำ ต่างกันขึ้นกับความรุนแรงของคดีความ แต่ในครอบครัวที่ยากจน แม้จะมีการกำหนดอัตราประกันตัวต่ำในราคา 3,000-5,000 บาทก็จัดว่าเป็นวงเงินที่มากสำหรับพวกเขา ในการวิ่งเต้นหาผู้ยืมจากผู้อื่นในช่วงเวลากระชั้นชิด ซึ่งในความเป็นจริงแล้วคงไม่มีใคร

มักจะขัดสนและยากลำบากเหมือน ๆ กัน ดังนั้นการยินยอมจำนนนอกระบบที่อัตราดอกเบี้ยสูง จึงเป็นเรื่องที่ต้องจำยอม และ จำต้องรับผลกระทบจากการเป็นลูกหนี้เพิ่มขึ้น เช่น อัตราดอกเบี้ยทบต้น เป็นต้น

การบำบัดฟื้นฟูที่ขาดการคุ้มครอง

การล้นเกินของจำนวนเด็กในสถานพินิจฯ นำไปสู่ปัญหาการทะเลาะวิวาท การทำร้ายกัน และกันเองระหว่างเด็กด้วยกัน ความจำกัดในเรื่องพื้นที่ ทำให้สถานพินิจฯ ไม่สามารถแยกหรือคัดกรองเด็กออกจากกันได้ เด็กที่มีโทษความรุนแรงสถานเบา เช่น เสพยาเสพติด หรือ ลักทรัพย์เพียงครั้งเดียว ก็จะต้องอยู่ร่วมกับเด็กที่มีฐานความผิดสถานหนัก เช่น ฆ่าคนตาย หรือการข่มขืน รัมโทรม และจำนวนมากกว่า 1 ใน 3 ของเด็กในสถานพินิจฯ เป็นเด็กที่ต้องคดี ทำความผิดซ้ำซาก จากงานวิจัยของนวลตา(2545:18,อ้างถึงในอภิญา,2546) พบว่าเด็กที่กระทำผิดซ้ำซาก เข้ามารับการอบรมในสถานพินิจฯ สูงสุด 11 ครั้ง ซึ่งนำตั้งคำถามต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูเด็กในสถานพินิจฯ ว่า เกิดอะไรขึ้น

การอยู่ร่วมกันโดยไม่มีการจัดพื้นที่ให้เหมาะสมตามโทษฐานความผิด วัย และเหตุแห่งการกระทำ ทำให้เกิดการใช้อำนาจในหมู่เด็กเก่า หรือ “ขาใหญ่” ที่จัดตัวเองว่าเป็น “คนของนาย” ทำร้ายต่อเด็กเล็ก หรือเด็กที่มีบุคลิกภาพอ่อน เป็นเด็กเรียบร้อย ที่เข้ามาด้วยสาเหตุที่ไม่ใช่การก่อความรุนแรง เช่น เสพยาเสพติด ทำความผิดทางเพศโดยผู้ปกครองฝ่ายหญิงไม่ยอมรับและไม่ยินยอมหรือเป็นเด็กที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำผิดมาก่อน มักจะตกเป็น “เหยื่ออารมณ์” ของเด็กเยาวชนบางคนที่กำลังก้าวร้าว ชอบพฤติกรรมรุนแรง แสดงอำนาจทำร้ายร่างกายรวมทั้งการละเมิดทางเพศแก่เด็กเพศเดียวกันด้วย เด็กหลายคนบอกว่า “เวลาที่กลัวที่สุด คือกลางคืน” เพราะเด็กจะถูกด้อนให้ขึ้นนอนนอนตั้งแต่ 16.00 น. จากนั้นจนรุ่งเช้า เด็กจะต้องอยู่ในพื้นที่จำกัด เหมือนถูกควบคุม หนีไปไหนเหมือนตอนกลางวันไม่ได้ เพราะหากลูกหนีหรือไม่นอนในที่ของตนก็อาจถูกพ่อบ้านหรือผู้ดูแลเฝ้าทำโทษได้ เด็กจึงต้องเลือกที่จะถูกกระทำ หรือยอมถูกลงโทษ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง การอยู่ร่วมกันโดยเด็กเล็กไม่มีโอกาสหลีกเลี่ยงเมื่อถูกเด็กที่โตกว่าทำร้าย นำไปสู่การผลิตซ้ำความเจ็บปวด ความกดดันทางจิตใจ ไม่เพียงเท่านั้น การละเมิดทางเพศที่เจ้าหน้าที่คุมไม่ถึงส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่ออัตราการแพร่ระบาดของเชื้อเอช ไอ วีเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ นวลตา(2545 :45)พบว่าเด็กส่วนหนึ่งมีการติดเชื้อภายหลังจากการเข้ามาในสถานพินิจฯ

งานของนวลตา(2545)บอกถึงความทุกข์ของเด็กในกรณีอื่น ๆ ว่า

“เด็กบางคนถูกทำร้ายจากเด็กที่โตกว่าเสมอ ๆ และเมื่อมีเด็กที่ “หน้าตาดี” เข้ามาก็จะถูกกลั่นแกล้ง ความรู้สึกของเด็กต่อการเข้ามาอยู่ในนี้เหมือนอยู่ใน “สวนสัตว์”(น.33)

“แต่ก่อนเด็กที่ป่วยเป็นโรคเอดส์มักได้รับการปล่อย แต่ปัจจุบันเด็กที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ต้องอยู่จนพ้นโทษ”(น.45)

“ขาใหญ่ หรือ ขาโจ เป็นเสมือนหัวหน้าทีม กระบวนการของ”ขาใหญ่”ส่วนมากผู้คุมทราบ แต่ไม่ได้จัดการเป็นเรื่องเป็นราว เด็กเหล่านี้มักเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเด็กของเจ้าหน้าที่”(น.34)

“เด็กที่ไม่มีญาติมาเยี่ยมก็มักจะมานั่งดูเพื่อนๆ ที่มีญาติมาเยี่ยมเช่นกัน ในกลุ่มนี้บางครั้งอาจมี”ขาใหญ่”มาอยู่ร่วมด้วยเพื่อตรวจสอบสิ่งของที่ เขาต้องมีส่วนแบ่ง”(น.41)

สถานการณ์ปัญหาของระบบการดูแลเด็กผู้กระทำผิดในสถานพินิจฯ ไม่ใช่เพิ่งเกิดขึ้น หากแต่ได้เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ข้อน่าสังเกตคือปัญหาเหล่านั้นก็ยังไม่ได้รับการจัดการแก้ไข ปัญหาการถูกทำร้ายซ้ำในระบบสถานพินิจฯยังคงดำรงอยู่ คนจำนวนไม่น้อยเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นแต่ระบบ “ขาใหญ่” ไม่ใช่ระบบอาวุโส ที่ที่ ๆ จะใช้ระบบอุปถัมภ์ดูแลน้อง ๆ หากแต่เป็นระบบ “อำนาจ” ที่ที่ที่มีอำนาจ จะใช้สิทธิของผู้ก่อนรังแก ใช้แรงงานน้องใหม่ โดยที่ผู้ดูแลรับรู้แต่อาจมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา จึงปล่อยผ่านปัญหาเหล่านี้ไป

ภารกิจของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อปฏิบัติงานควบคู่กับศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 และตามมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดให้สถานพินิจมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (เอกสารบทบาท ภารกิจและโครงสร้าง กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, อดัสนา, น.6)

- (1) งานสืบเสาะและพินิจเรื่องอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพและฐานะของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดของบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั้งปวงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนนั้น รวมทั้งสาเหตุแห่งการกระทำความผิดเพื่อรายงานต่อศาล
- (2) สอดส่องความประพฤติของเด็กและเยาวชนตามคำสั่งศาล
- (3) ควบคุมเด็กและเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดไว้ในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดี หรือตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล
- (4) สงเคราะห์และบำบัด แก้ไขเด็กและเยาวชนในระหว่างที่ถูกควบคุมหรือภายหลังปล่อย
- (5) จัดให้มีการตรวจรักษาและพยาบาลเด็กหรือเยาวชนในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดีหรือในระหว่างการควบคุมตัวในสถานพินิจ
- (6) จัดการศึกษา ฝึกและอบรม ดูแลอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในความควบคุม

- (7) สืบเสาะภาวะความเป็นอยู่ของครอบครัวในคดีครอบครัว รวมทั้งจัดให้แพทย์หรือจิตแพทย์ตรวจร่างกาย สุขภาพหรือจิตใจของกลุ่มความในกรณีที่ศาลมีคำสั่งตามมาตรา 112
- (8) ประมวลและรายงานข้อเท็จจริง รวมทั้งเสนอความเห็นต่อศาลในคดีครอบครัวตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 117
- (9) ศึกษาค้นคว้าถึงสาเหตุแห่งการกระทำของเด็กและเยาวชน ซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดโดยทั่ว ๆ ไป จัดทำสถิติการกระทำความผิดดังกล่าวของเด็กและเยาวชน และเผยแพร่วิธีป้องกันหรือทำให้ลดน้อยลงซึ่งการกระทำความผิดนั้น
- (10) ดำเนินการอื่นตามคำสั่งศาลหรือตามที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา

การที่ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ที่ การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กด้วย เพราะแม้ว่าเด็กกลุ่มนี้จะเป็นผู้กระทำความผิดแต่ในกระบวนการของการบำบัดฟื้นฟูซึ่งเป็นสวัสดิการที่รัฐจัดให้แก่ประชาชน กลับพบว่ายังไม่สามารถให้บริการได้อย่างเหมาะสม ปรากฏการณ์ที่เด็กในสถานพินิจฯ หลายแห่งก่อความรุนแรงทำลายอาคารสถานที่ หลบหนีออกจากสถานพินิจฯ แสดงถึงแรงด้านที่กระทำต่อความกดดันที่พวกเขาได้รับจากระบบที่ให้บริการแก่พวกเขา ซึ่งเป็นกรณีที่น่าสนใจในการศึกษาเพื่อเข้าใจปัญหาของระบบงานในการให้บริการแก่พวกเขาด้วย

2.3 ระบบการดำเนินงานในการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง

การดำเนินงานในการให้บริการแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง มีขั้นตอนที่มีรายละเอียดและมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก เพราะสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ก่อผลกระทบรุนแรงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และต่อพัฒนาการทางสังคมในระยะยาวของผู้ที่ถูกกระทำ ซึ่งในระบบการดำเนินงานผู้ให้บริการต่างตระหนักต่อสถานการณ์นี้และพยายามเร่งแก้ปัญหาโดยด่วนที่สุด ทั้งด้านการคุ้มครองสิทธิของเด็กในเชิงกฎหมาย ด้านการบำบัดฟื้นฟูทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และพัฒนาการ การเตรียมการกลับคืนสู่สังคม การป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม เป็นต้น

แนวทางการดำเนินงานในการให้บริการแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง

จากการศึกษาระบบการดำเนินงานในการให้บริการแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง จากหน่วยงานต่าง ๆ พบว่า โดยรวมหน่วยงานส่วนใหญ่ที่ให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายนี้ ยังมีลักษณะบริการที่ยังไม่เป็นระบบครบวงจร หลายองค์กรมีการดำเนินงานเฉพาะบางส่วน บางกิจกรรม และเน้นระบบการส่งต่อ(referral system) ไปยังหน่วยงานอื่นแทน

แนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมความช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้าน พบได้ในบางองค์กรที่ค่อนข้างมีความมั่นคงอยู่แล้ว จึงจะมีการดำเนินงานที่ครบวงจร และค่อนข้างเป็นระบบ มีนักวิชาชีพหลายสาขาร่วมกันทำงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่อนักกฎหมายในภาครัฐและเอกชน

บางหน่วยงาน สำหรับหน่วยงานอื่นที่ได้ศึกษาพบว่าหลายหน่วยงานยังมีบริการบางส่วนและยังไม่ครอบคลุมครบวงจรทั้งหมด การให้บริการแต่ละหน่วยงานยังมีลักษณะเฉพาะส่วนตามความพร้อมของตน

ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพการทำงานที่ครอบคลุมระบบการให้บริการที่ครบวงจร ผู้ศึกษาจึงขอใช้กรณีศึกษาจากระบบการดำเนินงานขององค์กรหลาย ๆ องค์กร เช่น มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์(เดิม) ฯลฯ ในลักษณะประมวลและผสมผสาน เพื่อเสนอให้เห็นกระบวนการที่เป็นระบบชัดเจนขึ้น และเพื่อเป็นการทบทวนให้เห็นภาพรวมของระบบบริการที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

ระบบการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง

ระบบการดำเนินงานในการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง ซึ่งรวบรวมจากเอกสารการปฏิบัติงานของ กรมประชาสงเคราะห์(เดิม) และมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก รวมทั้งข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน แบ่งออกเป็น

1. งานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก
2. งานด้านการบำบัดฟื้นฟู
3. งานการเตรียมการกลับคืนสู่สังคม
4. การป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม

1. งานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก

การทำงานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก คือ การรับแจ้งและดำเนินการช่วยเหลือเด็ก ซึ่งถูกละเมิดสิทธิ โดยมีหลักการว่าจะต้องให้ความคุ้มครองเด็กอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เสียหายถูกกระทำซ้ำ และเพื่อคุ้มครองให้เด็กผู้เสียหายสามารถให้ข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้กระทำผิดได้

กิจกรรมสำคัญของงานคุ้มครองสิทธิเด็ก

1.1 ขั้นตอนเริ่มแรก การรับแจ้งเหตุ คือการที่หน่วยงานได้รับแจ้งกรณีเด็กถูกละเมิดสิทธิเข้ามา การแจ้งเรื่องจะผ่านเข้ามาทางจดหมาย ทางโทรศัพท์ โดยตัวบุคคลผู้พบเห็น องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค องค์กรภาครัฐ เช่น โรงพยาบาล ตำรวจ แพทย์ และนักสังคมสงเคราะห์ อาสาสมัครคุ้มครองเด็กในส่วนต่าง ๆ ข้อมูลตามหน้าหนังสือพิมพ์ หรือเป็นหนังสือร้องเรียนต่าง ๆ ที่ส่งเข้ามายังมูลนิธิ ฯลฯ

1.2 การสืบค้นข้อเท็จจริง กรณีข้อมูลที่ได้รับแจ้งไม่ชัดเจน โดยนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นผู้รับเรื่อง จะต้องมีการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นที่ได้มาว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงไรในการทำงานต่อ หรือจำเป็นต้องสืบค้นข้อมูลต่อ

การสืบค้นข้อเท็จจริงโดยทั่วไปจะดำเนินการโดยบุคคล 2 กลุ่ม คือ อาสาสมัครคุ้มครองเด็กที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีการฝึกอบรมไว้ (กรณีของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก) และจากเจ้าหน้าที่ขององค์กรที่ให้บริการ โดยสืบหาข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตจากคนใกล้ชิด เช่น ญาติ ครู หรือสืบหาข้อมูลและข้อเท็จจริงจากครอบครัวของเด็ก ถ้าครอบครัวเป็นผู้กระทำ การสืบหาข้อมูลจากครอบครัวจะดำเนินการเป็นลำดับสุดท้าย

ประเด็นที่ต้องทำให้เกิดความชัดเจนในขั้นตอนนี้ ได้แก่ ใครคือผู้เสียหาย ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอย่างไร แหล่งข้อมูลที่จะต้องสืบค้นต่ออยู่ที่ไหน และวิธีการเข้าถึงตัวผู้เสียหายทำได้อย่างไร

1.3 การให้คำปรึกษาเบื้องต้น เพื่อสำรวจปัญหาและพิจารณาให้ความช่วยเหลือในภาวะเร่งด่วน แต่ถ้ามติที่ผู้เสียหายไม่ใช่งานเป้าหมายหลักโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากกรณีการแจ้งเรื่องเข้ามามีความหลากหลายสูงมาก หากไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายของหน่วยงาน บางหน่วยงานอาจจำเป็นต้องมีการจำแนกเบื้องต้น หรือพิจารณาส่งต่อไปรับบริการที่อื่น เพื่อให้ผู้เสียหายสามารถได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงมากกว่า

1.4 การรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งพยานบุคคลและพยานวัตถุ โดยเจ้าหน้าที่จะมีการเก็บข้อมูลทั้งในเรื่องของสถานะทางสังคม สุขภาพ กฎหมายควบคู่กันไป

1.5 การส่งเด็กตรวจร่างกายเพื่อตรวจหลักฐาน ร่องรอยความเสียหาย และส่งเด็กเข้ารับการตรวจทางจิตเวช เพื่อเตรียมการให้เด็กได้รับการบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจ

1.6 การติดตามเยี่ยมเด็กและครอบครัว โดยนักสังคมสงเคราะห์จะเข้าไปในพื้นที่เป็นการศึกษาและประเมินสถานะทางครอบครัว สังคม เพื่อให้ได้ข้อมูลทางกาย จิต สังคม รอบด้านไป การเก็บข้อมูลในลักษณะทางกายจิตสังคม (Bio-Psycho-Social) จะเป็นการประเมินสถานะทางสังคม สัมพันธภาพทางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อค้นหาทรัพยากรบุคคลที่มีอิทธิพลเชิงบวกและลบต่อเด็ก อันจะนำไปสู่การวางแผนช่วยเหลือต่อไปอย่างเหมาะสม

1.7 การวางแผนในการให้ความคุ้มครองเฉพาะหน้า เมื่อเห็นว่าเด็กตกอยู่ในภาวะอันตราย คือ เป็นกรณีที่บุคคลในครอบครัวเป็นผู้กระทำเด็ก ต้องให้ความสำคัญกับการป้องกันไม่ให้เด็กถูกกระทำซ้ำและแยกเด็กเพื่อความปลอดภัย กระบวนการทำงานในการแยกเด็กเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ต้องพิจารณาที่เครือข่ายหรือทรัพยากรในชุมชนก่อน และต้องประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในระบบการส่งต่อให้ได้รับความคุ้มครองที่เหมาะสม สำหรับกระบวนการแยกเด็กในมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก จะมีบ้านแรกรับขององค์กร

ในการดูแลตัวเอง แต่ในบางกรณีอาจจะมีการประสานงานกับสถานแรกรับของภาครัฐด้วย ทั้งนี้ขึ้นกับการประเมินสถานะของปัญหาเด็กด้วย

ในกรณีที่ครอบครัวไม่ใช่ผู้กระทำผิด หรือไม่ได้มีอิทธิพลต่อการทำร้ายตัวเด็ก กรณีนี้จะไม่ได้แยกเด็กออกจากครอบครัว แต่หน่วยงานจะให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือเด็ก หรือไปทำงานในเรื่องการบำบัดฟื้นฟู หรือความช่วยเหลือด้านคดีต่อ

1.8 การประสานกับสหวิชาชีพ เช่น บุคลากรทางการแพทย์ ทางกายและจิตเวช นักสังคมสงเคราะห์และนักกฎหมาย เพื่อร่วมกันวางแผนการให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมในทุกด้าน เช่น การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายกรณีปัญหาการถูกละเมิดสิทธิ หรือการติดต่อประสานงานกับพนักงานสอบสวน ทนายความเพื่อดำเนินการช่วยเหลือในบางคดีที่มีปัญหาซับซ้อน หรือกรณีที่พนักงานอัยการมีความเห็นสั่งไม่ฟ้อง

1.9 การช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองในกรณีอื่น ๆ เช่น กรณีที่เด็กมีสิทธิจะได้สัญชาติไทยแต่ยังไม่มีหลักฐาน จะดำเนินการประสานเรื่องหลักฐานทางกฎหมายให้แก่เด็ก หรือการให้การสงเคราะห์เด็กและครอบครัวภายหลังการช่วยเหลือระยะสั้นไปแล้ว เช่น ทุนการศึกษา ทุนประกอบอาชีพ เป็นต้น

1.10 การประสานงานหน่วยงานในพื้นที่เมื่อการดำเนินการสิ้นสุดลง เพื่อติดตามให้ความช่วยเหลือต่อเนื่อง

1.11 การประชุมงานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็ก และการปรึกษาหารือกับงานด้านบำบัดฟื้นฟู เพื่อปรึกษาหาแนวทางการช่วยเหลือเด็กร่วมกัน

1.12 การทำบันทึกประวัติเด็กผู้ได้รับการช่วยเหลือและทำรายงานการทำงาน เฉพาะกรณีและรายงานคดี จัดข้อมูลให้เป็นระบบมากขึ้น เพื่อสามารถค้นหาและส่งต่อข้อมูลไปยังศูนย์ข้อมูลกลาง

1.13 การเข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการทำงาน ได้แก่ พัฒนาการเด็กทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือเทคนิคการทำงาน

1.14 การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ

1.15 การนำเสนอเผยแพร่ลงพื้นที่ซึ่งให้ความช่วยเหลือพร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อป้องกันปัญหาการละเมิดสิทธิ

1.16 การรวบรวมข้อมูลด้านปัญหาอุปสรรคในการคุ้มครองเด็ก เพื่อนำเสนอในระดับนโยบายเพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. งานด้านการบำบัดฟื้นฟู

งานด้านการบำบัดฟื้นฟู เป็นบริการที่ให้การรักษาและบำบัดฟื้นฟูทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ พัฒนาการทุกด้านและจิตใจ แก่เด็กที่ถูกทำร้ายเพื่อให้เด็กกลับคืนสู่สังคมและสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติ สำหรับกรณีของศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก มีนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักกิจกรรมบำบัดจะร่วมกันวางแผนการบำบัดฟื้นฟู นักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่ประสานงานหลักในการส่งเด็กปรึกษาแพทย์เพื่อบำบัดฟื้นฟูทางร่างกาย และมีนักจิตวิทยาเป็นผู้ประสานงานในการบำบัดฟื้นฟูทางอารมณ์และจิตใจ นอกจากนี้ยังมีการจัดบริการในบ้านพักฉุกเฉิน เพื่อรองรับกลุ่มเด็กกรณีที่มีความจำเป็นต้องแยกเด็กออกจากครอบครัว โครงสร้างของบ้านในงานบำบัดฟื้นฟู แยกออกเป็น

2.1 สถานแรกรับหรือบ้านแรกรับ เป็นบ้านพักเพื่อรองรับเด็กกลุ่มเป้าหมายที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤตให้ได้รับการคุ้มครองและบำบัดฟื้นฟูเบื้องต้น ทั้งด้านร่างกาย พัฒนาการและจิตใจ และเป็นหน่วยที่รับเด็กเข้ามาอยู่บ้านพักเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในการประเมินเด็กและครอบครัวด้านร่างกาย จิตใจและสังคม

การรับเด็กขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งภาครัฐจะรับเด็กในปริมาณที่มากกว่า เพราะบางครั้งต้องรองรับเด็กที่ได้รับการส่งตัวต่อมาจากหน่วยงานอื่น ๆ ด้วย ขณะที่องค์กรภาคเอกชนจะรับเด็กได้จำนวนจำกัด เพราะการดูแลเด็กในบ้านแรกรับไม่ควรให้แออัดเกินไป เช่น บ้านแรกรับของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก รับเด็ก ครั้งละ 12-14 คน เพศหญิงและเพศชาย ประมาณ 48 คนต่อปี เป็นกรณีเด็กรับใหม่และดูแลต่อเนื่อง 20 คนต่อปี อายุตั้งแต่ 3-18 ปี กรณีเพศชายกำหนดไว้ที่อายุไม่เกิน 12 ปี เพราะถ้าเกินกว่านั้นเด็กจะโตเกินกว่าการอยู่ร่วมกับเด็กหญิงอื่น ๆ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการส่งต่อไปรับบริการในสถานฟื้นฟูของภาครัฐแทน

ระยะเวลาที่อยู่ในบ้านพัก โดยทั่วไปประมาณ 3 เดือน แต่ในกรณีของเยาวชนสตรีที่อายุต่ำกว่า 18 ปีที่ถูกแสวงหาประโยชน์ทางเพศและถูกนำส่งมารับการฟื้นฟูและพัฒนาในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพต่าง ๆ ของรัฐ ตามเงื่อนไขในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2539 เด็กหญิงจะต้องอยู่ในสถานแรกรับประมาณ 6 เดือน

2.2 บ้านพักสำหรับการบำบัดฟื้นฟู เป็นบ้านพักเพื่อรองรับเด็กที่ได้รับการกระทบด้านร่างกายและอารมณ์ จิตใจจากการถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งเด็กจำเป็นต้องได้รับการรักษาและการบำบัดฟื้นฟูก่อนคืนสู่สังคม หรือการส่งต่อไปยังสถาบันที่ดูแลเด็กระยะยาว บ้านพักสำหรับการบำบัดฟื้นฟูบางแห่ง จะรวมเป็นพื้นที่เดียวกัน ตามข้อจำกัดของหน่วยงาน บางหน่วยงานจะมีการจำแนกเด็กที่เข้าพักตามวัย เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดกิจกรรม

ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก และในองค์กรภาคเอกชนยังคงมีการกำหนดจำนวนเด็กที่เข้าพัก ไม่ให้มีปริมาณมากเกินไปกว่าบริการที่สามารถจัดให้ได้

2.2.1 กิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญในบ้านพักสำหรับการบำบัดฟื้นฟู

2.2.1.1 การใช้ทีมสหวิชาชีพและการประสานงานระหว่างวิชาชีพ เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการดำเนินงาน ทีมสหวิชาชีพประกอบด้วย

- บุคลากรสาขาการแพทย์ : กุมารแพทย์ จิตแพทย์ นิติแพทย์ สูติแพทย์ นักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์สายการแพทย์
- บุคลากรสาขาสังคมสงเคราะห์ : นักสังคมสงเคราะห์ทั้งภายในองค์กรและนอกองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักสังคมสงเคราะห์ในชุมชน
- บุคลากรสาขากฎหมาย : ตำรวจ อัยการ นักกฎหมายภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง

2.2.1.2 การทํางานในการบำบัดฟื้นฟูที่สำคัญ ได้แก่

(1) การตรวจสอบติดตาม

เป็นการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในเด็กทุกกรณีที่บ้านแรกรับ โดยมุ่งเน้นการตรวจสอบติดตามตัวเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิที่เข้ามาอยู่ในความดูแลของบ้านแรกรับและเด็กที่เป็นเครือญาติของเด็กที่เข้ามาอยู่ในความดูแลของบ้านแรกรับไม่ให้ถูกละเมิดสิทธิ หรือทำให้ปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กเหล่านั้นถูกละเมิดสิทธิหมดไป ทั้งนี้รวมไปถึงการติดตามหลังการส่งเด็กคืนสู่สังคมไม่ให้ถูกกระทำซ้ำอีกด้วย โดยการตรวจสอบติดตามของบ้านแรกรับจะใช้วิธีการดำเนินงาน คือการดำเนินงานโดยบุคลากรของบ้านแรกรับ และโดยประสานงานกับเครือข่ายทีมสหวิชาชีพให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตาม เช่น นักสังคมสงเคราะห์ประจำพื้นที่ เป็นการปฏิบัติในทุกกรณี

(2) การค้นหาข้อเท็จจริง

เป็นการดำเนินงานในบ้านแรกรับ เพื่อทำการรวบรวมค้นหาข้อเท็จจริงที่ส่งผลให้เด็กถูกกระทำและผลกระทบที่เด็กได้รับจากการถูกละเมิดสิทธิ ทั้งจากตัวเด็กและครอบครัวเป็นการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กทุกด้าน รวมถึงครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้กระทำ โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 3 เดือน เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานที่จะใช้ประเมินปัญหาและความต้องการ และมีการจัดประชุมระดมความคิดโดยทีมสหวิชาชีพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมสมบูรณ์ และเตรียมให้ความช่วยเหลือระยะยาวต่อไป

วิธีการเก็บและค้นหารวบรวมข้อเท็จจริง

-การสัมภาษณ์และการสังเกตเด็ก ครอบครัวและบุคคลแวดล้อมเด็ก รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับเด็กด้วย โดยนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและ

นักกิจกรรม ทั้งนี้ในกรณีที่มีความซับซ้อนอาจต้องมีการบันทึกภาพ อัดเสียงและถ่ายวิดีโอไว้เป็นพยานหลักฐานประกอบ

-การตรวจโดยผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เช่น การส่งเด็กตรวจหาความเสียหายที่เด็กได้รับจากการถูกละเมิด เช่น การตรวจนิติเวช สุตินรีเวช การตรวจร่างกายโดยกุมารแพทย์หรือแพทย์ การตรวจสุขภาพจิตโดยจิตแพทย์ การตรวจวัดเชาวน์ปัญญาและการทดสอบด้านจิตวิทยาโดยนักจิตวิทยา

-การหาข้อเท็จจริงจากข้อมูลเอกสารส่วนตัว เช่น สูติบัตร สำเนาทะเบียนบ้าน ประวัติการรักษาพยาบาล ประวัติการศึกษา เป็นต้น

(3) การคุ้มครอง

การดำเนินการคุ้มครองจะเป็นการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ ในการช่วยเหลือปัญหาเฉพาะหน้า ดำเนินการคลี่คลายความเครียดและความกดดันในจิตใจ ขณะเดียวกันก็เร่งพัฒนาความช่วยเหลือด้านกฎหมาย ด้วยการรวบรวมพยานหลักฐานเบื้องต้นเพื่อประโยชน์แก่รูปคดี ทั้งนี้ในระยะปัจจุบันจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางกฎหมายใหม่ที่เปลี่ยนไป ซึ่งมีแนวโน้มที่จะคุ้มครองสิทธิเด็กมากขึ้น เช่น เครื่องบันทึกเทป วิดีโอเทป เครื่องถอดเทป เพื่อให้ข้อมูลที่ไดมามีประสิทธิภาพ มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ อันจะเป็นการเตรียมหลักฐานในการเอาผิดผู้กระทำผิดและยังเป็นหลักประกันในให้ความคุ้มครองเด็กไปพร้อมกัน

การคุ้มครองมีภาระหน้าที่ที่ต้องดำเนินงานด้านกฎหมาย และต้องประสานงานกับบุคลากรสายกฎหมายมากมาย โดยจะมีการดำเนินการในขั้นตอนเหล่านี้

(3.1) การประสานงานกับพนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่ตำรวจ

-ในระยะแรกเจ้าหน้าที่จะพาเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิไปแจ้งความและแนะนำหน่วยงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ

-ขอความร่วมมือในการคุ้มครองเด็กและการจัดสถานที่สอบสวนที่เหมาะสม ซึ่งในบางกรณีต้องขอความร่วมมือจากหัวหน้าสถานีตำรวจโดยตรง

-บางคดี ตำรวจใช้ข้อมูลหลักฐานที่หน่วยงานสอบสวนปากคำเด็กไว้แล้ว เช่น คดีเด็กถูกล่วงเกินทางเพศ ซึ่งเป็นผลดีต่อเด็กที่ไม่ต้องถูกสอบปากคำซ้ำแล้วซ้ำอีก

(3.2) การประสานงานกับพนักงานอัยการและศาล

-ในระยะแรกวิธีการประสานงานกับพนักงานอัยการและศาล หน่วยงานที่ดูแลเด็กจะเน้นการเป็นตัวแทนของเด็กในการดำเนินคดี คือการเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดี

-ในระยะหลังหน่วยงานจะใช้วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ โดยการเยียวยา

บำบัดฟื้นฟูเด็กและครอบครัว เพื่อให้พนักงานอัยการและศาลเป็นผู้ดำเนินคดี

-การประสานงานกับพนักงานอัยการ ในคดีที่ฝ่ายช่วยเหลือไม่ได้แต่ง
ทนายความเข้าไปเป็นโจทก์ร่วม จะประสานงานก่อนพนักงานอัยการเขียนฟ้อง
เพื่อแนะนำตัวและให้ผู้รับผิดชอบคดี ได้รับรู้ว่ามีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเข้ามาดู
แลคดีนี้ด้วย

-การประสานงานกับศาล ในบางคดี เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานสามารถเข้าไป
เป็นพยานให้กับเด็กในศาล และการพิจารณาเกี่ยวกับเด็กจะขอให้ศาลพิจารณาคดีลับ
โดยมีเจ้าหน้าที่เข้าไปฟังในศาลด้วย เพื่อเป็นเพื่อนและเป็นกำลังใจให้กับ
เด็ก

(4) การบำบัดฟื้นฟู

ด้วยเหตุที่เด็กที่รับตัวเข้าบ้านแรกมักจะมีปัญหาวิกฤติทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
บางรายสภาพร่างกายได้รับบาดเจ็บ ติดเชื้อจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ภาวะจิตใจบอบช้ำ เด็ก
ซึมเศร้าและบางรายพยายามทำร้ายตนเอง การให้การบำบัดฟื้นฟูจึงเป็นบริการที่ละเอียดอ่อน ที่
ต้องให้บริการในหลายมิติ เช่น

-สุขภาพกาย

ได้แก่การตรวจสภาพร่างกายทั่วไปเบื้องต้น เพื่อดูความเสียหายทางด้าน
ร่างกายที่เกิดจากการถูกกระทำ และโรคที่เกิดจากพยาธิสภาพและอุบัติเหตุอื่น ๆ ที่
อาจเกิดขึ้น การให้การดูแลสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล การให้ความรู้ในการดูแล
รักษาสุขภาพตนเอง การฉีดวัคซีนให้เหมาะสมตามวัยและช่วงเวลาที่เหมาะสมใน
การป้องกันโรคติดต่อต่าง ๆ

-ด้านอารมณ์-จิตใจ

สังเกต หารายละเอียดจากคำบอกเล่าและพฤติกรรมของเด็ก และส่งพบจิต
แพทย์ เพื่อค้นหารายละเอียดความเสียหายและผลกระทบด้านจิตใจ ดำเนินการ
รวบรวมบันทึกไว้เพื่อประโยชน์ในเชิงคดี รวมทั้งการจัดกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูทาง
จิตใจ อารมณ์ โดยการทำจิตบำบัดทั้งรายเดี่ยวและกลุ่ม การส่งเสริมให้เด็กมีทักษะ
จัดการและควบคุมปัญหาด้านอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมทางเพศ ด้วยการ
ใช้การบันทึกพฤติกรรมประจำวันด้วยตนเองถึงความต้องการ และอารมณ์ รวมทั้ง
ปัจจัยที่ช่วยให้การควบคุมตนเองดีขึ้น จัดกิจกรรมเสริมสร้างทดแทนความสุข
และบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า เช่น ดนตรี ศิลปหัตถกรรม กีฬา การทำสมาธิ งาน
อดิเรกต่าง ๆ ที่เด็กชอบ รวมทั้งต้องคอยสังเกตเพื่อจัดกิจกรรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ที่เป็นปัญหา เช่น ก้าวร้าว ลักขโมย โกหก ปัสสาวะรดที่นอน การเล่นที่เกี่ยวข้อง
กับเรื่องเพศ หรือการทำร้ายตนเองและการหนีออกจากบ้าน เป็นต้น

กระบวนการบำบัดฟื้นฟูทางสุขภาพจิต อารมณ์และพฤติกรรมไม่เพียง
ประสงค์ จัดเป็นกระบวนการที่ยากลำบาก ซับซ้อนและไม่เห็นผลในเวลาอันสั้น
แต่เป็นการทำงานของทีมนักวิชาชีพทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งเด็กแต่ละ
รายจะมีการดำเนินการฟื้นฟูตามแผนการเฉพาะราย เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูสอดคล้อง
และเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กอย่างเหมาะสม

-ด้านพัฒนาการ

ต้องให้ความสำคัญกับพัฒนาการทุกด้านอย่างสอดคล้องเป็นองค์รวม เช่น
พัฒนาการทางกาย เด็กบางรายมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ ทрудโทรม การบำบัดฟื้นฟู
จะเป็นการส่งเสริมสุขภาพ ด้วยการดูแลโภชนาการ การออกกำลังกายและกีฬา
พัฒนาการด้านสติปัญญา ตรวจวัดเชาวน์ปัญญา จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการสื่อสาร
การสื่อความหมายให้มีความสอดคล้องกับวัย สถานการณ์และความเป็นจริงใน
สังคม ขณะเดียวกันส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องตามวัย โดยจัดการเรียนการสอนใน
บ้านพัก หรือส่งเด็กที่มีความพร้อมเข้าเรียนในโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาส
สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหมาะสม และได้รับการฝึกฝนพัฒนาการตาม
ความเหมาะสมกับวัย

พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการพัฒนาความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ส่งเสริม
กิจกรรมให้เด็กตระหนักและมีความภาคภูมิใจในตนเอง สามารถมีส่วนร่วมในการ
แสดงความคิดเห็น การยอมรับผู้อื่น และควบคุมอารมณ์อย่างเหมาะสม

-การพัฒนาความสัมพันธ์ที่มีต่อครอบครัว

การสร้างความรู้สึที่ดีต่อครอบครัว เป็นการดำเนินงานที่ผู้ปฏิบัติงานจะ
ต้องทำควบคู่กันไปกับการบำบัดฟื้นฟูเด็ก แม้ว่าสมาชิกในครอบครัวบางราย
กลายเป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อตัวเอง แต่ในระยะยาวผู้ปฏิบัติงานต่างตระหนัก
ดีว่า เด็กต้องกลับสู่ครอบครัวของตน ดังนั้นจำเป็นต้องช่วยให้เด็กเข้าใจบทบาท
หน้าที่ของตนที่จะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว การมอบหมายภาระหน้าที่ใน
การดูแลข้าวของส่วนตัว การรักษาความสะอาดในบ้านส่วนรวม การสร้างความรู้
สึเกื้ออาทรแก่สมาชิกในบ้าน การรู้จักแก้ปัญหาครอบครัวอย่างเหมาะสม เป็นกิจ
กรรมที่จะฝึกฝนทักษะในการกลับไปอยู่ในครอบครัวได้อย่างเหมาะสมอีกครั้ง
หนึ่ง และพัฒนาการยอมรับครอบครัวในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นการวางราก
ฐานความคิดที่ดีให้แก่เด็กและครอบครัวของเขาต่อไป

นอกจากการทำงานกับเด็กในเรื่องของความสัมพันธ์กับครอบครัวแล้ว
ภารกิจสำคัญอีกประการหนึ่งคือการทำงานกับครอบครัวของเด็ก ด้วยการส่งเสริม
การสื่อสารและสัมพันธภาพของเด็กและครอบครัวให้มีความเข้าใจ สนับสนุน ให้

กำลังใจกัน การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ การทัศนศึกษา การจัดค่ายครอบครัว เพื่อช่วยให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจ ฟื้นฟู และปรับความสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตามในกรณีที่เด็กถูกระงับโดยคนในครอบครัว และมีการดำเนินคดีทางกฎหมาย หลายครั้งที่สมาชิกในครอบครัวไม่สามารถยอมรับได้ และปฏิเสธที่จะพบกับเด็ก หรือรับเด็กกลับบ้าน ในกรณีนี้นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและสหวิชาชีพอื่นจะต้องร่วมกันประคับประคองจิตใจ อารมณ์ความรู้สึกของเด็กที่ถูกปฏิเสธจากครอบครัว และอาจจะทดลองให้เด็กได้มีโอกาสกลับไปใช้ชีวิตในครอบครัวทดแทน ซึ่งบางหน่วยงาน เช่น มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กกำลังมีความพยายามในการระดมและแสวงหาอาสาสมัครที่จะทำหน้าที่เป็นครอบครัวทดแทนให้แก่เด็กกลุ่มนี้ได้ โดยมีอาสาสมัครจำนวนหนึ่งเริ่มต้นจากการช่วยเหลือเด็กไปทำกิจกรรมนอกสถานที่ และรับดูแลเด็กเป็นการชั่วคราวหรือถาวร แต่ปัจจุบันยังมีครอบครัวทดแทนไม่มากนัก ประมาณ 10 ครอบครัว และมีครอบครัวของเจ้าหน้าที่เองเริ่มรับเด็กไปดูแลเป็นลักษณะนำร่องก่อน เพื่อช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ประสบการณ์ของชีวิตครอบครัวที่มีความเหมาะสม

-การพัฒนาทักษะทางสังคม

การฝึกฝนให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะทางสังคม จัดว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยเตรียมเด็กให้พร้อมในการกลับไปดำรงชีวิตได้อย่างปกติ การกระตุ้นให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าร่วมวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีในสังคม เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมในสังคมให้แก่เด็ก เด็กบางคนอาจจะแสดงต่อต้านด้านสังคมเมื่อพบว่าเขาถูกปฏิเสธจากครอบครัว คนใกล้ชิด แต่เด็กต้องเรียนรู้การดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่จะเป็นอันตรายต่อตนเอง เรียนรู้การช่วยเหลือตนเอง มีความรับผิดชอบ ตระหนักถึงสิทธิของตนเองที่ไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น รู้จักระเบียบในสังคมอย่างเหมาะสม

3. การเตรียมการคืนเด็กกลับสู่สังคม

ภายหลังจากกระบวนการบำบัดฟื้นฟูร่างกาย จิตใจในระยะต้นที่บ้านแรกเรียบร้อยแล้ว เด็กบางรายอาจมีความจำเป็นจะต้องได้รับการดูแลและการบำบัดฟื้นฟูระยะยาวต่อไป ในกระบวนการนี้ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องทำงานคู่ขนานกันไป ทั้งกับเด็กและครอบครัวของเด็ก ซึ่งจำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้ครอบครัวและเด็กมีโอกาสพบปะกัน ทำความเข้าใจกันเป็นระยะ เป็นการเตรียมความพร้อมครอบครัวและตัวเด็กไปพร้อมกัน ในกระบวนการนี้ต้องให้ความสำคัญกับการแก้ไขสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่เด็ก พร้อมทั้งพิจารณาอุปนิสัยที่มีอิทธิพลทั้งเชิงบวกและลบ สำหรับเด็ก เพื่อหาแนวทางแก้ไข หรือจะได้วางแนวทางในการป้องกันมิให้เหตุร้ายเกิดกับเด็กได้

อีก การคืนเด็กกลับสู่สังคม คือการทำงานในเชิงประสานหรือจำเป็นต้องมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่นั้น เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน และเป็นหลักประกันว่าเด็กจะได้รับความปลอดภัยและมีชีวิตที่เป็นปกติสุขต่อไป

4. การป้องกันและการรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม

4.1การทำงานเชิงป้องกัน

ในทัศนะของสรรพสิทธิ์ คุ่มพ์ประพันธ์ องค์กรมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ได้กล่าวถึงกระบวนการในการป้องกันว่า ในความเป็นจริงนั้น การป้องกันมี 4 ประเภท คือ

(1) การป้องกันเชิงปฐมภูมิ

หมายถึง การดูแลปกป้องคุ้มครองเด็กทุกคนทางสังคมในเบื้องต้น เช่น การออกกฎหมาย พระราชบัญญัติที่มีผลต่อการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กในภาพรวม การจัดวางระบบระเบียบในโรงเรียน ก่อนและหลังเลิกเรียน หรือการจัดอบรมให้เด็กเรียนรู้สถานการณ์ที่เป็นอันตรายและการเรียนรู้ที่จะปกป้องตนเอง เป็นต้น

(2) การป้องกันเชิงทุติยภูมิ

หมายถึงการดูแลปกป้องเด็กที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ซึ่งยังไม่ตกเป็นผู้ถูกกระทำ แต่อาจมีสภาพความเป็นอยู่แวดล้อมที่ทำให้เด็กต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ถูกทำร้ายได้มากขึ้น การป้องกันในลักษณะนี้ ได้แก่การสำรวจดูสภาพแวดล้อมที่เป็นความเสี่ยง การจัดสร้างเครื่องมือที่เป็นตัววัดความเสี่ยงนั้น ๆ และหามาตรการหรือแนวทางในการป้องกันเด็กจากความเสี่ยงนั้น ๆ เช่น การป้องกันเด็กจากผู้เสพยาบ้าที่คลุ้มคลั่งและทำร้ายเด็ก หรือการศึกษาหาปัจจัยเสี่ยงและมาตรการในการคุ้มครองเด็กจากการเล่นในสวนสนุกหรือเครื่องเล่นสนาม ที่ยังไม่มี ความมั่นคงปลอดภัย เป็นต้น

(3) การป้องกันเชิงตติยภูมิ

หมายถึง กระบวนการในการป้องกันหลายขั้นตอน ตั้งแต่การสร้างเครื่องมือลดความเสี่ยง การสร้างเงื่อนไขเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด และการให้การบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด ซึ่งจากการประชุมของคณะอนุกรรมการปรับโครงสร้างของสถานพินิจ มีข้อสังเกตว่าการให้การบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดยังมีไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะความจำกัดขององค์ความรู้ในการทำงานกับผู้กระทำผิด จำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยในงานด้านจิตวิทยาอาชญาวิทยา-วิทยา ซึ่งจะเป็นการศึกษาเชิงลึกถึงภูมิหลัง สาเหตุที่มีความแตกต่างกับการศึกษาแบบเหยื่อวิทยา ประกอบกับหน่วยงานในการดูแลผู้กระทำความผิด จะเน้นไปในทิศทางของการลงโทษเพื่อระงับยับยั้งพฤติกรรมมากกว่าการค้นหาสาเหตุที่ปมรากและแก้ปัญหาที่ต้นเหตุแท้จริงด้วยการให้ความช่วยเหลือพวกเขาในฐานะที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงทางสังคมอีกนัยหนึ่ง

(4) การป้องกันเชิงจตุภูมิ

หมายถึงการป้องกันกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กหรือเยาวชนที่ถูกกระทำ หรือตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากบุคคลในครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นบิดาเป็นผู้กระทำเด็กจากการเก็บข้อมูลของศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก พบว่า เด็กกลุ่มนี้จะกลายเป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อลูกของตนเองต่อไป กลายเป็นวงจรความรุนแรงจากการรับบทเรียนส่งผ่านกันมาจากรุ่นต่อรุ่น เพราะในชีวิตครอบครัวที่ผ่านมาพวกเขาไม่มีโอกาสเรียนรู้ความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัวที่ดี ที่เหมาะสม ไม่เคยเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยรูปแบบหรือทางเลือกใหม่ๆ หรือได้เข้าไปปัจจัยแวดล้อมรอบตัวที่จะช่วยให้พวกเขามีทางเลือกมากกว่าเดิม ในความสัมพันธ์ของสามี ภรรยา หรือบทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และบทบาทของบุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้อง หรือองค์กรที่ทำงานด้านนี้ การขาดการเรียนรู้เช่นนี้ส่งผลให้พวกเขขาดทักษะและขาดทางเลือกในการดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างเหมาะสม และทำให้เขามีโอกาสที่จะเลือกใช้ทางเลือกเดิม ๆ คือความรุนแรงเข้ามาแก้ปัญหาต่อไป การป้องกันในลักษณะนี้จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมที่ฝึกฝนให้เด็กได้มีกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อเตรียมตัวสร้างชีวิตครอบครัวที่ดี เป็นการทำงานป้องกันในระยะยาว ที่จะส่งผลไปสู่การป้องกันปัญหาเชิงพื้นฐานในอนาคต

4.2 การรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม

งานรณรงค์เผยแพร่ทางสังคมในกรณีปัญหาเด็กได้รับความรุนแรงหรือตกเป็นเหยื่อความรุนแรงในประเด็นต่าง ๆ กล่าวได้ว่าได้รับความสนใจจากสังคมมากพอควร เนื่องจากวัยของเด็กที่อยู่ในวัยเยาว์ และไม่สามารถคุ้มครองตนเองได้ และในระยะหลังความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กมีเพิ่มขึ้นมากและมีวิธีการที่หลากหลาย ซับซ้อนขึ้น บางรายถูกกระทำจนถึงแก่ถึงแก่ชีวิต กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนมากมาย ประกอบกับการที่หน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชนบางองค์กร มีการนำเสนอปัญหาในทางตรงต่อสาธารณะมากขึ้น โดยเฉพาะในขั้นตอนการนำเด็กไปแจ้งความ การชี้ตัวผู้ต้องหา ตามกระบวนการทางกฎหมาย จึงทำให้ประเด็นปัญหาเป็นที่สนใจจากสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตว่าการรณรงค์เผยแพร่ปัญหานี้จะมีภาวะการเคลื่อนไหวทางสังคมในระยะสั้น ๆ เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดกระแสเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่การเคลื่อนไหวยังคงไม่ได้มีลักษณะสม่ำเสมอ มีน้ำหนักอย่างสืบเนื่องยาวนาน ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก เคยกล่าวถึงสถานการณ์ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยว่า มีลักษณะ “ตื้นตื้น” มากกว่า “ตื้นตัว” เพราะเมื่อกระแสความสนใจตกเรื่องก็เงียบ ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ครั้งยังมิได้ส่งผลที่นำไปสู่การสรุปบทเรียนและการแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

แต่หากเปรียบเทียบกับพัฒนาการในอดีต การศึกษาทิศทางการรณรงค์ทางสังคมในปัญหาเด็กกับความรุนแรงนี้ มีความคืบหน้าที่ยาวงออกไปมากขึ้น จากเดิมที่หลายองค์กรออกมารณรงค์ด้วยการนำเสนอกรณีปัญหาเด็กต่อสังคม แล้วเมื่อผ่านกระบวนการบำบัดฟื้นฟูที่เป็นจริงซึ่งต้องใช้เวลานาน เรื่องราวปัญหาก็น่าสนใจของสังคมก็ซบเซาตามไป ปัจจุบันพบว่า

หลายองค์กรที่เคยมีบทบาทนำเสนอปัญหาเด็กต่อสังคมในทิศทางเช่นนี้ก็เริ่มเปลี่ยนท่าทีในการรณรงค์ กลายเป็นการทำงานที่รณรงค์เจาะจงลงไปในกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะมากขึ้น มากกว่าการเปิดภาพในด้านกว้างแต่เพียงอย่างเดียว เช่น มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ที่สรุปบทเรียนในงานรณรงค์ของตนจากเดิมเน้นการเสนอปัญหาเด็กที่ถูกกระทำสู่สาธารณะ เช่น การทะเลาะโรงงานนรก การช่วยเหลือเด็กถูกลักพาตัวไปขายแดน การนำเสนอปัญหาเด็กถูกละเมิดทางเพศจากคนในครอบครัว แต่ภายหลังการทบทวนบทบาทเหล่านี้ได้มีทิศทางการทำงานรณรงค์เปลี่ยนไป เช่น เน้นการเข้าไปทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่แวดล้อมเด็กมากขึ้น ผลักดันงานรณรงค์ผ่านเข้าไปในโรงเรียน ศูนย์บริการสาธารณสุข ศูนย์เยาวชนของกรุงเทพมหานครมากขึ้น รวมถึงการเข้าไปทำงานกับชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดระบบการดูแลกันเองในชุมชนขึ้นมา เพื่อการป้องกันไม่ให้เด็กถูกทำร้ายทั้งจากคนในครอบครัวและจากบุคคลภายนอก ขณะเดียวกันมีความพยายามในการสร้างเครือข่ายระดับหน่วยงานในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อสร้างระบบคุ้มครองเด็กไปในตัว

อย่างไรก็ตามการรณรงค์ทางสังคมนั้นยังไม่สามารถแสดงผลในการกระตุ้นให้สังคมเปลี่ยนแปลงความ “ตื่นตูม” ให้เป็นความ “ตื่นตัว” ในระยะยาวได้เพียงพอ เนื่องจากทิศทางการทำงานรณรงค์ยังคงเป็นทิศทางเฉพาะของแต่ละหน่วยงาน ยังขาดการคิดร่วมกันและการวางแผนงานเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ ลักษณะงานรณรงค์ที่ต่างฝ่ายต่างทำ จึงเป็นเหมือนการแยกกันทำงาน ทั้ง ๆ ที่งานรณรงค์จำเป็นต้องอาศัยการประสานงาน ประสานความร่วมมือในหลาย ๆ มิติ

สรุป ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง ยังคงเป็นระบบที่ทำงานรองรับปัญหามากกว่ามุ่งแก้ปัญหาอย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากสาเหตุแห่งปัญหาผูกพันกับแนวคิด ความเชื่อและวัฒนธรรมที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างอำนาจที่แฝงเร้นอยู่ในกระบวนการขจัดเกลางทางสังคม (socialization) ที่มีอิทธิพลต่อเด็ก ๆ ในสังคม ดังนั้นปัญหาความรุนแรงสำหรับเด็กจึงมิใช่ปัญหาที่แก้ได้โดยง่าย หากไม่สามารถจัดการกับแนวคิดต้นทางที่เป็นเรื่องโครงสร้างและวัฒนธรรมเชิงอำนาจ (แนวคิดชายเป็นใหญ่ ประกอบกับการหล่อหลอมให้เด็กและหญิงจำนวนมากถูกทำให้อยู่ในสภาพจำนนต่อความรุนแรงนั้น ๆ ด้วยตนเอง) แนวทางของระบบสวัสดิการสังคมที่ดำรงอยู่ คือการทำงานที่เน้นงานเชิงบำบัดฟื้นฟูมากขึ้น รองลงมาเป็นงานเชิงป้องกันและรณรงค์เผยแพร่ทางสังคม ซึ่งยังสะท้อนปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวแบบ “ตื่นตูม” เป็นระยะสู่สังคม แม้ในระยะปัจจุบันการทำงานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็กจะมีลักษณะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และติดตามผู้กระทำได้มากขึ้นก็ตาม แต่สถานการณ์การให้ความช่วยเหลือก็ยังคงเน้นการพิทักษ์สิทธิเด็กในลักษณะปัจเจก(รายบุคคล)ค่อนข้างมาก ทำให้ระบบบริการยังคงไม่สามารถแสดงผลในการคุ้มครองป้องกันเด็กในเชิงระบบได้ แนวทางช่วยเหลือจึงตกอยู่ในสภาวะวังวนตามปัญหา ที่ยังไม่ทันการพร้อม ๆ กับการดำเนินงานด้านคืนเด็กกลับสู่สังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสุดท้ายที่เป็นการเพิ่มความ

มันคงในระยะยาวให้เด็กก็ทำได้ยาก เพราะเป็นกรณีละเอียดอ่อนและสัมพันธ์กับปัจจัยความตระหนักและการยอมรับทางสังคมที่เราควบคุมไม่ได้ เช่น เด็กที่ถูกละเมิดทางเพศ ถูกข่มขืน มักจะส่งผลให้เด็กอ่อนแอ สูญเสียอำนาจและความเชื่อมั่นในตนเอง กรณีดังกล่าวถ้าสังคมไม่เข้าใจและจับตามองด้วยทัศนคติที่ดูแคลน เด็กจะไม่สามารถทนรับสภาพดังกล่าวนั้นได้ กรณีศึกษาหลายกรณีพบว่าในที่สุดครอบครัวต้องเป็นฝ่ายย้ายบ้านหนีออกไปจากชุมชนเดิม เพื่อไปอยู่ในชุมชนใหม่ที่คาดว่าจะมีผู้ไม่รับรู้ปัญหาของเด็กมาก่อน หรือในกรณีรุนแรงที่เกิดกับเด็ก คือ กรณีที่เด็กถูกบุคคลในครอบครัวละเมิด ทำร้ายทางเพศเสียเอง มาตรการแยกเด็กออกจากครอบครัวเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจจะเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายกว่าการเตรียมเด็กกลับสู่สังคม เพราะไม่เพียงแต่การไม่ยอมรับของชุมชนแล้ว ที่ร้ายกว่านั้นคือการที่สมาชิกในครอบครัวยังไม่เข้าใจและยอมรับอีกด้วย

กรณีเด็กที่กระทำความผิดและเป็นผู้กระทำความรุนแรงเสียเอง เด็กเหล่านี้ควรได้รับสิทธิในการบำบัดฟื้นฟูในสภาพที่เหมาะสมตามฐานความผิด วัย และโอกาสในการเปลี่ยนแปลงตนเอง แต่ระบบสวัสดิการที่ช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้ กลับมีลักษณะเป็นระบบบำบัดฟื้นฟูที่ยังเพิ่มความกดดันและทำร้ายเด็กซ้ำซ้อนมากขึ้น อันเนื่องมาจากการจัดการภายในที่ขาดการดูแลและพัฒนาระบบอย่างจริงจัง การทำงานของผู้ดูแลเด็กที่ยังไม่ได้รับการเอาใจใส่ในเชิงสวัสดิการเท่าที่ควร ระบบอำนาจภายในสถานพินิจที่ผลิตซ้ำและถ่ายทอดจากผู้ดูแลบางคน ผู้เด็กเยาวชนที่เป็น “ขาใหญ่” และกระแทกกลุ่มเด็กที่อ่อนแอเป็นลำดับสุดท้าย การได้รับความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ยาวนานจะเป็นการผลิตซ้ำวัฏจักรความรุนแรงในเด็กกลุ่มนี้ต่อไปอย่างไม่มีทางเลือก

บทที่ 3

ผลการศึกษาระบบดำเนินงานการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง

ภาพรวมของระบบดำเนินงานการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง

เป็นผลการศึกษาภาพรวมของกระบวนการในระบบดำเนินงานการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง โดยมุ่งศึกษาที่สภาพปัญหาและข้อจำกัดของระบบให้บริการ อันได้แก่ กระบวนการด้านการบำบัดฟื้นฟู การศึกษาเชิงพัฒนาอาชีพ การบริการทางการแพทย์และทางกฎหมาย ในขอบเขตพื้นที่หน่วยงานที่ศึกษา กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กรมประชาสงเคราะห์ (เดิม) มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสของกรุงเทพมหานคร กลุ่มครูกัลยาณมิตร และมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ผลการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่

1. ลักษณะบริการส่วนใหญ่ยังไม่เป็นระบบครบวงจร

1.1 หน่วยงานส่วนใหญ่ที่ให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายเด็กที่ได้รับความรุนแรงนี้ ยังมีลักษณะบริการที่ยังไม่เป็นระบบครบวงจร หลายองค์กรมีการดำเนินงานเฉพาะบางส่วน บางกิจกรรม และเน้นระบบการส่งต่อ (referral system) ไปยังหน่วยงานอื่นแทน หน่วยงานส่วนใหญ่มีบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางด้านปัญหาพื้นฐานและการให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า แต่บางหน่วยงานเท่านั้นมีบริการบ้านพักฉุกเฉินเพื่อรองรับกรณีของเด็กต้องแยกออกจากครอบครัวชั่วคราวหรือในกรณีที่ต้องการบริการอื่น ๆ เสริม เช่น บริการในเชิงบำบัดฟื้นฟู ที่ต้องอาศัยบุคลากรวิชาชีพอื่น เช่น จิตแพทย์ กุมารแพทย์ หน่วยงานจึงจำเป็นต้องประสานงานส่งต่อไปยังหน่วยงานอื่นแทน บางหน่วยงานมีบริการให้คำแนะนำด้านกฎหมายและมีกระบวนการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายด้วย

1.2 แนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมความช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้านที่ครบวงจร พบได้ในบางองค์กรที่ค่อนข้างมีความมั่นคงอยู่แล้ว เช่น การทำงานของหน่วยงานภาครัฐ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กรมประชาสงเคราะห์ และมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก กล่าวได้ว่า 2 หน่วยงานนี้มีการดำเนินงานที่ครบวงจร และค่อนข้างเป็นระบบ มีนักวิชาชีพหลายสาขาร่วมกันทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก แม้จะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน แต่มีการดำเนินงานทั้งในลักษณะให้บริการโดยตรง ตั้งแต่ขั้นตอนการแรกรับ การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก การบำบัดฟื้นฟู การคืนเด็กสู่สังคมจนถึงการป้องกันและณรงค์เผยแพร่ทางสังคม ปัจจุบันมีการขยายการทำงานไปสู่การจัดหาครอบครัวทดแทนให้แก่เด็กที่จำเป็นต้องแยกจากครอบครัวใน

ระยะยาว ซึ่งจัดว่าเป็นภาระงานที่มีความต่อเนื่องและความพยายามจะให้บริการแบบครบวงจร แม้ว่าการบำบัดฟื้นฟูบางส่วนต้องเน้นการส่งต่อเด็กไปรับการบำบัดจากฝ่ายจิตเวชเด็ก ตามโรงพยาบาลภายนอก สำหรับหน่วยงานอื่นที่ได้ศึกษาพบว่าหลายหน่วยงานยังมีบริการบางส่วนและยังไม่ครอบคลุมครบวงจรทั้งหมด การให้บริการแต่ละหน่วยงานยังมีลักษณะเฉพาะส่วนตามความพร้อมของตน ทั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของบุญเสริม หุตะแพทย์(2545, :119-120) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวกับหน่วยงาน คือ การกำหนดนโยบายที่ยังไม่ชัดเจน การช่วยเหลือยังไม่ครอบคลุมที่เกี่ยวข้องกับปัญหา นโยบายของหน่วยงานขาดความต่อเนื่อง มีข้อจำกัดในการกำหนดแผนงาน มีงบประมาณสนับสนุนปัญหานี้น้อย มีปัญหาข้อจำกัดของบุคลากรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

2.บริการเน้นงานเชิงบำบัดฟื้นฟู เป็นงานบริการเชิงรับในสถาบันมากกว่าเชิงรุก

2.1 ภาพรวมระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงของกรณีศึกษาเน้นงานเชิงบำบัดฟื้นฟู มากกว่าการแก้ไขปัญหาและการป้องกันปัญหา การดำเนินงานในปัจจุบันเป็นงานเชิงรับมากกว่าเชิงรุก และเป็นการให้บริการในสถาบัน (Institutional-Based) ในรูปแบบของการเปิดบ้านแรกรับ บ้านพักพิงในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้บริการเชิงบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กที่ได้รับผลกระทบ

2.2 รายละเอียดและขั้นตอนของการดำเนินงานในงานบำบัดฟื้นฟูมีขั้นตอนมาก แต่ละขั้นตอนมีความซับซ้อนขึ้นอยู่กับผลกระทบแห่งความรุนแรงที่เด็กได้รับ ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละราย ปัญหาเหล่านี้มีบาดแผลที่กระทบต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ความรู้สึก และจิตวิญญาณต่อผู้ถูกกระทำยาวนาน การดำเนินงานจึงต้องคำนึงถึงผลซึ่งของการบำบัดทางจิตใจ อารมณ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ และจำเป็นต้องใช้เทคนิคทางจิตบำบัดลึกซึ้งขึ้น แต่นักวิชาชีพที่มีความรู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ยังมีน้อยและไม่เพียงพอไม่เท่าทันต่อความต้องการของผู้รับบริการ จึงทำให้งานบำบัดฟื้นฟูยังไม่สามารถแสดงประสิทธิภาพเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามองค์กรมูลนิธิพิทักษ์สิทธิเด็กเน้นการทำงานด้านการพัฒนาปรับปรุงระบบงานบำบัดฟื้นฟูในเชิงคุณภาพหลายด้าน พร้อม ๆ กับการประสานงานและการสนับสนุนงานระหว่างกันจากฝ่ายจิตเวชในโรงพยาบาลต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบงานการบำบัดฟื้นฟูเด็ก ให้สามารถเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของเด็กและครอบครัวมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งรองรับเด็กในอนาคต ที่พึงให้ความสำคัญกับการคำนึงถึงอนาคตเด็กระยะยาวมากกว่าการช่วยเหลือด้านเงื่อนไขเฉพาะหน้า ดังนั้นจึงได้พยายามพัฒนาศักยภาพของทีมงานให้คำนึงถึงเงื่อนไขความปลอดภัยของเด็กยิ่งกว่ารูปแบบของการแยกเด็กออกจากครอบครัว ที่อาจทำให้เด็กเผชิญกับความเสี่ยงของสภาพแวดล้อมใหม่ได้เช่นเดียวกัน

3.การดำเนินการมีทิศทางของความร่วมมือเชิงสหวิชาชีพมากขึ้น

การศึกษาพัฒนาการของการให้บริการสวัสดิการเด็ก พบว่ามีทิศทางการทำงานเชิงร่วมมือกันมากยิ่งขึ้น กรณีการดำเนินงานของกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก มุ่งเน้นในด้านการป้องกันแก้ไขฟื้นฟู พัฒนาเด็กและเยาวชนที่ประพฤติดนไม่สมควรแก้ไข ถูกปล่อยปละละเลย เร่ร่อน ขอดทาน ถูก

ละเมิดสิทธิในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ ถูกทารุณ ข่มขืน บังคับด้านบริการทางเพศ อันเป็นข้อปฏิบัติตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ด้วยภารกิจที่มากมายดังระบุไว้ ลักษณะการดำเนินงานของกองทุนครอบครัวสวัสดิภาพเด็ก จึงมีทั้งงานที่ปฏิบัติตามนโยบาย งานเร่งด่วนและงานที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถป้องกัน แก้ไข พัฒนาเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสประเภทต่าง ๆ ให้ได้ผลอย่างจริงจัง การดำเนินงานจึงต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักประชาสัมพันธ์ นิติกร ซึ่งยังไม่เพียงพอกับปริมาณและสภาพของปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในภาคและจังหวัดต่าง ๆ จึงได้ขยายบริการในด้านนี้ให้ครอบคลุมทั่วประเทศ มีการจ้างลูกจ้างชั่วคราวตำแหน่งพนักงานสวัสดิภาพเด็กในหลายจังหวัด เพื่อให้บริการด้านการคุ้มครองเด็ก และมีการกำหนดเป็นมาตรการระยะยาวในการเพิ่มพนักงานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กให้ครบทุกจังหวัด

ขณะที่มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิชาชีพ ร่วมกับองค์กรต่าง ๆ เช่น สำนักพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด องค์กรยูนิเซฟ ในการดูแลคุ้มครองเด็กที่ถูกทอดทิ้งและถูกกระทำทารุณกรรม ในเขต 9 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ เชียงใหม่ (ภาคเหนือตอนบน) พิชณุโลก (ภาคเหนือตอนบน) ขอนแก่น (ภาคอีสานเหนือ) อุบลราชธานี (ภาคอีสานใต้) กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี (ภาคกลางและตะวันตก) ชลบุรี (ภาคตะวันออก) สุราษฎร์ธานี (ภาคใต้ตอนบน) และสงขลา (ภาคใต้ตอนล่าง) เพื่อสร้างทีมงานให้ร่วมกันช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กตามแนวทางที่ระบุไว้ในร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่จะประกาศใช้ในปีหน้า ขณะที่ส่งเสริมและผลักดันให้คณะทำงานในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ จัดกลุ่มศึกษาเพื่อสร้างเครื่องมือในการหาตัวชี้วัดปัจจัยเสี่ยงในการสำรวจและคัดกรองเด็กที่ประสบปัญหาในกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างระบบที่เป็นมาตรฐานในการคุ้มครองเด็กจากภัยคุกคามต่าง ๆ ทั้งจากภายใน ภายนอกครอบครัวและในสังคมทั่วไป

4.ความร่วมมือระหว่างประเทศในงานป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก

การดำเนินงานด้านการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ไม่สามารถกระทำได้โดยลำพัง หากไม่ทำงานร่วมกันระหว่างประเทศต้นทาง ปัจจุบันมีการจัดสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ บ้านเกร็ดตระการ เป็นเสมือนบ้านแรกรับในการให้การบำบัดฟื้นฟูเด็กผู้เสียหาย กลุ่มเด็กต่างด้าว มีความพยายามในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กกับภาครัฐ โดยใช้การทำงานสหวิชาชีพมาร่วมกันวางแผนและจัดบริการฟื้นฟูสภาพเด็ก จากเอกสารของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ระบุถึงการทำงานป้องกันการค้าหญิงและเด็กในสภาพปัจจุบันว่า (2546 : 5)

“ประเทศปลายทางจะริเริ่มให้ความร่วมมือในการคุ้มครองสวัสดิภาพ การบำบัดฟื้นฟู และการคืนหญิงและเด็กไทยสู่สังคมมากยิ่งขึ้น โดยผ่านเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ และหน่วยงานในประเทศปลายทาง ขณะเดียวกันก็ร่วมกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการต่างประเทศ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ IOM UNICEF และหน่วยงานชำนาญพิเศษของสหประชาชาติ ในการสร้างความร่วมมือในการสืบสวนสอบสวน การจับกุม การควบคุมตัว การฟ้องร้องดำเนินคดี และการลงโทษ ตัวกลางผู้รับประโยชน์ และองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เช่น ASEM เป็นต้น”

5. ภาพรวมของปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงานที่ค้นพบ ได้แก่

5.1 การเข้าถึงบริการของเด็กและสตรีมีโอกาสน้อย

กล่าวได้ว่าจำนวนเด็กที่ได้รับความรุนแรง ซึ่งเข้ามารับบริการยังหน่วยงานต่าง ๆ มีน้อยกว่าจำนวนผู้ประสบปัญหาจริง การเข้าถึงบริการของเด็กและสตรีที่มีจำนวนน้อยกว่าความเป็นจริงนี้มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ

- (1) ความเชื่อและวิธีคิดของผู้ถูกระทำต่อปัญหาความรุนแรงว่าเป็นปัญหา “ส่วนตัว” “เรื่องในบ้าน” “เรื่องน่าอาย”

ดังนั้นโดยธรรมชาติ กลุ่มเด็กและสตรีจะตกเป็นฝ่ายจำยอม เก็บปัญหาไว้กับตนเอง ไม่แสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก จนกว่าจะเผชิญกับสถานการณ์ที่รุนแรงหรือบาดเจ็บจนทนไม่ไหวแล้วจริง ๆ โดยฐานความคิดความเชื่อเช่นนี้จึงเป็นการสะกดกั้นตัวผู้ถูกระทำเองไม่ให้เข้าถึงบริการหรือขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของเด็กที่ตกเป็นผู้ถูกระทำ ส่วนมากจะเป็นเด็กเล็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่ทราบว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์แล้วจะบอกใคร ส่วนใหญ่เลือกที่จะเก็บปัญหาไว้กับตนเอง เนื่องจากผู้กระทำหลายคนเป็นบุคคลใกล้ชิดที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก เด็กบางคนเมื่อถูกบิดาละเมิดทางเพศกับตนเองต้องขมอดทน ไม่กล้าบอกใคร เพราะ “กลัวแม่เสียใจ” หลายคนสับสนกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเลือกที่จะจำยอมเก็บเรื่องให้เงียบ จนเมื่อมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้น หรือเมื่อมารดารับรู้เหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยตนเอง

- (2) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กและสตรีที่มีภารกิจในการให้บริการโดยตรงยังมีน้อย ไม่พอเพียงต่อการรองรับปัญหาที่ขยายปริมาณมากขึ้น

เมื่อสำรวจหน่วยงานที่ให้บริการโดยตรง พบว่ายังไม่สามารถกระจายบริการออกไปอย่างทั่วถึงโดยเฉพาะต่อกลุ่มผู้ประสบปัญหาในภาคชนบท โดยลักษณะองค์กรที่ดำเนินการ หน่วยงานส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานขนาดเล็ก มีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่มากกว่าการกระจายออกไปสู่ส่วนภูมิภาค แม้ว่าในภาครัฐจะมีบทบาทของกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก หรือสำนักงานประชาสงเคราะห์จังหวัดในส่วนภูมิภาค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ารับผิดชอบโดยตรงในการช่วยเหลือเด็กกลุ่มเปราะ

หมายนี้ แต่ลักษณะขององค์กรรัฐที่เป็นทางการและลักษณะพื้นที่ที่ตั้งที่อยู่ในแหล่งศูนย์กลางมากเกินไป ก็เป็นอุปสรรคต่อการที่เด็กและสตรีจะเข้าหา โดยเฉพาะเมื่อปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ ยิ่งทำให้เด็กและสตรีที่เผชิญปัญหาไม่กล้าแสดงตัว หรือไม่กล้าเข้าหาเจ้าหน้าที่ และส่งผลให้ต้องตกอยู่ในสภาพที่ต้องเผชิญกับปัญหาโดยลำพัง แม้ว่าบางรายต้องการจะขอรับความช่วยเหลือแต่ก็ไม่รู้แหล่งให้ความช่วยเหลือ หรือจะรู้แหล่งก็อาจใช้เวลาจนทำให้ปัญหาขยายตัวจนยากแก่การแก้ไข เช่น การตั้งครรภ์ หรือการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์หรือติดเชื้อเอดส์ เป็นต้น

5.2 ความละเอียดอ่อนของปัญหากับบริการที่ไม่ทันการ

ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและสตรีเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง เพราะเชื่อมโยงไปกับการรู้สึกสูญเสียและบอบช้ำทางจิตใจ ความละเอียดและความวิตกกังวลในเหตุไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผู้เสียหายจำนวนมากจึงมักจะเก็บปัญหาไว้กับตนเอง แต่สำหรับเด็กบางรายที่ครอบครัวและญาติพี่น้องต้องการให้มีการดำเนินคดีเอาผิดกับผู้กระทำ เด็กจะต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และต้องเข้ารับบริการทางการแพทย์ เช่น การตรวจร่างกาย เพื่อเก็บหลักฐาน ร่องรอยความเสียหาย ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ทางคดีความ ซึ่งบริการดังกล่าวมีรายละเอียดที่ใช้เวลาและเกิดกระบวนการ “เหมือนกับถูกปอกเปลือกซ้ำแล้วซ้ำอีก”(นักสังคมสงเคราะห์, สัมภาษณ์) ขณะที่เด็กบางคนสะท้อนปัญหาถึงการที่ต้องเข้ารับบริการ ไปพบแพทย์ต่อเนื่องจาก “ไม่รู้ว่าจะเมื่อไรจะจบเสียที” การต้องเผชิญกับบริการที่ซ้ำซ้อน ต่อเนื่องในขณะที่ปัญหาซึ่งเผชิญเป็นเรื่องละเอียดอ่อนต่อจิตใจและความรู้สึกของเด็ก ทำให้เด็กจำนวนมากไม่เข้าใจ บางรายเฉื่อยชา หลีกเลียงและไม่อยากให้ความร่วมมือในระยะยาว ซึ่งกรณีดังกล่าวจะพบได้มากในกลุ่มเด็กที่ต้องดำเนินคดีทางกฎหมายกับผู้กระทำ เช่น กรณีที่ผู้กระทำเป็นบิดาหรือบุคคลในครอบครัวและบุคคลนั้นมีอิทธิพลในเชิงเศรษฐกิจ เด็กจะเผชิญกับแรงกดดันมากเป็นพิเศษ ทั้งจากความรู้สึกภายในตนเองและความกดดันจากญาติพี่น้องในครอบครัว ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสภาพภายในของเด็กเอง และส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ สภาพอารมณ์จิตใจเด็กจะแปรปรวน ไม่คงที่ และยากต่อการประเมิน ในสถานการณ์ดังกล่าว จัดเป็นช่วงเวลาที่ทำให้เด็กสับสนได้มาก แต่ข้อจำกัดของการดำเนินงานคือยังขาดการติดตามอย่างใกล้ชิด และขาดการทำงานที่มีการวางแผนรายบุคคล

5.3 กิจกรรมด้านการบำบัดฟื้นฟูยังไม่ได้มีการพัฒนาไปสู่รูปแบบที่สามารถรองรับและเข้าถึงเด็กได้อย่างเหมาะสม

กรณีองค์กรภาครัฐ ซึ่งถูกคาดหวังในฐานะมีทรัพยากรมาก บุคลากรมาก ทำงานเชิงบำบัดฟื้นฟูได้ดี แต่ปรากฏว่า รัฐมีข้อจำกัดในการทำงานที่ไม่สามารถเข้าถึงเด็กได้อย่างลึกซึ้ง และขาดการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้าไปใช้ในการช่วยเหลือเด็ก ปริมาณของเด็กที่มี

มากบวกกับลักษณะของวิถีชีวิตในบ้านพักพิงของรัฐ เน้นการสร้างกฎระเบียบของบ้านและแนวปฏิบัติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้รัฐยังไม่สามารถเข้าถึงความต้องการเชิงลึกของเด็กทรานซเจนเดอร์ได้ ทำได้แต่เพียงสนองความต้องการเชิงกายภาพ ซึ่งไม่เพียงพออย่างยิ่งสำหรับเด็กผู้ถูกระงับกลุ่มนี้

กระบวนการบำบัดฟื้นฟูของรัฐ จึงเป็นกระบวนการให้ที่พักพิงทางกายเป็นหลัก แต่กระบวนการในการทำงานเชิงบำบัดฟื้นฟู สภาพภายใน ยังเป็นสิ่งที่บุคลากรของรัฐขาดและมีความต้องการอย่างยิ่ง ซึ่งน่าจะเป็นประเด็นหลักในการวางแผนพัฒนากำลังคนของรัฐในลำดับเร่งด่วน

5.4 กระบวนการในการฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจ

จากการศึกษาการดำเนินงานการให้บริการด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเยาวชนสตรี ที่ตกเป็นเหยื่อของการแสวงหาประโยชน์ทางเพศ ในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ 3 แห่ง (บ้านเกร็ดตระการ จ.นนทบุรี บ้านนริศสวัสดิ์ จ.นครราชสีมา บ้านสองแคว จ.พิษณุโลก) ได้พบภาพรวมของกระบวนการการฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจของเด็กหญิงที่ถูกนำตัวเข้ามาอยู่ในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพเหล่านี้ ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 กล่าวได้ว่าผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของบ้านทั้ง 3 ต่างเห็นความสำคัญของกระบวนการฟื้นฟู และพัฒนาจิตใจ และต่างร่วมมือกับทีมงานของตนคิดค้นกิจกรรมหลากหลายรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูให้แก่เด็กหญิงที่เป็นผู้รับบริการมากขึ้น

กิจกรรมในการฟื้นฟูพัฒนาจิตใจ ที่น่าสนใจเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และเป็นกิจกรรมที่มีมิติใหม่ ๆ ที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นจริง ได้แก่การทำงานกับครอบครัวของเด็กในรูปแบบต่าง ๆ การจัดบรรยากาศในสถานคุ้มครองให้เป็นแบบเปิดและให้อิสระมากขึ้น การเปิดความสัมพันธ์ของเด็กแต่ละบ้านต่อชุมชนและสังคมภายนอก กิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงแต่สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกของเด็กเท่านั้น หากแต่กิจกรรมดังกล่าวยังมีส่วนกระตุ้นและพัฒนาความเข้มแข็งของเด็กให้เกิดขึ้นด้วย

กิจกรรมที่แต่ละบ้านดำเนินการอยู่และมีผลต่อการช่วยฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจของเด็กนั้น ได้แก่ (อภิญา และ อัญมณี, 2542)

- (1) โครงการพาเด็กกลับไปเยี่ยมครอบครัวของตน
- (2) โครงการจัดค่ายครอบครัว
- (3) โครงการค่ายสืบสายใยรักจากครอบครัว (ค่ายนักเรียน)
- (4) โครงการทัศนศึกษานอกสถานที่
- (5) การนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

(1) โครงการพาเด็กกลับไปเยี่ยมครอบครัวของตน

โครงการลักษณะนี้เกิดขึ้นในทุกบ้าน ในชื่อโครงการที่แตกต่างกัน นักสังคม

สงเคราะห์ของแต่ละบ้านเห็นความจำเป็นในการพาเด็กผู้รับฯ กลับไปเยี่ยมบ้านมากขึ้น เนื่องจากเป็นการตอบสนองความต้องการทางจิตใจและอารมณ์ของเด็ก เป็นการเชื่อมและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวที่เคยห่างหายไป ให้มีความมั่นคงขึ้น และยังเป็นเตรียมความพร้อมของทั้ง 2 ฝ่ายคือทั้งเด็กและครอบครัวที่ต้องอยู่ร่วมกันในอนาคต ให้เข้าใจความเป็นจริงของกันและกัน ปรับความคาดหวังที่มีต่อกันให้อยู่บนฐานของความเป็นจริง และยอมรับกันได้มากขึ้น ทั้งที่เด็กและครอบครัวอาจจะเคยมีปัญหาหรือความขัดแย้งกันมาก่อนในอดีตก็ตาม

โครงการดังกล่าวมีผลต่อจิตต่อสภาพจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกของเด็กในภาพรวมอย่างมาก เพราะการได้กลับไปเยี่ยมบ้าน พบบิดา มารดา ญาติพี่น้อง ได้ทำให้เด็กมีความหวังในชีวิตมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองไม่เหงา โดดเดี่ยวเหมือนเมื่อก่อน เด็กหลายคนให้สัมภาษณ์ว่า ชีวิตของพวกเขามีความหวังมากขึ้น รู้ว่าเราควรจะอยู่ในบ้านอย่างมีเป้าหมาย นักสังคมสงเคราะห์จากบ้านที่ทำโครงการนี้ยืนยันว่า เด็กมีพฤติกรรมดีขึ้น มีความกระตือรือร้น สดชื่นแจ่มใส เมื่อกลับมาจากการเยี่ยมบ้าน แม้ว่าจะมีเด็กบางคนเหงาหงอยลงไปบ้าง เมื่อไม่พบบิดาหรือมารดา หรือเมื่อทราบว่าบ้านของตนย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว แต่ก็เป็นส่วนน้อย เด็กจำนวนมากมีความพอใจ และต้องการโอกาสเช่นนี้มากขึ้น ในช่วงเวลาที่นานขึ้น

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามีข้อเสนอเพื่อพิจารณาต่อการดำเนินโครงการนี้ ดังนี้

(1.1)การทำงานกับครอบครัวของผู้รับฯ เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่ง

แม้บ้านแต่ละแห่งเห็นความสำคัญของการพาเด็กไปเยี่ยมครอบครัวจริง แต่ด้วยความจำกัดบางประการ ทำให้บ้านและทีมงานไม่มีโอกาสทำงานกับครอบครัวของเด็กก่อนที่จะพาเด็กไปเยี่ยม การไปเยี่ยมบ้านจึงขาดการเตรียมพร้อมให้แก่ทั้งตัวเด็กและครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นการพาไปอย่างมิได้นัดหมายทางบ้านไว้ก่อนล่วงหน้า โอกาสที่เด็กอาจจะไม่ได้พบบิดามารดาในท่ามกลางเวลาที่จำกัด จึงเกิดขึ้นหรือแม้แต่การได้มีโอกาสพบกันในช่วงเวลาที่จำกัด ก็ขาดการวางแผนและการทำงานทางความคิดที่เชิงลึก ทำให้เด็กและครอบครัวไม่มีโอกาสได้สานต่อหรือพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันในทิศทางที่เหมาะสม

ความจริงแล้วการทำงานกับครอบครัวของเด็กก่อนล่วงหน้า เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและดียิ่งที่นักสังคมสงเคราะห์จะได้ศึกษาสภาพปัญหา และข้อเท็จจริงเบื้องต้นของครอบครัวก่อน เป็นการประเมินการยอมรับและประเมินความสัมพันธ์ที่ครอบครัวมีต่อเด็ก และเตรียมประสานการแก้ไขปัญหามาให้แกครอบครัว อีกประการหนึ่งยังเป็นการทำงานทางความคิดกับเด็กให้ตระหนักถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากครอบครัวหรือผู้ปกครอง วิธีการ

ฝึกฝนให้เด็กได้คิดและมองเห็นทางเลือกที่เหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาดังกล่าว เป็น การฝึกวิธีคิด ฝึกทักษะของเด็กจากสถานการณ์ในชีวิตจริงของพวกเขาด้วย

(1.2)การทำงานกับครอบครัวของเด็ก ควรเป็นงานที่ใช้ความรู้และทักษะในเชิง ลึก มีแผนการทำงานที่เน้นหนักในการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะคิด ความคาดหวังของ ครอบครัวที่มีต่อเด็ก มากกว่าเป็นงานประจำ(routine) ที่จบลงที่การพาเด็กไปถึงบ้าน เพียงงานหนึ่งเท่านั้น

เพราะครอบครัวเป็นทั้งปัจจัยที่ผลักดันหรือชักจูงเด็กเข้าสู่บริการทางเพศหรือ ปัจจัยที่รังเกียจ ถูกรังแก ซ้ำเติม และไม่ยอมรับเด็กหากรู้ว่าเด็กถูกจับเพราะขายบริการทางเพศ การทำงานกับครอบครัวจึงไม่ใช่เพียงเป็นการเตรียมเด็กกลับสู่ครอบครัวเท่านั้น หากแต่ยัง ต้องเป็นการทำงานทางความคิดกับครอบครัว ป้องกันมิให้ครอบครัวแสวงหาผลประโยชน์ จากตัวเด็กดังเช่นอดีต หรือทำงานความคิดเพื่อป้องกันมิให้ครอบครัวปฏิเสธและไม่ยอมรับ เด็กเมื่อเขาผิดไปจากความคาดหวังของครอบครัว

การเตรียมครอบครัวจึงควรมุ่งไปที่จะมีการเปลี่ยนแปลงความคิดความรู้สึก ของทั้งครอบครัวและเด็กให้เข้าใจกัน ประสานความขัดแย้งที่เกิดจากความผิดหวังระหว่าง 2 ฝ่าย และสร้างความตระหนักในครอบครัวว่า ปัญหาของเด็กที่เกิดขึ้นนั้น ครอบครัวควรมี ส่วนรับผิดชอบด้วยทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา (ไม่ทางใดทางหนึ่ง) และใน ในฐานะที่เป็นผู้ฟื้นฟู รองรับให้กำลังใจเด็ก พ่อแม่จึงไม่ควรปล่อยให้สถานคุ้มครองฯรับผิดชอบเด็กโดยลำพังโดยพ่อแม่ไม่มีส่วนร่วม

(1.3) เงินสงเคราะห์ครอบครัวเป็นเงื่อนไขที่ดี แต่ไม่ใช่ปัจจัยหลักในการทำงานกับครอบครัว

เด็กหญิงหลายคนแสดงความเห็นและความรู้สึกเป็นห่วงที่คล้ายกันว่าเงิน สงเคราะห์ครอบครัวในโครงการเยี่ยมบ้านเป็นความจำเป็น เพราะจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะ หน้าให้ครอบครัวที่กำลังทุกข์ยากได้ และการมีเงินไปให้แก่ครอบครัวในการเดินทางไป เยี่ยมบ้านจะช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อสถานคุ้มครองฯและต่อตนเอง ที่สามารถช่วยเหลือทางบ้านได้ เพราะจำนวนเงินเหล่านี้แม้ไม่มากมายอะไรประมาณ 1,000-1,500 บาท แต่ก็จะทำให้ครอบครัวของเด็กสามารถตั้งหลักชีวิตได้

ด้วยแนวความคิดดังกล่าวทำให้ผู้ปฏิบัติงานหลายบ้านเป็นห่วงในเรื่องงบประมาณเจ้าหน้าที่บางรายไม่มั่นใจว่า หากไม่มีงบประมาณช่วยเหลือในเรื่องเงินสงเคราะห์ ครอบครัว โครงการพาเด็กไปเยี่ยมบ้านจะสามารถทำต่อไปได้หรือไม่ ความเป็นจริงแล้ว แนวคิดการทำงานกับครอบครัวควรมุ่งเน้นให้ความสำคัญที่การทำงานด้านความคิด มุ่งที่จะ แลกเปลี่ยนเสนอแนะและเปลี่ยนแปลงความคิด ทักษะคิดของเด็กและครอบครัว มากกว่ามุ่ง เน้นที่การให้เงินสงเคราะห์ครอบครัว หากผู้ให้บริการยังคงให้ความสำคัญที่ปัจจัยเงินเป็น

หลักจะเป็นการมองปัญหาที่ละเอียดแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาครอบครัวเพื่อเด็กและส่ง
ผลให้เป้าหมายที่แท้จริงของการทำงานกับครอบครัวจะถูกทำให้ลงเินไป

(1.4) การเปิดโอกาสให้ผู้รับฯ มีส่วนร่วมรับรู้และแก้ปัญหาในโครงการฯ จะช่วยให้การ
ดำเนินโครงการบรรลุคุณภาพมากขึ้น

เด็ก ๆ ทุกคนที่ได้เข้าโครงการกลับไปเยี่ยมบ้าน มีข้อเสนอแนะต่อช่วงระยะเวลา
เวลาที่สั้นและจำกัดอย่างมากในการเยี่ยมบ้าน เด็กบางรายใช้เวลาเดินทางไปเยี่ยมบ้านของ
ตนเป็นเวลาหลายชั่วโมง แต่ได้มีเวลาอยู่กับครอบครัวจริง ๆ อย่างมาก 2 ชั่วโมง เท่านั้น เด็ก
เรียกร้องที่จะนอนค้างกับพ่อแม่ที่บ้าน ให้สัมผัสความรู้สึกคิดถึงผูกพัน แต่ด้วยข้อจำกัดใน
เงื่อนไขหลาย ๆ อย่างทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถดำเนินการตามข้อเรียกร้องนั้นได้ เพราะ
เกรงว่าหากมีกรณีเด็กหลบหนีเกิดขึ้นเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้มีความผิด ถูกสอบสวน จึงทำให้การ
สร้างความผูกพันอันเป็นสาระสำคัญที่สุดของโครงการ ไม่เกิดผลดีเท่าที่ควรและทำให้คุณ
ภาพของโครงการนี้ไม่บรรลุได้อย่างที่ควรจะเป็น

หากผู้บริหารและคณะเจ้าหน้าที่ของทุกบ้าน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของ
โครงการนี้และร่วมกันหาทางออก โดยให้โอกาสเด็กผู้รับฯ เข้ามามีส่วนร่วมคิดเสนอทาง
ออกของปัญหานี้ร่วมกันอย่างจริงจัง คาดว่าน่าจะหาทางออกที่เหมาะสมได้ เช่น การให้
โอกาสเด็กนอนค้างกับพ่อแม่ได้ โดยนักสังคมสงเคราะห์ให้มีการพูดคุยเตรียมความคิดและ
เหตุผลกับเด็ก และครอบครัวไว้ก่อนแล้ว น่าจะเป็นการเปิดโอกาสที่เอื้อต่อการให้ครอบ
ครัวได้มีเวลาอยู่ร่วมกันมากขึ้น ใกล้ชิดกันมากขึ้น แม้ผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่จำนวนมาก
อาจจะรู้สึกว่ามันเสี่ยงเกินไปที่จะกระทำเช่นนั้น แต่บางครั้งรูปแบบหรือมาตรการใหม่ ๆ
เช่นนี้จะเป็นการประเมินผลที่สำคัญถึงความเข้มแข็งความพร้อมในตัวเด็ก และครอบครัว
และถึงที่สุดแล้วยังเป็นการประเมินถึงความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่และตัวเด็กว่าสามารถ
มอบความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้แก่กันและกันได้ในระดับใด หากจะมีการหลบหนี
เกิดขึ้นก็ควรเป็นเรื่องที่ผู้บริหารระดับสูงได้เข้าใจเงื่อนไขดังกล่าว และไม่เอาผิดต่อเจ้าหน้าที่
ที่ปฏิบัติงาน แต่หากไม่มีการหลบหนีเกิดขึ้น นั้นแสดงว่าบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย คือเจ้าหน้าที่และ
เด็ก ต่างก็ได้พิสูจน์ตนเองแล้วอย่างงดงามถึงความสำเร็จของการสร้างความไว้วางใจให้แก่
กัน ผู้รับฯเองก็มีความมั่นคงพอที่จะรักษาและปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่ให้แก่เจ้าหน้าที่ และ
ความรู้สึกเช่นนี้ต่างก็นำไปสู่การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง การพัฒนาความรู้สึกว่าตน
เองมีคุณค่า (self-esteem) เพราะการได้รับความไว้วางใจเช่นนี้จะเป็นรากฐานที่สำคัญของ
การพัฒนาจิตใจและความเข้มแข็งในตนเองของผู้รับฯ ในที่สุด

(2) โครงการจัดค่ายครอบครัว

เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ผู้รับฯ ในบ้านนาวิสวัสดิ์ รวมถึงตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเองให้ความสนใจและรู้สึกประทับใจมากที่สุด กิจกรรมของโครงการนี้มีจุดเด่นที่ครอบครัวมีโอกาสใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีโอกาสบอกเล่าสะท้อนความรู้สึก ความคาดหวังที่ดีและไม่ดีต่อกัน เด็กและครอบครัวต่างได้เข้าใจมุมมองทัศนคติที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายได้เปิดใจต่อกันมากกว่าเดิมภายใต้บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นผูกพัน โดยมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาช่วยเชื่อมโยงปัญหาสานต่อความเข้าใจ และปิดท้ายที่การจัดให้ผู้ถูกจะมีโอกาสแสดงความรู้สึก และกล่าวขอขมาบิดามารดาในสิ่งที่เคยผิดพลาดหรือเคยกระทำในลักษณะที่ไม่เหมาะสมในอดีต

กิจกรรมในโครงการค่ายครอบครัวนี้ เป็นผลต่ออย่างยิ่งต่อการฟื้นฟูสภาพจิตใจของเด็กและผู้ปกครอง ให้มาร่วมกันมองในความแตกต่างที่เคยไม่เข้าใจหรือขัดแย้งกัน เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกันและกันมากขึ้น เป็นเงื่อนไขที่ดีในการพัฒนาความสัมพันธ์ที่เคยมีและห่างเหินไป ให้กลับมาใกล้ชิดกันมากขึ้น

รูปแบบการจัดมีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนนัก แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่การดึงเอาปัญหาภายในของแต่ละฝ่ายออกมาแลกเปลี่ยนกันด้วยความเต็มใจของทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตามการจัด “ค่ายครอบครัว” นั้น มีรายละเอียดมากมายในการติดต่อประสานงาน การเชิญบิดามารดาหรืออาจต้องเชิญญาติคนอื่น ๆ มาร่วมแทน การจัดเตรียมงบประมาณ เงินช่วยเหลือค่าเดินทาง การติดต่อวิทยากรที่มีประสบการณ์ในเชิงกระบวนการกลุ่ม รวมถึงการจัดเตรียมสถานที่ให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองอื่น ๆ ที่มาร่วมโครงการฯ และการคัดตัวเด็กที่เหมาะสมจะเข้าโครงการฯ ซึ่งไม่สามารถจะทำได้ในจำนวนมากนัก ดังนั้นรูปแบบของ “ค่ายครอบครัว” จึงอาจมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากร และความพร้อมในเรื่องเวลาของผู้ปกครองที่เข้าร่วม (ประมาณ 3 วัน 2 คืน) และความจำเป็นในการจำกัดจำนวนผู้เข้าโครงการ

ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการจัดค่ายครอบครัวมีวัตถุประสงค์ที่ดี มีความโดดเด่นอยู่ไม่น้อยในด้านการฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจของเด็ก รวมถึงผู้ปกครองด้วย เพราะนอกจากรูปแบบการจัดค่ายจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของเด็กแล้ว การจัดค่าย “พ่อแม่ลูก” เช่นนี้ ยังเป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครองได้รู้ความเป็นอยู่ของเด็กในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ ได้มีความรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของลูกวัยรุ่น เรียนรู้แลกเปลี่ยนเทคนิคในการเลี้ยงดูและปรับพฤติกรรมลูกวัยรุ่น ผลที่ตามมาซึ่งน่าพอใจและต้องติดตามต่อคือ พ่อแม่ผู้ปกครองสนใจกลับมาเยี่ยมลูกมากขึ้น บ่อยขึ้น สร้างความห่วงใยและผูกพันระหว่างกันมากขึ้น ดังนั้นโครงการนี้จึงน่ามีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้ผู้รับฯ ทุกคนสามารถเข้าร่วมโครงการฯ นี้ได้พร้อมผู้ปกครอง เป็นการเสริมการทำงานด้านการพัฒนาเด็กและครอบครัวไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้เพื่อให้กระบวนการในการฟื้นฟู

และพัฒนาจิตใจของเด็กมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น นักสังคมสงเคราะห์ควรเก็บเกี่ยวปัญหา วางแผนสืบเนื่องที่จะทำงานเฉพาะรายกับเด็กหรือครอบครัว ที่มีความซับซ้อนหรือมีความยากมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทักษะและวิธีการทำงานเจาะลึกในลักษณะที่สืบเนื่องยาวนานมากขึ้นเช่นกัน

ข้อเสนอในการปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบการจัด “ค่ายครอบครัว” จากผู้รับฯ หรือเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน มีดังนี้ คือ

- ควรออกไปจัด “ค่ายครอบครัว” ในพื้นที่ข้างนอกบ้าง เพื่อจะได้สามารถจัดกิจกรรมของแต่ละฐานได้มากขึ้น หลากหลายขึ้น และควรให้พ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกัน แก้ปัญหาของแต่ละฐานร่วมกัน ด้วยกระบวนการคิดและช่วยเหลือกันและกัน
- นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้รับผิดชอบในการจัด ควรมีความรู้และไวพจน์ที่จะเห็นปัญหาและความขัดแย้งของพ่อแม่ลูกที่เกิดขึ้น เพิ่มพูนทักษะในการประสาน คลี่คลายความขัดแย้ง และแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าในทางที่เหมาะสม
- ต้องติดตามผลต่อเนื่องเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวให้อยู่ในระดับที่มีคุณภาพต่อไป ควรคำนึงว่าการทำงานฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจของเด็กและครอบครัวไม่ได้จบลงที่การจัดค่ายเสร็จสิ้น แต่การจัดค่ายนั้นกลับเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงาน และติดตามผลเชิงลึกต่อไปต่างหาก การจัดค่ายครอบครัว จึงควรถือเป็น Phase แรกของกระบวนการพัฒนาเท่านั้น

(3)การจัดค่ายสืบสายใยรักจากครอบครัว (ค่ายนักเรียน)

เป็นการจัดค่ายรวมระหว่างนักเรียนภายนอก กับผู้รับฯ ในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ เป็นโครงการของบ้านสองแคว พิษณุโลก ที่มีความน่าสนใจอีกโครงการหนึ่ง มีลักษณะที่หลากหลายสอดคล้องกับพัฒนาการและธรรมชาติของเด็กเพราะเป็นการรวมกลุ่มเด็กในวัยเดียวกันมาอยู่รวมกันในระยะเวลานึง ทำให้เด็ก 2 กลุ่มนี้ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน มีความเป็นมิตรและความเข้าใจกันและกันมากขึ้น เด็กทั้ง 2 กลุ่มจะมีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับต่อกัน เข้าใจความแตกต่างของชีวิตที่เป็นจริงของอีกฝ่ายมากขึ้น การจัดค่ายลักษณะนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับฯ มีเพื่อนและเริ่มมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนนอกสถานคุ้มครองฯ เป็นการเตรียมให้ผู้รับฯ ค่อย ๆ ปรับตัวที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนจากเพื่อนภายนอกมากขึ้น การที่ผู้รับฯ ได้รับการยอมรับจากเพื่อนนักเรียนภายนอก เช่น ได้รับคำชวนให้ไปเที่ยวบ้านจะสร้างกำลังใจให้แก่ผู้รับฯ ให้มีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองสู่สังคมภายนอกอย่างเอาจริงเอาใจมากขึ้น เป็นแรงผลักดันที่ดีของการดำเนินชีวิตในทิศทางที่พึงประสงค์

ลักษณะของโครงการดังกล่าว ควรได้รับการส่งเสริมใน 2 ลักษณะ คือการจัด

ถ่ายภาพในสถานคุ้มครองฯ โดยนักเรียนภายนอกในชุมชนใกล้เคียงมาร่วม และนำเด็กในสถานคุ้มครองฯ ไปเข้าถ่ายภาพนอกร่วมกันกับเด็กนักเรียนภายนอกอันจะเป็นการปรับเอาแนวคิด Normalization มาใช้ในการพัฒนาประสบการณ์ ทักษะชีวิตของเด็ก หรือสามารถพัฒนาไปสู่การจัดรูปแบบของการเรียนร่วมที่หลากหลาย มีการคิดค้นกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำมากขึ้น

การเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ ในชุมชนใกล้เคียงจะทำให้เด็กทั้ง 2 ฝ่าย ได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล เห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ซึ่งถ้าค่ายลักษณะนี้มีความก้าวหน้าขึ้น นักสังคมสงเคราะห์อาจจะพัฒนารูปแบบไปสู่ค่ายที่เป็นกลุ่มบำบัดได้ ประการสำคัญยังเป็นการสร้างเงื่อนไขและโอกาสให้ชุมชนมีการยอมรับเด็ก เข้าใจเด็กเพิ่มขึ้น ทั้งนี้โดยผ่านการสื่อสารของนักเรียนภายนอกที่เข้าค่ายนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การจัดค่ายลักษณะนี้ในโอกาสต่อ ๆ ไป ควรปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาหลักสูตร-วิทยาการใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพราะเด็กผู้รับฯ อาจจะรู้สึกเบื่อหน่าย และลดความสนใจลงได้ หากยังเป็นรูปแบบและเนื้อหาที่ซ้ำเดิม เนื่องจากเด็กวัยนี้ยังมีธรรมชาติที่นิยมความสนุกสนานบันเทิงมากกว่าการให้สาระที่หนัก และมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

(4) การจัดโครงการทัศนศึกษานอกสถานที่

บ้านแต่ละแห่งมีการจัดโครงการนำเด็กออกไปทัศนศึกษานอกสถานที่มากขึ้น โดยจะเลือกสถานที่ที่เด็กได้ทั้งความรู้ ได้ประสบการณ์ และความเพลิดเพลิน และมีความสะดวกปลอดภัยในการเดินทาง

การจัดโครงการทัศนศึกษานอกสถานที่ เป็นกิจกรรมที่มีแนวโน้มว่าแต่ละบ้านให้ความสำคัญมากขึ้น หลังจากการใช้ พ.ร.บ. 2539 ทั้งนี้เพราะผู้รับฯ ยังเป็นเด็ก ยังไม่พร้อมต่อการถูกจำกัดอิสรภาพในทันทีทันใด ดังนั้นผู้บริหารและทีมงานจึงต้องพยายามหาวิธีการผ่อนคลายความกดดันดังกล่าว ด้วยการหารูปแบบใหม่ ๆ ให้เด็กรู้สึกมีอิสรภาพเพิ่มมากขึ้น ไม่รู้สึกว่าตนเองถูกกักขัง ด้วยการพาไปทัศนศึกษาภายนอก โครงการนี้จึงเป็นเหมือนก้าวแรก ของการเปิดบ้านให้เด็กรู้สึกอิสระ ไม่ถูกจำกัดบริเวณเหมือนเป็นนักโทษ และการให้อิสรภาพดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เด็กมีความสุขทางจิตใจมากขึ้น เมื่อเด็กมีความสุข พวกเขาก็พร้อมจะยอมรับ มีส่วนร่วมและพร้อมที่จะปรับตัวเองจากภายในจิตใจของตน มากกว่าการถูกบังคับจากภายนอก การจัดโครงการทัศนศึกษาต่าง ๆ จึงเป็นเงื่อนไขที่ควรเร่งสร้าง และส่งเสริมให้เกิดมากขึ้น บ้านเกร็ดตระการพาผู้รับฯ จำนวนหนึ่งไปเสถียรธรรมสถาน เพื่อให้สัมผัสกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ดี มีแม่ชีสันสนีย์เป็นผู้นิเทศธรรม ได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้

รับมากขึ้น ผู้รับฯ มีความสุข มีความกระตือรือร้นต่อกิจกรรมอื่น ๆ ดีกว่าเดิม หรือบ้านสอง
แคว จ.พิษณุโลก พาเด็กไปทัศนศึกษาที่ จ.สุโขทัย ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้าแมคโคร หรือพา
ไปเที่ยวในตลาดชุมชนใกล้เคียง สภาพเช่นนี้เป็นการเปิดโลกทางความคิดของผู้รับฯ ไม่ให้
หมกมุ่นอยู่กับความทุกข์ความกดดันตามลำพัง แต่ทำให้เด็ก ๆ ได้สัมผัสและเปลี่ยนสภาพ
แวดล้อมใหม่อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูพัฒนาจิตใจได้เร็วขึ้น และคุณภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการจัดโครงการทัศนศึกษานี้ ยังไม่สามารถจัดหรือกระจาย
บริการนี้ให้ทั่วถึงแก่เด็กทุกคนในสถานคุ้มครองฯ เพราะเด็กจำนวนมากมีความหลากหลาย
ต่างกัน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจึงมีหน้าที่เลือกเด็กที่จัดได้ว่า มีความประพฤติดี มีการปรับตัว
ที่ดี เป็นเด็กกลุ่มแรกในการเข้าร่วมโครงการก่อน จากนั้นจึงพยายามขยายผลในการคัดเลือก
เด็กกลุ่มอื่นต่อไป บ้านเกร็ดตระการ เป็นสถานคุ้มครองฯ ซึ่งมีจำนวนเด็กผู้รับฯ มากที่สุด
ดังนั้นจึงยังไม่สามารถกระจายโอกาสนี้ให้ทั่วถึงเด็กผู้รับฯ ทุกคนได้เท่าเทียมกัน แต่บ้าน
สองแควมีเด็กจำนวนน้อยกว่าเฉลี่ย 40-50 คน โดยประมาณ ดังนั้นการจัดโครงการทัศน
ศึกษาจึงสามารถกระจายได้ทั่วถึงเด็กทุกคนได้เท่าเทียมกัน

ดังนั้น แต่ละบ้านจึงควรคิดค้นรูปแบบของการจัดทัศนศึกษาให้มีความหลาก
หลายขึ้น มีรูปแบบใหม่ ๆ มากขึ้น เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ได้
อย่างทั่วถึง แม้ผู้รับฯ บางคนอาจจะได้รับการพิจารณาในเบื้องต้นว่ามีความไม่พร้อม เช่น มี
การช่วยเหลือตนเองไม่ดี มีปัญหาทางสุขภาพจิต ฯลฯ เป็นต้น นักสังคมสงเคราะห์ก็ควรดึง
ความมีส่วนร่วมของเด็กผู้รับฯ คนอื่นที่มีความพร้อมมาช่วยเหลือผู้รับฯ ที่มีความอ่อนแอ
กว่าแทน เป็นการแก้ปัญหาการกระจายโอกาสแก่ผู้รับทุกคนอย่างทั่วถึงด้วยน้ำใจของผู้รับ
ด้วยกันเอง

(5) การนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

การนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนต่าง ๆ เป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นกระบวนการ
พัฒนาทักษะทางสังคมให้แก่เด็ก เด็กผู้รับฯ ได้มีโอกาสออกไปสัมผัสชีวิตภายนอก
สถานคุ้มครองฯ มากขึ้น ไปร่วมทำบุญที่วัด ไปร่วมทำกิจกรรมการตัดผม สอนงาน
ประดิษฐ์ให้แก่นักเรียนในชุมชน เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าบ้านแต่ละบ้านมีการจัดกิจ
กรรมให้เด็กเข้าร่วมกับชุมชนมากขึ้น แต่มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการฟื้นฟูและ
พัฒนาจิตใจเด็กในระดับที่แตกต่างกันด้วย เช่น

-การนำเด็กออกไปให้บริการตัดผมให้แก่เด็ก ๆ และสมาชิกในชุมชน เป็นการ
เปิดให้เด็กออกสู่ชุมชนภายนอก สัมพันธ์กับผู้คนในฐานะให้บริการ เป็นกิจกรรมที่เน้นการ
พัฒนาทักษะฝีมือในงานอาชีพของเด็ก และฝึกทักษะความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กใน
ระดับหนึ่ง รูปแบบของกิจกรรมเช่นนี้มีด้านดีระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอ เพราะผลที่เด็กได้

จากกิจกรรมรูปแบบนี้ยังมีน้ำหนักไม่พอเพียงต่อการ พัฒนาคุณค่า และความเชื่อมั่นในตนเอง ความสัมพันธ์ที่เด็กมีต่อผู้รับการตัดผมยังเป็นเพียงลักษณะทั่วไปแบบกว้าง ๆ มากกว่า

-การนำเด็กไปช่วยกิจกรรมที่วัด เวลา มีงานบุญ ช่วยล้างจาน ทำความสะอาดต่าง ๆ เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่เด็กเข้าสู่ชุมชน เข้ามาให้บริการทางสังคมในนามของบ้าน (สถานคุ้มครองฯ ในชุมชน) รูปแบบนี้เด็กจะได้รับผลดีของกิจกรรมเช่นเดียวกับประเภทแรก เด็กจะได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้นในฐานะผู้มีน้ำใจ แต่ยังไม่สามารถพัฒนาสู่การยอมรับความสามารถและคุณค่าที่ตัวตนภายในของเด็ก เด็กอาจได้รับการสัมผัสกับบรรยากาศที่แปลกใหม่ขึ้นในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง แต่รูปแบบของกิจกรรมในลักษณะนี้ยังไม่สามารถทำให้เด็กมองเห็นหรือตระหนักถึงคุณค่าภายในตนเองของตัวเองอย่างลึกซึ้งเพียงพอ

-การนำเด็กออกไปเป็นผู้ช่วยครู หรือครูสอนเด็กนักเรียนภายนอก ในงาน ประดิษฐ์หรืองานฝีมืออาชีพอื่น ๆ ที่เหมาะสม จัดว่าเป็นรูปแบบที่ดีเยี่ยมที่สุดในขณะนี้ เพราะไม่เพียงแต่เด็กจะได้ฝึกฝนทักษะฝีมือในงานอาชีพให้มีคุณภาพมากขึ้นเท่านั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดต่อกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจเด็ก คือ การที่เด็กได้แสดงตนต่อชุมชนในฐานะครู-ผู้ช่วยครู-ผู้สอน เป็นการสร้างความมั่นใจในตนเองให้เกิดขึ้นหรือเป็นการฟื้นฟูความมั่นใจและศักยภาพในตนเองให้กลับคืนมา รูปแบบเช่นนี้ปลูกให้เด็กได้ตระหนักและรับรู้ว่าตนเองนั้นยังมีคุณค่า มีพลังอยู่ เป็นการพัฒนาเด็กสู่การสร้าง self-esteem อย่างดีและเหมาะสมที่สุด เด็กที่ได้รับโอกาสเช่นนี้ จากบ้านสองแควจะบอกเหมือน ๆ กันว่า พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกดีต่อตนเอง ที่สามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ สอนนักเรียนภายนอกได้ ได้รวบรวมความกล้าที่จะอธิบาย แนะนำ แก้ปัญหาการทำงานให้แก่เด็กนักเรียนที่เขาไปสอน การออกไปช่วยสอนแต่ละครั้ง ยังเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เด็กต้องวางแผน เตรียมการจัดอุปกรณ์ ฝึกความรับผิดชอบในตนเอง กล้าตัดสินใจและฝึกทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอนนั้นด้วย

โครงการเช่นนี้เป็นโครงการที่เด็กได้ใช้ทั้งตัวตน ทั้งความรู้ ทักษะฝีมือ การวางแผนจัดการ การรวบรวมความกล้าในการแสดงตนต่อสาธารณชน การแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นการได้วัตถุประสงครอบถ้วนในการพัฒนาตัวเอง เชื่อมโยงได้ทั้งหมด แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือโครงการนี้ได้เรียกเอาคุณค่าความเป็นมนุษย์ในตัวเด็กที่สูญหายไปแล้ว กลับคืนมา เป็นกระบวนการเพิ่มพลังให้ แก่ตัวเด็กอย่างมีชีวิตชีวา เป็นธรรมชาติที่สุด และใช้งบประมาณน้อยที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโครงการนี้จะค่อนข้างมีความสมบูรณ์มากที่สุด แต่เด็ก ๆ ที่จะมีโอกาสก้าวผ่านมาถึงจุดนี้ได้กลับมีน้อยมาก ทำอย่างไรจึงจะสร้างเงื่อนไขให้เด็กทุกคนได้พัฒนามาถึงจุดนี้ บ้านแต่ละแห่งจึงควรพิจารณาร่วมกันในการสร้างรูปแบบพัฒนาเด็กที่

เน้นคุณค่าในจิตใจของเขาให้เกิดขึ้น สร้างบรรยากาศในการบ่มเพาะเด็กผู้รับฯ ให้สามารถเข้าถึงโอกาสเช่นนี้ได้ทุกคน ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรมที่เอื้อโอกาสให้แก่ “เด็กที่มีแว่แห่งการพัฒนา” เท่านั้น

โดยสรุปโครงการต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวถึงในการนำเด็กเข้าร่วมโครงการในชุมชนนั้นมิได้หมายความว่า จะมีเพียงพอเท่านี้ หากผู้บริหารแต่ละบ้านเห็นผลดีที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาและฟื้นฟูจิตใจเด็ก ก็ควรจะมีการแสวงหากิจกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ในลักษณะต่าง ๆ มากขึ้น แต่ละโครงการอาจบรรลุวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูพัฒนาเด็กในระดับที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรคัดสรรและเลือกผู้รับฯ แต่ละกลุ่มให้มีโอกาสเข้าร่วมและได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในแต่ละระดับนั้น และค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนพัฒนาต่อยอดให้สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามความสามารถรายบุคคลของเด็กแต่ละราย ด้วยการวางแผนรายบุคคลและติดตามการสร้างเงื่อนไขและปรับพฤติกรรมอย่างเหมาะสมด้วยวิธีต่าง ๆ

5.5 กระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาด้านการศึกษาและงานฝึกอาชีพ

กระบวนการพัฒนาด้านการศึกษาและงานฝึกอาชีพ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาระบบวิถีคิด หรือ “เสริมสร้างสมรรถภาพทางปัญญาของพลเมือง” เป็นกระบวนการที่ทำให้คนรู้จักคิดใคร่ครวญใช้เหตุผลพัฒนาตนหรือเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความสามารถในการรู้จัก เข้าใจตนเองอันจะนำไปสู่การช่วยเหลือ พึ่งพาตนเองได้ในที่สุด การฟื้นฟูและพัฒนาด้านการศึกษาและงานฝึกอาชีพให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพที่รัฐได้จัดขึ้นนั้น จึงมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพูนความรู้คิด ปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี ขัดเกลาทางสังคม (socialization) ปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม อาชีพของคนในสังคม และมีเป้าหมายว่าจะมุ่งให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (Planned Change) กับเด็ก ๆ ในแต่ละบ้าน

รูปแบบโดยทั่วไปของการจัดการศึกษาของทั้ง 3 บ้านได้แก่

- การศึกษาด้านสามัญศึกษา
- การศึกษาด้านการฝึกอาชีพ
- การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาเรียนรู้

การศึกษาด้านสามัญศึกษา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (ก.ศ.น.) เป็นรูปแบบหลักที่บ้านพักพิงในความดูแลของรัฐ เลือกใช้ในการจัดหลักสูตรการเรียนด้านสามัญศึกษา เนื่องจาก

(1) ช่วงระยะเวลาการเข้ามาอยู่ในบ้านของเด็กไม่แน่นอน ไม่พร้อมกัน แล้วแต่ตำรวจหรือหน่วยงานอื่นจะส่งตัวผู้รับฯ เข้ามา และรวมถึงช่วงระยะเวลาการออกจากบ้านของผู้รับฯ ก็มีความแตกต่างกันด้วย

(2)ความรู้ของเด็กก็มีความแตกต่างกันมาก บางคนกำลังเรียนอยู่ระดับมัธยมศึกษา บางคนจบประถมมาหลายปีแล้ว หรือไม่ได้เรียนต่อมาหลายปีแล้ว ฯลฯ

(3)เด็กที่เข้ามาอยู่ในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ เป็นไปตามข้อบังคับของกฎหมาย มิใช่ด้วยความสมัครใจ การจัดการศึกษาแบบ ก.ศ.น. จะมีหลักสูตรยืดหยุ่นกว่าและสอดคล้องธรรมชาติผู้รับมากกว่า

รูปแบบการเรียน ก.ศ.น. ในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ

(1) มีชั้นเรียนและมีครูมาสอน โดยครูผู้สอนมีทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของบ้านเอง หรือ เป็นบุคลากรภายนอกที่มาสอนเฉพาะวิชา เฉพาะเวลา ชั้นเรียน มีทั้งที่เปิดสอนในวันธรรมดา เช่น บ้านเกร็ดตระการ และเปิดสอนเฉพาะวันเสาร์ ที่บ้านสองแฉง และบ้านนารีสวัสดิ์

(2)การเรียนทางไกล โดยใช้ระบบดาวเทียม ในบางวิชาเมื่อถึงเวลาเรียนจะไม่มีการสอน แต่จะเปิดโทรทัศน์รับสัญญาณดาวเทียมในเนื้อหาวิชานั้นๆ ให้ผู้เรียนเรียนจากโทรทัศน์

(3)การวัดผลจะเป็นไปตามระเบียบของก.ศ.น. เมื่อจบแล้วจะมีประกาศนียบัตรรับรองการศึกษา สามารถนำไปใช้ศึกษาต่อหรือทำงานได้ เมื่อออกจากบ้านแล้ว

จากการสัมภาษณ์เด็กที่เรียน พบว่า แม้ว่าเด็กจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ ของการได้มีโอกาสศึกษาต่อในระหว่างที่อยู่ในบ้านคุ้มครองนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้วุฒิการศึกษา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เขาหางานได้ง่ายขึ้น แต่เด็ก ๆก็ยังมีข้อเสนอต่อรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนภายในบ้าน ดังนี้

- ครูผู้สอน สอนไม่รู้เรื่อง รวบรวม ไม่อธิบาย
- ครูผู้สอน ไม่ให้ความสนใจกับเด็กเท่าที่ควร เพียงแต่สอนให้จบไปตามเวลาเท่านั้น
- ครูผู้สอน ควรจะเป็นครูที่ทำหน้าที่สอน ซึ่งมีความรู้จริงๆ มิใช่เอาเจ้าหน้าที่อื่นมาสอน
- บรรยายภายในชั้นเรียนน่าเบื่อ ครูสอนซ้ำซาก
- ขาดการใช้อุปกรณ์/สื่อการสอนอย่างเหมาะสม หนังสือไม่ค่อยมีอ่าน
- คำถามในการสอบไม่ตรงกับสิ่งที่ครูสอนในห้องเลย

ข้อเสนอที่ควรพิจารณาสำหรับการจัดการศึกษาแบบสามัญศึกษา แบบก.ศ.น. ดังนี้

(1)แรงจูงใจในการศึกษา มีเหตุปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียน ของผู้เรียน เช่น

-ช่วงวัยและความสนใจตามวัย สภาพปัจจุบันที่แนวโน้มของเด็กที่ถูกนำส่งเข้าบ้าน จะเป็นผู้มีอายุน้อยลง และมีการศึกษาสูงขึ้น หรือกำลังอยู่ในระบบการศึกษาแบบปกติ เด็กจำนวนมากที่เคยผ่านระบบโรงเรียนมาแล้ว อยากเรียนภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ แต่การจัดการศึกษาในบ้านหลายแห่งยังไม่สามารถตอบสนองให้ได้เต็มที่ แม้จะมีอาสาสมัครชาวต่างประเทศมาช่วยงานในบ้านเกร็ดกระการ และบ้านนารี สวัสดิ์อยู่บ้าง โดยมาสอนภาษาอังกฤษ แต่โครงการดังกล่าวไม่สม่ำเสมอ และขาดการกำหนดเป็นแผนการศึกษาที่ชัดเจนพอที่จะประเมินผลได้ ส่วนการเรียนคอมพิวเตอร์ก็พบปัญหาคล้าย ๆ กันทั้ง 3 ที่ คืออุปกรณ์ไม่พร้อมพอที่จะประเมินผลได้ ที่มีอยู่ก็มักจะอยู่ในสภาพที่ต้องซ่อมแซมก่อน ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการสอนคอมพิวเตอร์ คือเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะในการใช้เครื่อง จึงไม่สามารถถ่ายทอดให้เด็กได้ การจัดทำแผนหรือโครงการอบรมความรู้ด้านคอมพิวเตอร์อย่างจริงจัง ยังไม่ได้กำหนดไว้ให้ชัดเจน

แนวทางการจัดการศึกษาที่ให้เด็กมีโอกาสออกไปศึกษาในระบบโรงเรียนตามปกติกับเพื่อนในช่วงวัยเดียวกันเป็นสิ่งที่มีความต้องการของเด็กและน่าจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกว่าเพื่อให้เด็กมีสังคมและมีพัฒนาการอย่างเหมาะสมตามวัย ปัจจุบันมีเด็กจำนวนหนึ่งที่มีโอกาสออกไปศึกษาภายนอกมากขึ้น แต่ยังมีกลุ่มเด็กที่ยังไม่พร้อมอยู่อีกจำนวนมากที่ยังต้องเรียนร่วมกับการฝึกอาชีพในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ และโดยระยะเวลาที่เด็กต้องอยู่ในสถานคุ้มครองฯตามกฎหมายเป็นเวลาถึง 2 ปี ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแห่งปัญหาของเด็กในการฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ วิธีคิดและทักษะทางสังคมให้มากขึ้น

(2) ความสนใจในการศึกษาของผู้เรียน และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนให้ความร่วมมือในการเรียน และสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนได้ดีกว่าความรู้สึกลูกบังคับให้เรียน ดังนั้นการให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนการสอนด้วยสื่อ อุปกรณ์ที่น่าสนใจหรือการจัดเนื้อหาหลักสูตรให้หลากหลาย แต่สอดคล้องกับปัญหาในชีวิตจริงและความต้องการของผู้รับฯ จึงมีความจำเป็น เพราะจะทำให้ผู้รับฯสนใจเรียนด้วยตนเอง และเก็บรับประโยชน์จากเนื้อหาไปใช้กับชีวิตตนเองมากขึ้น

(3) บรรยากาศในการเรียน การสร้างบรรยากาศในการเรียนให้เป็นที่ดึงดูดและน่าสนใจต่อผู้เรียน เช่น การมีสื่อ/อุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้การสอน การใช้บุคลากรจากภายนอกที่ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เพิ่มเนื้อหาการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการไม่ใช้

อำนาจ การให้อิสระภาพในการเรียนการสอนหรือกิจกรรมในห้องเรียน ฯลฯ จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนมากขึ้น

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นความพยายามในการดัดแปลงทรัพยากรในท้องถิ่น มาสนับสนุนการจัดการศึกษาในบ้าน หรือการใช้ทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้ในสถานการณ์จริงของสถานคุ้มครอง เช่น การติดต่อโรงเรียนที่อยู่ใกล้ นำเด็กออกไปเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติในบางวิชา เป็นต้น

การศึกษาด้านวิชาชีพ

การฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นบริการที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง ที่ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ ในคู่มือปฏิบัติงานในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ กองสัมาอาชีวะสงเคราะห์ ได้มีการกำหนดหลักสูตร ระยะเวลา 6 เดือน (720 ชั่วโมง) ดังนี้

- แผนกตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี
- แผนกตัดเย็บเสื้อผ้าชาย
- แผนกยกระดับฝีมือตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี
- แผนกเคหกิจบริการ (การบ้านการเรือน)
- แผนกโภชนาการ
- แผนกทอผ้าด้วยกี่กระตุก
- แผนกเสริมสวยสตรี
- แผนกตัดผมชาย
- แผนกการช่างประดิษฐ์
- แผนกบริหารการตลาด
- แผนกเกษตรกรรม

ในแต่ละบ้าน(สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ)จะเปิดให้มีการฝึกอบรมไม่ครบทุกแผนก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละบ้านโดยการให้บริการฝึกอบรมวิชาชีพนี้ จะจัดตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน โดยทุกบ้านได้มีแนวปฏิบัติเดียวกัน ดังนี้

ขั้นตอนการฝึกอาชีพ

1. ปฐมนิเทศ
2. ทัวร์ทุกแผนก
3. ฝึกอาชีพในแผนกที่เลือก
4. การจัดสอบภายใน
5. หน่วยงานภายนอกมาวัดผล
6. ฝึกปฏิบัติจริงกับหน่วยงานภายนอก/ให้บริการในชุมชนหรือภายนอกบ้าน

7. ยกระดับทักษะฝีมือ

8. จัดหางาน

หมายเหตุ ขั้นตอน (5) (6) (7) (8) อาจมีการสลับขั้นตอนได้ตามความเหมาะสมและบางบ้านไม่สามารถทำได้ครบทุกขั้นตอน

ผู้วิจัยได้เห็นความพยายามของบ้านเพื่อแสวงหาโอกาสให้เด็กได้ทดลองหรือฝึกอาชีพ เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว เช่น บ้านนริสวัตร ได้ตั้งร้านให้บริการตัดผม ตัดเย็บเสื้อผ้าแก่บุคคลภายนอกขึ้นภายในบริเวณบ้านในด้านที่ติดกับถนน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เด็กที่จบการฝึกอาชีพขั้นต้นและมีฝีมือดี ได้มีโอกาสฝึกฝน พัฒนาทักษะฝีมือในงานเพิ่มขึ้น และฝึกการบริหารจัดการจากการรับงานจริงโดยการว่าจ้างของบุคคลภายนอก โดยการเปิดร้านลักษณะนี้ทำให้เด็กต้องเรียนรู้และจัดการเองในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ การรับงานกำหนดเวลา กำหนดราคา บริหารจัดการทุกอย่าง ซึ่งนอกจากจะเป็นการได้มีโอกาสปฏิบัติจริงแล้ว เด็กที่เข้าร่วมโครงการยังมีรายได้เสริมจากการดำเนินงานของตนด้วย

บ้านสองแคว ได้ใช้ความเด่นที่มีสถานที่และอุปกรณ์ครบครันภายในบ้าน เป็นศูนย์กลางให้คนในชุมชนละแวกนั้นมาใช้สถานที่และอุปกรณ์ของบ้าน โดยบ้านจัดเป็นบริการให้คนในชุมชนที่ไปรับงานตัดเย็บมา มาขอใช้อุปกรณ์และสถานที่ของบ้านในการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนในชุมชนนั้น ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รับฯที่มีฝีมือสามารถเข้าร่วมในกระบวนการผลิตจริงด้วย

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ทั้งเจ้าหน้าที่และผู้รับบริการ มีข้อสังเกตดังนี้

1.ครูแผนกหรือครูฝึกอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ ลูกจ้างที่ทำงานมาเป็นเวลานาน มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์พบว่า ครูแผนก จัดได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด เนื่องจากเด็กใช้เวลาส่วนใหญ่ในแผนกฝึกอาชีพต่างๆ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านการศึกษาและทักษะในการสร้างสัมพันธภาพเชิงวิชาชีพกับเด็ก ประกอบการกับการขาดการประสานงาน/ร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับงานสังคมสงเคราะห์ ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นไป ความคิดเห็น ความต้องการของเด็ก จึงมิได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาและดำเนินการปรับปรุงการทำงานของแต่ละบ้านอย่างที่เราควรจะเป็น เพราะทำให้ครูฝึกอาชีพต้องทำงานมากขึ้นจากงานในหน้าที่ประจำ

จากเงื่อนไขของความใกล้ชิดและความสัมพันธ์ที่ครูฝึกอาชีพมีกับเด็ก ผู้ศึกษามีข้อเสนอว่า ครูฝึกอาชีพไม่ควรรู้เฉพาะวิชาชีพการเรียนการสอนเท่านั้น หากจำเป็นต้องมีความรู้ด้านพัฒนาการของเด็กและสังคม มีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองด้วยเทคนิคต่างๆ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ร่วมกับเด็ก เรียนรู้ที่จะไม่ใช้อำนาจกับเด็ก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาครูฝึกอาชีพนี้ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนอย่างชัดเจนเป็นระบบจากหน่วยงาน เช่น มีการจัดฝึกอบรม การส่งครูไปดูงาน การจัดประชุมสัมมนาประจำปีอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

2.จุดเน้นของการฝึกอบรมของแต่ละบ้านยังขาดความหลากหลาย ในขณะที่กลุ่มเด็กที่อยู่ในบ้านมีความหลากหลายมาก เป้าหมายของการฝึกอบรมด้านอาชีพมีตั้งแต่การเป็นอาชีพบำบัด ไปจนถึง

การฝึกฝนเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้จริงในสังคม ผู้ศึกษาพบว่า เป้าหมายการฝึกอาชีพของแต่ละบ้านมักเป็นเป้าหมายโดยรวม ขาดการให้ความสำคัญกับการตั้งเป้าหมายและวางแผนให้แต่ละบุคคลตามความสนใจและความสามารถของปัจเจกบุคคลนั้นๆ ในห้องเรียนแผนกหนึ่งๆ อาจมีเด็ก3-4 คน ที่ประสบความสำเร็จ สามารถทำอาชีพหรือไปเป็นวิทยากรฝึกอบรมอาชีพแก่นักเรียนหรือคนอื่นๆภายในชุมชน ได้ แต่เด็กจำนวนมากที่เหลืออยู่ในห้องจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นรายบุคคลอย่างเหมาะสมเช่นเดียวกัน ในขณะเดียวกัน บางห้องเรียน/แผนก อาจตั้งเป้าหมายของการฝึกอาชีพ เพียงแค่เป็นงานอาชีพบำบัดให้กับเด็กที่ยังไม่มีความพร้อมบางกลุ่มได้ เพราะในความเป็นจริงจะพบว่าเด็กแต่ละคนจะมีศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละบ้านไม่ควรละเลย และควรกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความหลากหลายของเด็กด้วย

3.การฝึกอบรมอาชีพที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เป็นการฝึกฝน/ทักษะในงานฝีมือเฉพาะด้าน ซึ่งแม้ว่าจะพัฒนาความชำนาญได้มากขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เพราะในการทำงานจำเป็นต้องมีทักษะด้านอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น ทักษะในการจัดการ การรู้จักบริหารเวลา การบริหารการทำงานของตนเอง (Self Management) ความเข้าใจในด้านการตลาด ทักษะในการทำงานกับผู้อื่นๆ ฯลฯ หลักสูตรการฝึกอบรมจึงจำเป็นต้องเพิ่มทักษะอื่นๆ อีก เพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์ที่หลากหลาย ครบวงจร รอบด้านอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรได้ทดลองฝึกปฏิบัติในทุกทักษะในสถานการณ์จริง

4.สังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความรู้และทักษะที่ฝึกอบรมในแต่ละบ้าน มีความทันสมัยและมีพื้นฐานที่จำเป็นเพียงพอที่จะทำให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคมจริงได้เพียงใด เช่น แบบเสื้อผ้า ทรงผม เป็นต้น และวิชาชีพบางอย่าง เช่น กี๋กระตุก งานหัตถกรรม ช่างประดิษฐ์ งานเหล่านี้ เป็นที่ต้องการของตลาดและจะทำให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถใช้เป็นอาชีพเลี้ยงตัวเองเพียงพอกับการดำรงชีพในปัจจุบันหรือไม่ ผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับหลักสูตรโดยเฉพาะผู้กำหนดนโยบายควรต้องทบทวนในอาชีพต่าง ๆ ที่เปิดการฝึกอบรมอย่างเป็นระยะ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมสอดคล้อง กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ครูฝึกอบรมจำเป็นต้องได้รับฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งในด้านกระบวนการสอน เทคนิคฝีมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนและทักษะที่เหมาะสมได้ ซึ่งจากการให้ข้อมูลของกองสัมาอาชีพะสงเคราะห์(เดิม) ทราบว่าการจัดการฝึกอบรมให้แก่ครูฝึกอบรมและบุคลากรสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก จะได้รับความร่วมมือด้านการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ จาก ILO มากขึ้น

5.ทุนในการประกอบอาชีพ การจัดให้มีทุนประกอบอาชีพ เป็นการสนับสนุนให้ผู้ผ่านการฝึกอบรม สามารถใช้ทุนไปประกอบอาชีพตามที่ตนได้รับการอบรมมา ทำให้รู้จักใช้ชีวิตในอนาคตอย่างไรก็ตาม การให้ทุนในการประกอบอาชีพ ยังมีข้อที่ควรปรับปรุงคือ

- ทุนในการประกอบอาชีพ ยังมีน้อย กระจายไม่ทั่วถึง บางแผนกไม่มีทุน และต้นทุนสำหรับการประกอบอาชีพในแต่ละแผนกย่อมแตกต่างกันไปตามอุปกรณ์และธรรมชาติของงานในแต่ละแผนก ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เด็กทุกคน แต่ละบ้านควรให้ข่าวสารข้อมูลเรื่องทุนประกอบอาชีพให้เด็กอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการเลือกแผนกของเด็ก
- ควรมีการระดมทุน ติดต่อกับแหล่งทุนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อเพิ่มจำนวนทุนให้มากขึ้น
- ในหลายกรณี การให้ทุนประกอบอาชีพโดยขาดการติดตาม หรือ การเตรียมความพร้อมอย่างเหมาะสม อาจทำให้เด็กผู้ได้รับทุน นำเงินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ ดังนั้น นอกจากต้องมีการเตรียมความพร้อมและติดตามผลการใช้เงินตามวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนแล้ว การให้ความสนับสนุนเป็นอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ น่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการพิจารณาได้
- เด็กที่ได้รับทุนโดยส่วนใหญ่ แต่ละบ้านจะมอบให้แก่ เด็กกลุ่มที่ครูเห็นว่า มี “แววดี” เป็นหลัก เพราะ เด็กกลุ่มนี้มีความตั้งใจ มีการแสดงออกถึงผลสำเร็จของงานมากกว่าเด็กกลุ่มอื่น จึงน่าจะมีการทบทวนแนวคิด และเกณฑ์ในการคัดเลือกเด็ก โดยหลักการของการให้โอกาส ให้เกิดความหลากหลายและเป็นธรรมกว่านี้

5.5 การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษารเรียนรู้

การส่งเสริมให้สามารถคิดเป็น แก้ปัญหาได้ พึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งหล่อหลอมเด็กให้มีทัศนคติและความพร้อมด้านอาชีพอย่างเหมาะสมนั้น จะเกิดขึ้นได้ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เปิดโอกาสเลือกที่เป็นอิสระแก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น แต่จะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษารเรียนรู้ ให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยอิสระ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างเต็มที่ โดยพิจารณาองค์ประกอบของการศึกษาให้ครบถ้วน รอบด้านทั้งในด้าน พุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา นั่นคือ กระบวนการศึกษาจะก่อให้เกิดความสมดุลย์ในการเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม และสติปัญญา

จากการศึกษาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ อารมณ์ จิตวิญญาณของเด็ก มีประเด็นที่ควรพิจารณา ดังนี้

(1)บรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นอิสระและมีแรงจูงใจทางบวก

เป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่ทำให้เด็กค้นพบความสามารถของตนและพัฒนาตนเองได้อย่างน่าภาคภูมิใจ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในระดับต่างๆ ผู้ศึกษาพบว่า กิจกรรมนอกห้องเรียน เช่น การได้ออกไปเป็นครู-ผู้ช่วยครู-วิทยากรฝึกอาชีพภายนอกบ้าน การได้มีส่วนร่วมช่วย

รับผิดชอบในงานบางอย่าง เช่น ช่วยครูสอนในห้องเรียน การดูแลเพื่อนที่มีสภาพด้อยกว่า การรับผิดชอบหอพัก ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ ทำให้เด็กได้รับการยอมรับนับถือ ได้มีโอกาสรับผิดชอบงาน สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีอย่างชัดเจนในพฤติกรรมของเด็ก และยืนยันว่าการพยายามสั่งสอนหรือบังคับกะเกณฑ์

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดในวิถีชีวิตประจำวัน จึงเป็นกระบวนการที่ต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่สร้างเสริมความรับผิดชอบ การรู้จักตนเอง การตระหนักและเข้าใจในศักยภาพของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้ สถานคุ่มครองฯ เป็นสถานที่เด็กใช้เวลาอยู่ตลอดเวลา จึงควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน ในฐานะเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก

(2) สภาพชีวิตประจำวันของเด็ก

จากสภาพที่สถานคุ่มครอง ฯ เป็นสถานที่เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันอยู่ในบ้าน ดังนั้น กิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันจึงมีความสำคัญในฐานะกระบวนการหนึ่งของการเรียนรู้ และหล่อหลอมความคิด ทักษะ และบุคลิกภาพของเด็ก

สภาพชีวิตประจำวันในแต่ละวันจะค่อนข้างซ้ำซาก จำเจ เด็กทุกคนอยากให้มีการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศให้มีอิสระภาพมากขึ้น มีกิจกรรมต่างๆ หมุนเวียนสม่ำเสมอ และเด็กจำนวนไม่น้อยสะท้อนถึง ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

ผู้วิจัยขอประมวลความต้องการของเด็กต่อการปรับปรุงสภาพชีวิตประจำวันในบ้าน ดังนี้

1. ของใช้จำเป็นบางอย่างมีน้อยหรือไม่มี เช่น แป้ง
2. ตู้ที่เก็บของส่วนตัว มักมีสภาพเก่า/ทรุดโทรม/ใช้ไม่ได้แล้ว
3. อาหารมักจะซ้ำซาก ไม่สะอาด ไม่ค่อยมีอาหารที่หลากหลายชนิด ควรมีอาหารพื้นเมืองสลับบ้าง
4. ควรให้มีเสียงตามสายที่จัดโดยเด็กให้สม่ำเสมอ รวมทั้งจัดให้มีเทปเพลงเพื่อเปิดเพลงฟังในหอ หรือในเวลาทำงานบ้างตามโอกาส
5. การขึ้นหอนอนควรให้ค่ากว่านี้ และควรจะมีการจัดกิจกรรมให้เด็กมีเวลาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนานขึ้น
6. กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นไม่ควรจัดเฉพาะวันเทศกาล ควรจัดให้สม่ำเสมอ ให้เด็กรู้กำหนด และมีส่วนร่วมได้ เช่น ทุกวันเสาร์เย็น ควรแสดงละคร ทุกวันพุธบ่าย ควรมีกีฬา เป็นต้น
7. บริเวณสถานที่ควรมีที่นั่งให้เด็ก ๆ ได้นั่งคุยกัน ปัจจุบันเก้าอี้ ม้านั่ง และมุมพักผ่อนยังมีน้อยไม่เพียงพอ

8. การลงโทษแม้จะลดลงมากแล้ว แต่ยังมีอยู่ เด็กอยากให้เปลี่ยนการลงโทษเป็นการทำงานมากกว่า
9. ควรเพิ่มหรือซ่อมแซมอุปกรณ์กีฬา สนามกีฬา เพื่อให้เด็กได้เล่นกีฬามากขึ้น
10. ควรสนับสนุนกิจกรรมที่คนภายนอกสามารถเข้าร่วมได้อย่างสม่ำเสมอ เช่น การแข่งขันกีฬาร่วมกัน
11. กิจกรรมที่ครอบครัวสามารถเข้าร่วมได้ เช่น ค่ายครอบครัว หรือการให้ครอบครัวมาพักร่วมด้วย ควรจัดให้มากขึ้น
12. อยากให้มีกิจกรรมที่ให้โอกาสออกไปข้างนอกได้มากขึ้น เช่น ไปทัศนศึกษา สถานที่ต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น
13. กิจกรรมต่างๆ ที่จัด ควรมีความต่อเนื่อง สม่ำเสมอไม่ใช่จัดเพียงครั้งเดียวแล้วเลิกไป

(3) หนังสือและสื่อการเรียนรู้

หนังสือเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการให้ข้อมูล การเปิดโลกทัศน์ การเรียนรู้ประสบการณ์ของชีวิตผ่านสื่อหนังสือ ขณะที่อ่านหนังสือ ผู้อ่านมีโอกาสสร้างจินตนาการและแสดงทัศนะหรือมีความคิดเห็นต่อเรื่องนั้นในฐานะผู้มีบทบาท (Active Person) ได้มากกว่าสื่ออื่นๆ จึงเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ ระบายความเครียดที่เหมาะสมทั้งยังมีราคาไม่แพง มีความหลากหลายและสามารถคัดเลือกให้เหมาะสมกับวัยได้ง่าย เด็กที่มีปัญหาจากสังคม เติบโตกับสภาพที่ถูกจำกัดในชีวิตประจำวันอาจจะใช้สื่อหนังสือที่เหมาะสมช่วยบำบัดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างนิสัยรักการอ่านจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาตนเองต่อไปของเด็ก

สถานคุ้มครองฯ จึงควรส่งเสริมให้มีบรรยากาศในการอ่าน และมีหนังสือที่มีความหลากหลาย เหมาะสมกับวัย โดยอาจดำเนินการได้ในหลายลักษณะตามความพร้อมของสถานคุ้มครองฯ เช่น

- ห้องสมุด
- มุม/ชั้นหนังสือ ในหอนอน ในชั้นเรียน/ในห้องนักสังคมสงเคราะห์
- ตระกร้า/กระบะหนังสือ บริเวณมุมพักผ่อนต่างๆ
- ฯลฯ

นอกจากเด็กๆ จะได้มีโอกาสพัฒนาคุณลักษณะพื้นฐานในเรื่องนิสัยรักการอ่านแล้ว การกำหนดความรับผิดชอบให้เด็กช่วยกันดูแลหนังสือจะเป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีในการเสริมสร้างความรับผิดชอบ การจัดการให้กับเด็กๆ ด้วย

กล่าวโดยสรุป การฟื้นฟูและพัฒนาทางการศึกษาและการฟื้นฟูอาชีพในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้เด็กได้รับการคุ้มครองและ

พัฒนาตามเป้าหมายที่ต้องการมุ่งพัฒนาเด็กในองค์กรวม และฟื้นฟูสภาพจิตใจเด็ก เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนคืนกลับสู่สังคม ควรมีการตั้งคำถามและทบทวนในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. เป้าหมายการจัดการศึกษา และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเป็นไปเพื่อการฟื้นฟู ปรับสภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กอย่างครบถ้วน รอบด้านหรือไม่
2. หลักสูตรการศึกษาและงานฝึกอาชีพ มีความสอดคล้องและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตหรือไม่ และที่สำคัญมีผลต่อการฟื้นฟูพัฒนาความคิด ทักษะชีวิต ทักษะทางสังคมได้อย่างไร เพียงไร กระบวนการเรียนการสอนมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับการเตรียมเด็กกลับสู่ครอบครัว และสังคมในระยะยาวอย่างไร
3. คุณภาพของบริการการศึกษาที่จัด ทั้งด้านหลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน ฯลฯ
4. รูปแบบการเรียนการสอนในทิศทางปัจจุบันยังให้ความสำคัญแก่เด็กน้อย ใช้อำนาจและให้เด็กพึ่งพามาก ขาดการเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วม
5. กระบวนการเรียนและฝึกอาชีพในแผนกต่างๆ ที่เน้นผลงานสุดท้ายในลักษณะชิ้นงานมากกว่า เน้นกระบวนการเรียนรู้ของเด็กและคุณภาพในการฟื้นฟู
6. การให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนน้อย
7. การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ศักยภาพและความแตกต่างหลากหลายของเด็ก ควรต้องมีการทบทวน

5.6 โครงการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ สำหรับการพัฒนาบุคลากร

ความช่วยเหลือประการสำคัญที่สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพจัดบริการให้แก่เด็กนั้น จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าบุคลากรผู้ให้บริการมีการพัฒนาความรู้ เทคนิคและทักษะการทำงาน จากการศึกษาพบว่าโครงการฝึกอบรมที่สำคัญ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสได้รับการฝึกอบรม ได้แก่โครงการฝึกอบรมเรื่องการให้การดูแล คำแนะนำ และการบำบัดรักษาวัยรุ่นที่ถูกละเมิดทางเพศ โครงการฝึกอบรมเรื่องสิทธิเด็ก และโครงการอบรมเทคนิคในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับโรคเอดส์

การจัดโครงการฝึกอบรมทั้ง 3 เรื่องดังกล่าว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้รับบริการ อันประกอบด้วย นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เจ้าหน้าที่พยาบาลของสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพทั้ง 3 แห่ง ให้มีความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา และพัฒนาการของกลุ่มเป้าหมายที่ทำงานด้วย มีความรู้และความเข้าใจสาระสำคัญในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พร้อมทั้งจะให้การคุ้มครองและจัดบริการแก่ผู้รับฯ ให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก นอกจากนี้ในโครงการอบรมความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการให้คำปรึกษาเรื่องโรคเอดส์นั้น เป็นการจัดการอบรมแก่เจ้าหน้าที่เพื่อให้เจ้าหน้าที่นำไปจัดอบรมให้แก่เด็กผู้รับฯ ในแต่ละบ้านต่อ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถ

ป้องกันตนเองได้ รวมถึงไม่รังเกียจผู้ติดเชื้อ และเรียนรู้วิธีปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสม หากจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับญาติหรือเพื่อนผู้ติดเชื้อในอนาคต

จากการศึกษา กระบวนการพัฒนาบุคลากรที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน พบว่าการฝึกอบรมในแต่ละโครงการฯ นั้น มีรายละเอียดและข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ ดังนี้

(1) การฝึกอบรมที่เจ้าหน้าที่ให้ความสนใจตามมา คือ เรื่องสิทธิเด็ก เพราะค่อนข้างอยู่ในความสนใจของเจ้าหน้าที่ และเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่รู้มาก่อน ผลจากการอบรมเรื่องสิทธิเด็ก ทำให้เข้าใจความหมายของสิทธิเด็กมากขึ้น รู้ว่าการกระทำเช่นไรเป็นการละเมิดสิทธิเด็ก ระวังระวังมากขึ้นในการปฏิบัติต่อเด็กและการลงโทษเด็ก และมีความเข้าใจเด็กที่ต่างคำถาม หรือชอบเรียกร้องมากขึ้น

(2)การฝึกอบรมในเรื่องการดูแลและการบำบัดรักษาวัยรุ่นที่ถูกละเมิดทางเพศนั้น ผู้เข้ารับการอบรมกล่าวว่า มีข้อมูลรายละเอียดค่อนข้างมาก และค่อนข้างเป็นความรู้และเทคนิคในเชิงลึก ซึ่งคนที่ไม่เคยมีพื้นฐานมาก่อนมักจะตามไม่ทัน แต่เมื่อถามถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้ ก็ยังมีปัญหาอยู่ คงต้องใช้เวลาเรียนรู้และคอยเฝ้าสังเกตเด็กที่ประสบปัญหานี้สักระยะหนึ่ง จึงจะทำให้การดูแลช่วยเหลือเด็กมีคุณภาพและกระทำได้อย่างเป็นธรรมชาติมากขึ้น

(3)โครงการฝึกอบรมดังกล่าว ยังไม่สามารถครอบคลุมถึงผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพอื่นๆ ที่สัมผัสกับเด็กได้ทั้งหมด โดยเฉพาะ ครูฝึกอาชีพ กลุ่มแม่หอ(ผู้ดูแลเด็กในเรือนนอน) ที่ค่อนข้างใกล้ชิดและใช้เวลาอยู่กับเด็กมากที่สุด ยังไม่เคยได้รับการฝึกอบรมในหัวข้อที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน หรือที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาพฤติกรรมเด็กหลาย ๆ แบบ การจัดโครงการฝึกอบรมในโอกาสต่อไป จึงควรจัดให้ครอบคลุมถึงวิชาชีพต่างๆ ที่หลากหลายกว่านี้ และควรมีการระดมความคิดเห็นจากแต่ละวิชาชีพถึงความต้องการในการจัดการอบรมอย่างแท้จริงอย่างกว้าง

(4)ควรเพิ่มการจัดการฝึกอบรมให้แก่เด็กมากขึ้น แต่ควรเป็นการฝึกอบรมแบบที่ให้โอกาสเด็กมีส่วนร่วมในกระบวนการมากขึ้นด้วย

(5)เนื้อหาการฝึกอบรมที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าจำเป็นและมีความต้องการอย่างยิ่ง ได้แก่

- ความเข้าใจต่อปัญหาสังคมและผลกระทบที่เด็กกลุ่มนี้เป็นเหยื่อของสังคม
- พัฒนาการตามช่วงวัยของเด็กกลุ่มนี้ เพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นมีความพิเศษ เฉพาะเจาะจง ขณะเดียวกันก็หลากหลาย เหมาะสมกับเด็กและลักษณะเฉพาะของเด็ก
- ทักษะในการทำงานเชิงลึกกับเด็กและครอบครัว ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึก มีการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวข้อกลุ่มบำบัด ครอบครัวบำบัด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจ และมีทักษะในการทำงานกลุ่ม การใช้พลังกลุ่มในวัตถุประสงค์ที่หลากหลายเพื่อเด็ก เช่น เพื่อฟื้นฟูบำบัดเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อเสริมพลังและพัฒนาเด็ก

5.7 บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และเด็ก

จากการศึกษาและสังเกตบทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูและพัฒนาผู้รับบริการนั้น พบว่ามีนักวิชาชีพหลายคน และแต่ละคนจะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตาม job description ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา พยาบาล ครูฝึกอาชีพ แม่หอ ฯลฯ เป็นต้น แต่ละคนจะมีทั้งงานลักษณะเฉพาะ และงานที่ต้องประสานขอความร่วมมือจากกันและกัน บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน จึงเป็นบทบาทที่ต้องเชื่อมโยงกัน ประสานกัน เพื่อความเข้าใจและเข้าถึงปัญหาของผู้รับบริการ ได้ตรงและถูกต้องที่สุด

ในสถานการณ์การปฏิรูประบบราชการ ที่มีการรวมและลดหน่วยงานบางหน่วยลง ผู้ปฏิบัติงานในสถานคุ้มครองฯ มีทิศทางปรับตัวและการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของงานในด้านดี ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากมีความยืดหยุ่น และมีความพยายามจะคิดค้นกิจกรรมรูปแบบใหม่ ให้ตอบสนองผู้รับฯมากขึ้น กล่าวได้ว่าบุคลากรผู้ให้บริการเองกำลังอยู่ในระหว่างการปรับตัว ปรับเปลี่ยนแนวคิด กระบวนทัศน์ ในการมองปัญหา ปรับเปลี่ยนความเคยชินในการทำงาน แต่เนื่องจากความคุ้นชินกับลักษณะงานตามโครงสร้างเดิม และกรอบวิธีการคิดแบบเดิมมากำหนดค่อนข้างมาก จึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานบางแห่งปรับตัวช้า แต่ในสถานการณ์ที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การติดต่อสื่อสารถึงกันได้ง่ายขึ้น สภาพเช่นนี้จะเป็นเงื่อนไขให้ทุกบ้านต่างต้องติดตามแลกเปลี่ยนบทเรียนกันและกัน และเปลี่ยนแปลงตามกันไปด้วยในไม่ช้า

ข้อเสนอแนะต่อ บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ ดังนี้

1.จากบทบาทหน้าที่ประการแรกที่ระบุว่า นักสังคมสงเคราะห์ต้องพินิจและวิเคราะห์ปัญหาของผู้รับการคุ้มครองในแต่ละรายนั้น ขอเสนอว่านักสังคมสงเคราะห์ต้องให้ความสำคัญต่อการกระบวนการในการรับเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากการสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารประวัติการนำเด็กเข้าสู่บ้าน พบว่า การกลั่นกรองความรับผิดชอบของเด็กที่ถูกจับในข้อหาผิดพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2539 และการจับกุมเด็กเข้าบ้านโดยเจ้าพนักงานตำรวจ ขาดความละเอียดอ่อนในงานเชิงคุ้มครองเด็ก เด็กจำนวนไม่น้อยถูกตั้งข้อหาและถูกนำส่งโดยขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากนักวิชาชีพหลากหลายสาขา การใช้ดุลพินิจเฉพาะตัวของเจ้าพนักงานตำรวจบางรายอาจหะหลวมไม่รอบคอบพอต่อการตั้งข้อหาเด็ก และส่งผลให้เด็กจำนวนหนึ่งถูกละเมิดสิทธิ สูญเสียอิสรภาพและถูกตีตราจากสังคมโดยไม่เป็นธรรม

นักสังคมสงเคราะห์จึงควรทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริง ทำการพินิจและวิเคราะห์ปัญหาของเด็กที่ได้รับการส่งเข้ามาด้วยการทำงานกับครอบครัวของเด็ก การประสานกับวิชาชีพอื่นๆ ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีความผิด และการร่วมกันพิทักษ์สิทธิเด็กอย่างเป็นธรรม หากพบว่าการจับกุมขาดหลักฐาน ไม่รอบคอบรัดกุม หรือไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ควรร่วมกันผลักดันให้มีตัวแทนของนักวิชาชีพหลากหลายสาขา และครอบครัวเข้ามาแทรกแซงและพิทักษ์สิทธิเด็ก ในกระบวนการพิจารณาความผิดในรูปของคณะกรรมการปกป้องคุ้มครองเด็ก (Child Protection Unit) อย่างเป็นทางการมากขึ้น

2. ในส่วนกระบวนการเฝ้าระวังของสถานคุ้มครองฯ นักสังคมสงเคราะห์และผู้ปฏิบัติงานต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการวิเคราะห์ แสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็ก (Assessment Process) เพื่อให้โอกาสเด็กกลับเข้าสู่ครอบครัวและสังคมโดยเร็วที่สุด และสำหรับเด็กที่ต้องอยู่ในบ้าน จะต้องมีการจัดทำแผนการทำงานกับเด็กเป็นรายบุคคลทุกคน เพราะเด็กแต่ละคนมีลักษณะปัญหา มีศักยภาพแตกต่างกัน จึงไม่ควรใช้รูปแบบแก้ปัญหาแบบเดียวกันกับเด็กทุกราย

3. ผู้ปฏิบัติงานทั้งหลายรวมถึงนักสังคมสงเคราะห์ ควรปรับเปลี่ยนวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม คือเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใช้อำนาจ ให้โอกาสเด็ก และกระจายอำนาจให้เด็กได้มีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการปรับสภาพ ฟื้นฟูและพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความผูกพันและไว้วางใจกัน อันจะนำไปสู่ความพร้อมในการการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การตัดสินใจดำเนินการช่วยเหลือเด็ก ควรระดมความร่วมมือจากทีมสหวิชาชีพ เพื่อให้กระบวนการในการช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กมีความรอบด้าน และเหมาะสมมากที่สุด

4. ผู้ปฏิบัติงานทุกวิชาชีพต้องสั่งกัดที่จะทำงานเชิงลึกให้มากขึ้น การทำงานกับเด็กรายบุคคลในเชิงลึก การทำครอบครัวบำบัด และการทำกลุ่มบำบัด เป็นวิธีการที่จำเป็นจึงต้องฝึกฝนเทคนิค ทักษะใหม่ ๆ ให้พร้อมอยู่ตลอดเวลา

5. การแสวงหาทรัพยากร และการระดมทรัพยากรเพื่อช่วยในกระบวนการกับเด็กให้บรรลุเป้าหมายนั้น ยังมีไม่มาก นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องขยายความร่วมมือ ขยายความสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายทรัพยากรให้เกิดขึ้นมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเด็ก การช่วยเหลือครอบครัวของเด็ก และการณรงค์สร้างความเข้าใจที่ดีของชุมชนที่มีต่อบ้าน และเด็กของบ้าน

6. การคิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ควรจะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริม Self Esteem ในตัวเด็กให้มากขึ้น โดยการให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนด การแสดงออก การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้เด็กเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการเอง กิจกรรมส่วนมากที่บ้านดำเนินการอยู่ให้โอกาสเด็กมีส่วนร่วมน้อยมาก ถ้าจะมีส่วนร่วมอยู่บ้างก็เป็นการมีส่วนร่วมในงานประจำวัน และเป็นงานที่เจ้าหน้าที่มอบหมายให้เด็กทำมากกว่าการให้โอกาสเด็กคิดค้น สร้างสรรค์ จัดการด้วยตนเอง

7. ความรู้ที่ผู้ปฏิบัติงานควรต้องให้ความสนใจติดตามต่อไป เพื่อให้สามารถทำงานกับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพและเท่าทันปัญหามากขึ้น คือ ความรู้เรื่องสิทธิเด็ก สิทธิมนุษยชน แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง สังคมที่กระทบต่อเด็กกลุ่มเป้าหมาย การคุ้มครองสิทธิตนเองของเด็ก ความรู้เรื่องเพศและการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการ เทคนิคการแก้ปัญหาเด็กในลักษณะพิเศษบางประการ เช่น ปัญหาพฤติกรรมอันเกิดจากความเบี่ยงเบนทางเพศ ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับในองค์การภาคเอกชนที่รับเด็กจำนวนไม่มาก มีการดำเนินงานด้านการบำบัดฟื้นฟูในบ้านพัก (บ้านพักพิง) อยู่บ้าง มีการวางแผนรายบุคคล และมีการจัดทำกลุ่มบำบัด โดยใช้รูปแบบใหม่ ๆ เข้ามาร่วม และมีการพัฒนากระบวนการบำบัดฟื้นฟูในรูปแบบที่หลากหลายอย่างจริงจังมากขึ้น เช่น มุลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กใช้รูปแบบของงาน กิจกรรมบำบัด ดนตรีบำบัด ศิลปะบำบัด และ การใช้กิจกรรมการเสริมสร้าง self-esteem ในตัวเด็ก มีการประสานความร่วมมือกับนักวิชาชีพอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ครบวงจร รวมทั้งการจัดการช่วยเหลือดำเนินคดีทางกฎหมายกับผู้กระทำผิดต่อเด็ก และการติดตามผลในระยะยาว หรือ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กใช้รูปแบบ การเล่นเชิงบำบัด (Play Therapy) เป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหาเด็กที่ได้รับความรุนแรงจากครอบครัว ในย่านชุมชนแออัดวัดดวงแข และนำเข้าไปใช้กับเด็กในสถานพินิจและฝึกรอบรมเด็กและเยาวชน แต่เนื่องจากเป็นโครงการริเริ่ม ที่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติจริงในเชิงนโยบายจากระบบงานในสถานพินิจฯโดยทั่วไป โครงการนี้จึงยังไม่มีพลังเท่าที่ควร

ในองค์การภาคเอกชนบางหน่วย ที่เป็นองค์กรนำในการเผยแพร่ข่าวการละเมิดและ การใช้ความรุนแรงกับเด็กผ่านทางหนังสือพิมพ์ จะมีการดำเนินงานในลักษณะสื่อสารต่อสังคม (เป็นข่าว) ได้ดี ผู้นำองค์กรมีบทบาทได้รับความสนใจจากสาธารณชน และนำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กร ด้านดีที่เกิดขึ้นคือ ทำให้องค์กรเป็นที่ติดตาม เป็นแหล่งความช่วยเหลือที่คนในสังคมจำได้และนึกถึงในลำดับต้น ๆ แต่ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น คือ องค์กรเหล่านี้ยังขาดกำลังในการทำงานบำบัดฟื้นฟูในเชิงคุณภาพ และยังไม่มีการบูรณาการทำงานที่ครอบคลุมปัญหาและความต้องการของเด็กในระยะยาว มักจะเป็นการรับตัวเด็กออกมา นำเสนอข้อมูลผ่านหนังสือพิมพ์ และ ส่งตัวเด็กเข้าสถานสงเคราะห์ของรัฐต่อไป ซึ่งหลายครั้งเกิดภาวะการทอดทิ้งเด็กในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูโดยไม่เจตนา และทำให้เด็กต้องปรับตัวซ้ำซาก รวมถึงเกิดความคับข้องใจที่หน่วยงานแรกที่ตนไว้วางใจไม่ได้ดูแลตนในตลอดกระบวนการเช่นที่คาดไว้

6.ปัญหาที่ได้พบในระบบบริการทางการแพทย์

6.1 การจากระบบบริการทางการแพทย์ ยังเข้าไม่ถึงลักษณะปัญหาที่ละเอียดอ่อน เด็กที่ถูกกระทำ และตัดสินใจไปพบแพทย์จะต้องเผชิญกับกระบวนการที่ยืดเยื้อในระบบปกติ การให้การรักษจะเป็นการตรวจรักษาอาการบาดเจ็บทางร่างกายเหมือนผู้ป่วยทั่วไป ขาดการจัดระบบในการตรวจรักษาปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะ

6.2 ขาดการวางแผนและจากระบบรองรับในการให้บริการที่ครบวงจรแก่ผู้เสียหายในหน่วยงานทางการแพทย์โดยส่วนใหญ่ ทำให้ผู้เสียหายบางรายซึ่งได้รับผลกระทบทางจิตใจ อารมณ์อยู่แล้ว ถอนตัวและตัดสินใจไม่ให้ความร่วมมือต่อไป ขณะที่ผู้เสียหายบางรายที่ยังไม่มีทางเลือกอื่นต้องจำยอมอยู่ในกระบวนการต่อไป โดยได้รับผลกระทบทางจิตใจ อารมณ์ มากขึ้นไปอีก

6.3 การทำงานตรวจร่างกายเบื้องต้น ยังเป็นการทำงานแบบแยกส่วนออกจากกระบวนการช่วยเหลือทั้งหมดและขาดการกำหนดมาตรฐานร่วมในการดูแลผู้ประสบปัญหา เพราะไม่มีการวางแผนร่วมกันที่จะให้บุคลากรในหน่วยงานทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมักจะเป็นด่านแรกที่พบปัญหา เป็นเสมือน “หน่วยเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรง” ดังนั้นความสนใจและความช่วยเหลือที่แพทย์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะให้แก่ผู้เสียหายได้ จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยตัวบุคคลของแพทย์และบุคลากรแต่ละคน ซึ่งยังไม่มีมาตรฐานกลางกำหนดร่วมกัน แพทย์จำนวนมากเป็นแพทย์เวรที่เข้ามาทำงานตามช่วงเวลาของตน บางคนอาจไม่มีประสบการณ์ในการตรวจรักษาเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงมาก่อน ดังนั้นจึงมักจะไม่มี การสืบเสาะข้อมูลเพื่อค้นหาสาเหตุของความรุนแรง ไม่มีการบันทึกข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีในระยะยาวปฏิบัติและแบบบันทึกที่มีมาตรฐาน ดังนั้นผลการตรวจสภาพร่างกายจึงยังไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานทางกฎหมายที่สมบูรณ์ได้ หรือไม่ สามารถนำข้อเท็จจริงที่ได้พบนั้น มารวบรวมเป็นฐานข้อมูลในการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและสตรีได้

บางครั้งข้อมูลที่บุคลากรทางการแพทย์เบื้องต้นไม่เพียงพอ ทางด้านเจ้าพนักงานตำรวจ อัยการอาจมีความต้องการทราบข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติม การที่เด็กต้องเข้ารับการตรวจร่างกายซ้ำอีก จึงส่งผลต่อความรู้สึกทางจิตใจของเด็ก และมีผลทำให้เด็กและสตรีผู้เสียหายขาดแรงจูงใจในการดำเนินคดีอาชญากรรมกับผู้กระทำ และส่งผลให้ผู้กระทำผิดรอดจากความผิดไปในที่สุด

6.4 ความพยายามในการจัดระบบบริการทางแพทย์แบบครบวงจรในครั้งเดียว (One Stop Service) ยังไม่พร้อม และต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันมีความพยายามดำเนินการอย่างจริงจังในงานของศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสของกรุงเทพมหานคร เพราะตระหนักถึงความจำเป็นในการให้บริการแก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสแบบครบวงจร และเห็นถึงความสำคัญและความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและสตรี กรุงเทพมหานครในสมัยผู้ว่าราชการสมัคร สุนทรเวช จึงได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี ที่เป็นศูนย์ One – Stop Crisis Service ในปี 2542 โดยผลักดันให้เริ่มต้นในโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง คือ วชิรพยาบาล โรงพยาบาลกลาง โรงพยาบาลตากสิน และโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ ร่วมกับนายกสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี วางแนวทางให้บริการโดยยึดผู้ป่วยที่เป็นเด็ก สตรี เป็นหลักของการให้การช่วยเหลือ และผลักดันให้มีการจัดตั้งศูนย์ One – Stop Crisis Service ในแผนกฉุกเฉิน เพื่อให้บริการตรงและเพื่อให้การบริการทุกอย่างเป็นไปอย่างครบวงจรในพื้นที่บริการเดียวและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงวางแผนจัดบริการที่จำเป็นหลาย ๆ ด้าน เช่น ห้องบำบัดรักษา ห้องญาติผู้ป่วย การเชื่อมโยง

และประสานความร่วมมือกับสหวิชาชีพทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตแพทย์ ตำรวจ นักสังคมสงเคราะห์ มาร่วมให้การดูแลรักษาในครั้งเดียวโดยไม่ต้องส่งต่อผู้เสียหายออกไปรับบริการภายนอก จะมีการกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ประสานงานประจำอยู่ 24 ชั่วโมง พร้อมทั้งมีการจัดอบรมเรื่องความรู้และทักษะการดูแลช่วยเหลือให้แก่นักวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพบริการครบวงจร

ในระยะแรกกำหนดให้วชิรพยาบาลเป็นโรงพยาบาลนำร่อง เพราะมีความพร้อมทั้งบุคลากร อาคารสถานที่ แต่เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ยังคับแคบมาก จึงกำหนดให้ตึกเพชรรัตน์ที่กำลังก่อสร้างใหม่ เป็นที่ตั้งศูนย์ One – Stop Crisis Service (สิริพร เขียนประเสริฐ, นักสังคมสงเคราะห์, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2545) ซึ่งคาดว่าจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องสถานที่ได้และทำให้บริการครบวงจรมีโอกาสเป็นไปได้มากขึ้น

แต่ความเป็นจริงหน่วยงานบริการทางการแพทย์ที่เป็นระบบ One – Stop Crisis Service ยังมีน้อยมากไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหา และอาจกล่าวได้ว่าความพร้อมในเชิงคุณภาพยังไม่บรรลุถึงระดับที่น่าพอใจ ทั้งในด้านความพร้อมเชิงกายภาพและคุณภาพทางความรู้และทักษะของบุคลากรผู้ให้บริการ

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือความไม่พร้อมของบุคลากรในระบบต่อการรองรับปัญหาอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากต้องปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนดมาจากหน่วยเหนือ โดยขาดการส่งเสริมความพร้อมในระดับปฏิบัติ ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญของศูนย์บริการทางการแพทย์แบบครบวงจร

6.5 การขาดการประชาสัมพันธ์ในบริการสำหรับเด็กและสตรีอย่างต่อเนื่อง

เป็นที่น่าตั้งข้อสังเกตว่า แม้ผู้บริหารกรุงเทพมหานครและวชิรพยาบาลจะมีความเข้าใจและร่วมผลักดันให้เกิดบริการทางการแพทย์ที่ครบวงจร แต่จากภาพรวมของผู้ป่วยที่เข้ามาใช้บริการในศูนย์นี้ ส่วนใหญ่มากกว่า 50% เป็นผู้ป่วยที่เข้าพนักงานตำรวจนำส่ง นอกนั้นประมาณ 30% เป็นส่วนของผู้เสียหายที่เข้ามาตรวจร่างกายเองเนื่องจากถูกทำร้าย (ส่วนใหญ่มักจะเป็นสตรีที่ถูกทำร้ายโดยสามี) โดยรวมแล้วในแต่ละเดือนจะมีผู้เข้ารับบริการประมาณ 50-70 คน และเกือบทั้งหมดจะมารักษาโดยไม่เคยทราบมาก่อนว่าที่โรงพยาบาลแห่งนี้มีระบบให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้อยู่ ซึ่งจำเป็นต้องเร่งการประชาสัมพันธ์ในหมู่ประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่องด้วย

6.5 ความพร้อมของหน่วยงานในการรองรับปัญหายังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นมาตรฐานเท่าเทียมกัน

ปัจจุบันในระดับนโยบายมีความพยายามผลักดันให้โรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง 8 โรงพยาบาลมีความพร้อมในการเป็นหน่วยรองรับปัญหานี้ เช่น

วชิรพยาบาล โรงพยาบาลกลาง โรงพยาบาลตากสิน โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ โรงพยาบาลหนองจอก โรงพยาบาลลาดกระบัง โรงพยาบาลหลวงพ่отวิศศักดิ์ โรงพยาบาลราชพิพัฒน์ แต่เนื่องจากโรงพยาบาลขนาดเล็กหลายโรงพยาบาลยังไม่พร้อมทั้งในด้านบุคลากร สถานที่และอุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ เช่น การไม่มีบุคลากรที่สำคัญ เช่น จิตแพทย์ นิติแพทย์ ทำให้หลายโรงพยาบาลอาจไม่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์ One – Stop Crisis Service ได้ตามที่กำหนดไว้ และยังต้องใช้ระบบการส่งต่อผู้ป่วยไปยังหน่วยงานอื่นหรือโรงพยาบาลอื่นค่อนข้างมาก หรือมีเช่นนั้นก็แก้ปัญหาโดยนำผู้ป่วยมาใหม่นอกเวลา และการดำเนินงานภายใต้ระบบส่งต่อหรือนัดใหม่นี้ ทำให้ผู้เสียหายจำนวนมากหลุดจากการให้ความช่วยเหลือไป

6.7 ความสัมพันธ์กับบุคลากรทางการแพทย์เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าเชิงระบบ

แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ผู้สนใจและมีประสบการณ์ในการช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง มีเป็นจำนวนน้อย และหลายรายในแต่ละวิชาชีพมีความสนใจในประเด็นเรื่องความรุนแรงในฐานะเฉพาะตัว เป็นความสนใจ “เชิงปัจเจกส่วนบุคคล” มากกว่า “เชิงระบบที่เป็นภาพรวม” ดังนั้นในบางครั้งที่มีการแก้ปัญหาฉุกเฉินเข้ามา การมาขอรับบริการจึงต้องพึ่งช่องทางส่วนบุคคลที่อาศัย “สัมพันธ์ภาพเฉพาะตัว” มากกว่าการเข้ามาโดย “ความสัมพันธ์เชิงระบบ” และประเด็นการใช้ช่องทางส่วนตัวเหล่านี้ ทำให้เด็กและสตรีผู้เสียหายยังไม่สามารถได้รับความคุ้มครองเชิงระบบอย่างเหมาะสม อย่างที่ควรเป็น หลายครั้งถ้าบุคลากรสายการแพทย์ที่คุ้นเคยและเข้าใจกันดีไม่อยู่ หรือย้ายออกไปหน่วยงานอื่น บุคลากรที่รับผิดชอบในการประสานงานมีความลำบากใจในการส่งต่อ และต้องพยายามสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่กับบุคลากรทางการแพทย์ให้เร็วที่สุด ซึ่งหลายครั้งพบว่าต้องใช้เวลาในการสื่อสารและทำงานร่วมกัน ทำให้ช่องทางการประสานกับบริการทางการแพทย์ไม่มีโอกาสขยายตัวได้ไวนัก และอาจต้องปิดช่องทางในบางองค์กรเป็นครั้งคราวบ้างเช่นกัน

7. ปัญหาที่ได้พบในระบบบริการทางกฎหมาย

7.1 โครงสร้างการบริหารจัดการพัฒนาระบบฟื้นฟูกลายเป็นระบบทำร้าย

สืบเนื่องจากแต่เดิมโครงสร้างการบริหารงานของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ตามพ.ร.บ.จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 ซึ่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นผู้กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ การบริหารบุคคล งานการเงินงบประมาณ การติดตามประเมินผล การพัฒนาองค์กรและระบบงาน ฯลฯ แต่ในการปฏิบัติจริง จะเป็นด้วยภาระหน้าที่ทางกระบวนการ

พฤติกรรมที่หนักมากเกินไป หรืออาจเป็นเพราะการให้คุณค่าต่องานด้านการบำบัดฟื้นฟูเด็ก และเยาวชนที่กระทำความผิดยังไม่ได้ถูกให้ความสำคัญเท่าที่ควร จึงทำให้สถานพินิจต้องเผชิญกับปัญหาเนื่อง ๆ ในด้านงบประมาณ การขยายอัตรากำลัง การขยายพื้นที่ และการพัฒนาระบบคุณภาพบริการ และการบริการสวัสดิการที่จำเป็นแก่ชีวิต ข้อจำกัดและอุปสรรคต่าง ๆ ของระบบงานภายในได้กลายเป็นแรงกดดันเด็กและเยาวชนให้อยู่อย่างลำบาก มีความทุกข์สะสมทั้งจากความเป็นอยู่ในเชิงกายภาพ ทุกข์ทางจิตใจ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น จนทำให้ระบบสวัสดิการที่ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐเพื่อ “ดูแลและฟื้นฟูเด็ก” กลายเป็น “ระบบที่ทำร้ายเด็กซ้ำซ้อน” จนเด็กทนไม่ไหวและแสดงออกเป็นความรุนแรงในสถานพินิจหลาย ๆ พื้นที่ ดังเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ

ในส่วนข้าราชการเองก็ขาดขวัญ กำลังใจ ความรู้สึกของข้าราชการในสถานพินิจคิดว่าตนเองเป็น “ข้าราชการวาระระยะที่สาม” รองจากผู้พิพากษาและข้าราชการธุรการของศาล(สำนักงานโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพสถานพินิจ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, อดิธนา:3-4) ประกอบกับลักษณะงานที่ต้องทำงานควบคุมดูแลเด็ก 24 ชั่วโมง จึงยิ่งเพิ่มความเครียดให้แก่เจ้าหน้าที่เป็นอย่างยิ่ง ผลตามมาที่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเด็กจำนวนหนึ่งในสถานพินิจได้กลายเป็น “เหยื่อความเครียด” นี้ด้วย

ปัจจุบันแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างให้สถานพินิจแยกออกจากศาลมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม การบริหารราชการก็ยังคงมีลักษณะรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง แม้จะมีสายการบังคับบัญชาขึ้นตรงกับปลัดกระทรวงและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่ในการปฏิบัติจริงโดยภาระหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูงที่มีภารกิจมากมาย ทำให้ภารกิจในการบริหารงานสถานพินิจฯ ซึ่งต้องการการทำงานที่รวดเร็ว ต้องการการตัดสินใจทันการณ์ต่อการจัดการกับชีวิต อนาคตของเด็กและเยาวชน กลับมีความไม่ชัดเจน ไม่มีความคล่องตัวในการปฏิบัติ อีกทั้งสถานการณ์การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีอาชญากรรมที่สูงขึ้นมาก ทำให้สถานพินิจกลายเป็นสถานบำบัดที่แออัด และความแออัดนี้ได้ส่งผลถึงภาวะความตึงเครียดทางจิตใจทั้งแก่บุคลากรเจ้าหน้าที่ และตัวเด็กเองตลอดเวลา

7.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งยังไม่เหมาะสมกับงานที่มี “เด็ก-มนุษย์เป็นศูนย์กลาง”

ความตึงเครียดที่น่าเป็นห่วงประการหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับประเด็นบุคลากร คือ คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งข้าราชการไม่เหมาะสมกับการแก้ไขพฤติกรรมเด็กกระทำความผิด ทั้งที่การบำบัดฟื้นฟูทางจิตใจเด็กกลุ่มนี้จำเป็นต้องกระทำอย่างเร่งด่วน และต้องใช้บุคลากรวิชาชีพ เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาที่มีความรู้และทักษะที่ลึกซึ้งในการรับมือกับปัญหาทางอารมณ์และจิตใจของเด็กนับร้อย ๆ คน แต่ตำแหน่งเฉพาะที่

ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด กลับเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้มีวุฒิการศึกษาและความรู้ทางวิชาชีพที่เหมาะสม ทำให้หลายครั้งเด็กเผชิญกับการใช้อำนาจ ความรุนแรง และการขาดความเอาใจใส่เพราะไม่เข้าใจความละเอียดอ่อนของปัญหาที่เกิดขึ้น เด็ก ๆ จำนวนมากเผชิญกับสภาพที่สะท้อนว่า “เหมือนตกนรก” มีแต่ความหวาดกลัว กลัวนายและพี่ “ถูกซ้อมบ่อย แต่ไม่กล้าบอกใคร”

7.3 ขาดระบบคัดกรอง จำแนกฐานความผิด

คือการที่ในสถานพินิจยังไม่มีระบบคัดกรองเด็ก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอายุ และฐานความผิดออกจากกัน และในสถานพินิจถึง 9 แห่ง เช่น สถานพินิจ จ.ระยอง นครราชสีมา อุบลราชธานี ขอนแก่น เชียงใหม่ นครสวรรค์ ราชบุรี สุราษฎร์ธานี และสงขลา ยังไม่สามารถแยกเด็กและเยาวชนที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาในสถานแรกรับออกจากเด็กที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วในสถานฝึกและอบรม ทำให้เด็กที่ยังไม่ได้รับการตัดสินจากศาลกลับต้องอยู่ร่วมกับเด็กที่ถูกศาลตัดสินแล้ว อันนำมาซึ่งปัญหาการปรับตัวและการตกเป็นฝ่ายถูกกระทำ

7.4 ระบบที่เน้น “รัฐเป็นเจ้าภาพโดยลำพัง” ทำให้เด็กแปลกแยกจากครอบครัว

การประชุมสัมมนาวิชาการผู้พิพากษาสมทบ ศาลเยาวชนและครอบครัว ทัวราชอาณาจักร ประจำปี 2545 (1 กุมภาพันธ์ 2545 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์) เคยมีการระบุถึงปัญหาเด็กกระทำความผิดว่า “..กรณีเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดมีพฤติกรรมยังไม่ร้ายแรงถึงขนาดที่จะต้องส่งตัวเข้าไปยังสถานพินิจฯ แต่หากจะมอบตัวเด็กให้บิดามารดาไปดูแลเอง ก็ไม่อาจทำได้และไม่เป็นผลดี จึงให้เด็กที่จะพิพากษาคดีโดยส่งเด็กและเยาวชนประเภทนี้เข้ามาสู่โรงเรียนฟ้าใสวิทยา...”

การเสนอของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดในเงื่อนไขเช่นนี้ ต้องการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนให้เต็มที่ แต่เนื่องจากโรงเรียนฟ้าใสวิทยา มีแต่เฉพาะในจังหวัดใหญ่ ๆ เท่านั้น เช่น สงขลา เชียงใหม่ อุบลราชธานี เป็นต้น จึงทำให้เด็กที่ศาลส่งตัวนี้ต้องเดินทางข้ามจังหวัด หลายรายต้องห่างไกลครอบครัว ญาติพี่น้องโดยปริยาย เพราะความจนทำให้ไม่มีค่าใช้จ่ายมาเยี่ยมลูก ทำให้เด็กทั้งเหงา ว้าเหว่มากขึ้น การที่ระบบได้แยกเด็กให้ห่างไกลจากครอบครัวโดยเจตนาเช่นนี้ เป็นระบบที่ออกแบบขึ้นบนฐานความคิดและความเข้าใจของ “ผู้รู้ที่เป็นคนนอก” ซึ่งอาจยังเข้าใจไม่ถึงสภาพที่แท้จริงของความสัมพันธ์ทางครอบครัว และส่งผลให้ครอบครัวและเด็กห่างเหินกันไป นานเข้าความห่างไกลได้ทำลายสายสัมพันธ์บางด้านลง และเมื่อถึงเวลาที่เด็กต้องคืนสู่ครอบครัว เด็กเป็นจำนวนมากไม่มั่นใจว่า ครอบครัวยังต้องการเขาหรือเธออยู่หรือไม่ ความกังวลเป็นการกีดกันคุณค่า ความภาคภูมิใจในตนเองลงที่ละน้อย นานวันเด็กจะรู้สึกเหมือนถูกปฏิเสธจากบ้านโดยถาวร ซึ่งมีผลต่อการเพาะปลูกความเอ็นดู ก้าวร้าวและเหินห่างขึ้นในใจ อันเป็น

อันตรายและเสี่ยงต่อการที่เด็กจะหันไปทำความผิดซ้ำซาก เพื่อประชดชีวิตที่(คิดว่า)ไม่มีใครต้องการ ระบบคุ้มครองเด็กโดยรัฐแยกส่วนและไม่แสวงหาความร่วมมือจากครอบครัว เป็นการละเมิดสิทธิเด็กโดยไม่เจตนา และเป็นเหมือนระบบลงทัณฑ์ที่“ซ้ำเติม”เด็กจากความปรารถนาดีที่ไม่เข้าใจความจริง (อภิญา,2546)

7.5 ในระบบโดยรวมยังขาดการเตรียมความพร้อมเด็กผู้เสียหายเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

เด็กจะขาดความรู้และความเข้าใจในกลไกการทำงานของกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งไม่เห็นประโยชน์และความจำเป็นที่ตัวเองจะได้รับจากกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมตัดสินใจในกระบวนการ ดังนั้นเมื่อเขาต้องไปพบแพทย์ พบเจ้าพนักงานหรือบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดความ เบื่อหน่าย ไม่ให้ความร่วมมือ หรือไม่เข้าใจว่าทำไมเรื่องราวจึงไม่ยุติเสียที

บางกรณีที่ทำให้ร้ายเขาเป็นบุคคลในครอบครัว เด็กยังจะเผชิญกับความกดดันมากขึ้นในการเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาชิตกับผู้ใกล้ชิดตนเอง เช่น บิดา บิดาเลี้ยง อา น้าหรือปู่ ตา และเผชิญกับความรู้สึกสูญเสียและบอบช้ำเมื่อเผชิญกับคำดำเนินของมารดา พี่หรือน้องที่ไม่เห็นด้วยต่อการตัดสินใจของเด็ก และเมื่อประสานกับกระบวนการสอบถามข้อเท็จจริงจากเจ้าพนักงานที่ทำให้เด็กหวาดกลัว ยิ่งส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองและบำบัดฟื้นฟูเด็กทั้งระบบ

7.6 เด็กส่วนมากจะเผชิญภาวะความกดดันที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรม

เด็กส่วนมากไม่คุ้นเคยกับเครื่องแบบของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานในสถานพินิจและมีความหวาดกลัวกับบุคลิกภาพที่แฝงด้วยอำนาจของเจ้าหน้าที่ ยิ่งถูกซักถามในข้อเท็จจริงที่เด็กตกเป็นผู้ถูกกระทำ ยิ่งรู้สึกอายที่จะบอกข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรมหรือมีเช่นนั้นก็ขาดความเข้าใจต่อประเด็นคำถามบางประการ

กรณีของการสอบสวนของพนักงาน พนักงานอัยการ มักจะมุ่งตรงที่ข้อเท็จจริงที่จะเป็นประโยชน์ต่อรูปคดี โดยขาดการทำงานกับอารมณ์ ความรู้สึกและสภาวะความเป็นเด็ก เอกสารของสรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์ (เอกสารการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก, อัดสำเนา,น.3) เสนอว่า ประเด็นที่พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ต้องการให้เด็กพูดมี 2 ประเด็น คือ

1. ข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นในคดี
2. ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดี อาจเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือหลังการกระทำความผิดทางอาญา ซึ่งจะมีผลเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นการกระทำความผิดทางอาญา ปกติพนักงานสอบสวนจะถามเพื่อเอาประเด็นแรกประเด็นเดียว

การมุ่งที่ผลสัมฤทธิ์ของข้อมูลในทัศนะของเจ้าพนักงานสอบสวน ส่วนใหญ่ ส่งผลให้กระบวนการในขั้นตอนสอบสวน กลายเป็นกระบวนการที่ยิ่งทำให้เด็ก รู้สึกหวาดกลัว เมื่อเกิดความกลัวและความกดดัน จะทำให้ข้อมูลไม่ชัดเจน การซักถามนั้น บางครั้งต้องคุยถึง 10 ครั้งจึงจะได้ความจริง และหลายครั้งเด็กจะมีภาวะทางอารมณ์ที่แปรปรวน เพราะเมื่อต้องทบทวนถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีต เด็กมักจะมีอาการแหยง ซึ่งบุคลากรที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเข้าใจความพร้อมในแต่ละช่วงเวลาของเด็กด้วย

ปัจจุบันในกระบวนการทางกฎหมายมีความตระหนักถึงภาวะ ความกดดันที่เด็กได้รับจากกระบวนการสอบข้อเท็จจริงจากเจ้าพนักงานมากขึ้น เพราะผล แห่งความกดดันไม่เพียงแต่จะเป็นการทำร้ายเด็กและสตรีซ้ำซ้อนเท่านั้น หากแต่ยังส่งผล ให้ข้อเท็จจริงหลาย ๆ ประการที่จะเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีคลาดเคลื่อน ถูกละเลยหรือถูก มองข้ามไปภายใต้กระบวนการการสอบปากคำนั้น การเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติแก้ไข เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) หรือที่รู้จักกันว่า “กฎหมาย ป.วิอาญา” เป็นมาตรการที่สำคัญส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เด็กได้รับการคุ้มครองมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ ติดตามผลการดำเนินการตามประมวลกฎหมาย ป.วิ อาญา ในระยะที่ผ่านมา พบว่า องค์กรที่เกี่ยวข้องหลายองค์กรมีความตื่นตัวในการพัฒนา และฝึกอบรมนักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยา ให้เข้ามาทำหน้าที่นี้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น กรมประชาสงเคราะห์ โดยกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กองฝึกอบรม สมาคมนักสังคม สงเคราะห์แห่งประเทศไทย มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ร่วมกับ ผู้พิพากษา อัยการ จิต แพทย์ เจ้าพนักงานสอบสวน นักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันจัดการอบรมแก่นัก สังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและบุคคลภายนอกที่มีความสนใจไปแล้วหลายครั้ง โดย ประสานงานในการพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา ความเหมาะสมของหลักสูตรร่วม กับกระทรวงยุติธรรมด้วย กล่าวได้ว่าประมวลกฎหมาย ป.วิอาญาได้กระตุ้นให้เกิดความ ตื่นตัวในการทำงานร่วมกันระหว่างสหวิชาชีพต่าง ๆ และนำไปสู่การทำความเข้าใจร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความเข้าใจในมุมมองที่แตกต่าง ทำให้ต่างฝ่ายต่างเข้าใจข้อจำกัดที่เป็นจริง ของกันและกันมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการทำงานร่วมกันระหว่างบุคลากรระดับปฏิบัติการ ยังเป็น ประเด็นที่จะต้องมีการทบทวนและพัฒนาร่วมกันต่อไป ทั้งนี้เพราะมีปัญหาวางประการ เช่น

(1) ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนยังคงไม่พอใจกับกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไป และยังมีทัศนคติไม่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น

“การต้องรอนักจิตวิทยา หรือนักสังคมฯตามกฎหมาย ยิ่งทำ ให้คดีล่าช้า เย็นเยือกมากขึ้น หลายคดีตำรวจต้องคอยตาม แต่หลายรายก็ไม่

สามารถมาได้ทันที บางคนมีผู้เสียหายมาแจ้งความในเวลาอีก เช่น ดี 2 ดี 3 นักสังคมฯก็มาไม่ได้ ผู้ต้องหาที่ต้องรอกันไป หรือก็ต้องนัดกันมาใหม่..”(พนักงานสอบสวน,สัมภาษณ์)

“ผมว่าตำรวจก็ทำหน้าที่นี้อยู่แล้ว ถึงเขาพาเขากลับมาเด็กเหมือนที่เราจะถามอยู่แล้ว ไม่แตกต่างกันที่ตรงไหน” (พนักงานสอบสวน,สัมภาษณ์)

(2) ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการในการทำงานที่ต้องเน้นการเผชิญหน้าและการประสานงาน ในส่วนนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งโดยบทบาทกำหนดให้ต้องเข้าไปให้ความคุ้มครองเด็กและเข้าร่วมสอบปากคำ หลายรายก็มีความอึดอัดใจเพราะพบกับความไม่เข้าใจ และท้วงติงเรื่องที่ใช้อำนาจของตำรวจ(รายบุคคล) ซึ่งทำให้ไม่สามารถปกป้องเด็กได้เต็มที่

(3) การพัฒนาความรู้และทักษะของนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา ยังไม่เพียงพอ

“บางครั้งนักสังคมฯเองก็ยังมีความรู้ไม่ชัดเจนพอ ทั้งความรู้ด้านกฎหมายและบทบาทหน้าที่ของเราเองในการช่วยเหลือเด็ก พวกเราหลายคนขาดการเตรียมพร้อมที่ดี หรือถ้าเป็นคนใหม่ ๆ ก็เริ่มต้นไม่ถูก เลยปล่อยให้เด็กถูกไล่ และเราเป็นฝ่ายดูอยู่เฉยๆ” (นักสังคมสงเคราะห์,สัมภาษณ์)

นอกจากนี้นักสังคมสงเคราะห์ยังมีความต้องการให้ฝึกฝนทักษะและเทคนิคเชิงลึกเพิ่มเติมมากขึ้น เช่น ทักษะการให้การสนับสนุน (Supporting Skills) การให้การบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กเพราะในตอนที่เด็กเข้ามาแจ้งความ เด็กต้องการความช่วยเหลือทางอารมณ์ จิตใจโดยเร่งด่วน

(4) ความต้องการการกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนของผู้ปฏิบัติงานที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยาในการสอบผู้เสียหายหรือพยาน เพราะในระยะหลังมีเจ้าพนักงานสอบสวนจำนวนหนึ่งให้ความสนใจมาร่วมรับการอบรมในหลักสูตรผู้ทำหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะคาดว่าเมื่อผ่านการอบรมและได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ทำหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์แล้ว เขาจะสามารถเข้าไปทำหน้าที่ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ได้ในกระบวนการสืบพยานเด็ก ต่อไปเจ้าพนักงานสอบสวนในสถานีตำรวจก็จะตามตัวเจ้าพนักงานสอบสวนด้วยกันมาทำบทบาทแทนนักสังคมสงเคราะห์ โดยอาจไม่จำเป็นต้อง

ตามนักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยามาทำหน้าที่นี้ ซึ่งในกรณีดังกล่าวมีความเห็นแตกต่างกันมากกว่า แม้เจ้าพนักงานสอบสวนจะสนใจมาอบรมหลักสูตรดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถไปขึ้นทะเบียนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ได้ เพราะบทบาทที่ครองอยู่ด้านหลักเป็นคนละบทบาทกับนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งถ้าเกิดการสับเปลี่ยนบทบาทเช่นนี้อาจขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย และทำให้เจตนาของการคุ้มครองเด็กไม่เป็นไปตามที่พึงประสงค์ได้ แต่ถ้าพนักงานสอบสวนยังคงต้องการจะทำบทบาททดแทนนักสังคมสงเคราะห์ อาจจะต้องให้กระทรวงยุติธรรมตีความอีกครั้งหนึ่ง

8. การทำงานเชิงป้องกันในระบบโรงเรียน

การทำงานช่วยเหลือเด็กในระบบโรงเรียนที่น่าสนใจ และมีแนวโน้มที่น่าไปสู่การป้องกันปัญหาเด็กในวัยเรียนที่ได้รับความรุนแรงได้ คือ การทำงานของกลุ่มครูกัลยาณมิตรในโรงเรียน เริ่มต้นจากกลุ่มครูที่มีความตระหนักและความคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่เด็กที่ประสบภาวะยากลำบาก ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ให้สามารถเรียนและอยู่ในสังคมได้ตามศักยภาพ

กลุ่มครูกัลยาณมิตรได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับโครงการแด่น้องผู้หิวโหย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก ตั้งแต่ปี 2538 จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหาหลาย ๆ ด้านที่เกิดขึ้นกับเด็กในโรงเรียน เป็นการทำงานโดยกลุ่มข้าราชการครู อาจารย์ สังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 15 คนจาก 10 โรงเรียน ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูแนะแนว เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมความคิด รวมตัวกันในพื้นที่ภาคอีสาน บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยะโสธร เป็นเครือข่ายแบบธรรมชาติ และรวมตัวกันหลวม ๆ เกิดจากความตระหนักจากการพบปัญหาเด็กซึ่งเชื่อมโยงกับครอบครัว และปัญหาสังคม เช่น การที่ครอบครัวคิดเชื่อเอดส์ บิดามารดาถึงแก่กรรม เด็กต้องอยู่ลำพังกับปู่ ย่า ที่สูงอายุแล้ว ส่งผลต่ออารมณ์ จิตใจ และความมั่นคงในครอบครัวของเด็ก หรือปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ ที่เด็กเกิดการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์และไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยลำพัง อันเนื่องมาจากการที่เด็ก ๆ ในชนบทมักจะถูกทิ้งให้อยู่บ้านคนเดียวโดยลำพัง ขณะที่ครอบครัวจำนวนมากอพยพไปหางานทำในพื้นที่อื่น การทอดทิ้งเด็กเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ได้หลายทาง เด็ก ๆ หลายคนยังไม่มีทักษะทางสังคมเพียงพอที่จะดูแลและช่วยเหลือตนเองได้ กลุ่มครูกัลยาณมิตรจึงต้องหาเครือข่ายและกัลยาณมิตรที่มีประสบการณ์ และทักษะทางวิชาชีพที่หลากหลายมาช่วยเพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์วิกฤติให้แก่เด็ก หรือจัดหากองทุนจากภายนอกมาช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจในภาวะวิกฤติ ขณะเดียวกันคณะกรรมการที่มาจากหลายโรงเรียนจะมีกิจกรรมการประชุม การอบรมสัมมนา

ในประเด็นต่าง ๆ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาให้กับเด็ก ๆ ในโรงเรียน การจัดทำโครงการ หรือการดูงานในหน่วยงานอื่นร่วมกันเป็นระยะ

การค้นพบปัญหาของนักเรียนในโรงเรียน และร่วมกันหาทางช่วยเหลือ หรือร่วมกันป้องกันด้วยการเข้าไปใกล้ชิด การเยี่ยมบ้านเด็ก การทำงานกับครอบครัว เป็นแนวทางเบื้องต้นที่นำไปสู่มิติเชิงป้องกัน คล้ายกับหน่วยเฝ้าระวังในโรงเรียน เพื่อเป็นผู้จับตามอง สัญญาณเตือนภัยในรูปแบบใหม่ ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ การทำงานเริ่มจากการสำรวจปัญหาของเด็กในโรงเรียน ที่นำโดยอาจารย์ใช้ ชนะเกียรติ จากโรงเรียนสิงหวิทยาคม และอาจารย์ขวัญศิริ ชนะเกียรติ กรรยาร่วมกับเพื่อนอาจารย์อีกหลายคนที่มาแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูล ทักษะการทำงาน และประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนในการแสวงหาความร่วมมือในเชิงทรัพยากร การจัดโครงการฝึกอบรมและพัฒนาครูในเชิงแนวคิด ทักษะการสำรวจ ค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก และมีความพยายามจะขยายขอบเขตการทำงานออกไปในพื้นที่โรงเรียนอื่น ๆ ให้มากขึ้น

การที่กลุ่มครูเป็นคนในพื้นที่เอง ทำให้เข้าถึงและใกล้ชิดปัญหาได้เร็ว สถานภาพของครูที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนทำให้ครูแก้ปัญหาได้เร็ว ประกอบกับการมีบทเรียนจากองค์กรพัฒนาเอกชนด้านต่าง ๆ ยังเป็นการขยายความรู้และทักษะในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาได้อย่างลึกซึ้งขึ้น ลดปัญหาเด็ก ๆ ที่ทวีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มครูในโรงเรียนใกล้เคียง ในปี 2541 มีครูจากโรงเรียนอื่น ๆ ศรัทธาในการทำงาน จึงเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเพิ่มขึ้นอีก 11 โรงเรียน ผลจากการทำงานในรอบหลายปีที่ผ่านมา ได้พบว่า เด็ก ๆ ที่กลุ่มครูทำงานด้วย ทั้งเด็กยากจน เด็กพิการ เด็กที่มีปัญหาความประพฤติ เด็กที่ติดเชื่อเอดส์จากพ่อแม่ หรือเด็กที่ถูกละเมิดทางเพศ ฯลฯ ต่างมีพัฒนาการที่ดีขึ้น โครงการต่าง ๆ ได้รับการขยายผลไปเริ่มในโรงเรียนอื่น ๆ อีกทั้งกลุ่มครูก็ได้รับความรู้เพิ่มเติมจากการทำงานร่วมกัน ได้สัมผัสกับปัญหาเด็กจริง และได้ช่วยเหลือเด็กผู้ติดเชื้อ หรือได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ รวมทั้งมีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมที่มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กจะร่วมจัดหรือประสานงานให้เป็นระยะ

ข้อจำกัดของการทำงานของกลุ่มครูกัลยาณมิตรคือ เป็นกลุ่มไม่เป็นทางการ การยอมรับและการให้การส่งเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่ได้ถูกยกระดับเป็นระดับนโยบาย ขึ้นกับทัศนคติและความเข้าใจของผู้บริหารโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน จากการสรุปภาพรวมปัญหาอุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือเด็กของกลุ่มครูกัลยาณมิตร คือ

- (1) ทีมทำงานจึงมีน้อย บุคลากรครูมีการโยกย้ายงานบ่อยทำให้งานไม่ต่อเนื่อง
- (2) ครูขาดทักษะและเทคนิคเชิงลึกในการทำงานกับเด็ก ซึ่งมีปัญหาซับซ้อนขึ้น
- (3) บุคลากรส่วนใหญ่เป็นหญิง เวลาเดินทางเก็บข้อมูลที่บ้านเด็ก อาจเผชิญอันตรายได้

- (4) ครูมีงานหลายบทบาท รวมทั้งมีการกิจความรับผิดชอบต่อครอบครัวด้วย
- (5) ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือและไม่เห็นความสำคัญด้านการศึกษาของบุตร
- (6) การทำงานในเชิงสังคมกับเด็กเป็นการทำงานที่อยู่นอกเหนือจากงานประจำที่ได้รับมอบหมาย จึงเป็นภาระงานที่ต้องใช้กำลังร่างกาย แรงใจและทรัพยากรส่วนตัวมากเป็นพิเศษ ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมหรือพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มครูในลักษณะดังกล่าวในระดับนโยบาย คาดว่าจะเป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการวางระบบปกป้องคุ้มครองเด็กอย่างเป็นจริงในระยะยาว อย่างน้อยกระบวนการจับตามองเพื่อส่งสัญญาณเตือนภัยที่กลุ่มครูก็ลายมิตร์ กำลังดำเนินการอยู่ ก็เป็นมาตรการสำคัญที่น่าจะได้รับการขยายผลอย่างกว้างขวาง ในกระแสนของการปฏิรูปการศึกษา ที่เน้นการทำงานกับเด็กทั้งในเชิงสติปัญญาและเชิงอารมณ์ จิตใจ และสังคมเช่นในยุคนี้

9. การรณรงค์เผยแพร่เป็นไปในลักษณะ“ต้นตม”มากกว่า“ต้นตัว”

ในสถานการณ์ที่ปัญหาความรุนแรง การล่วงละเมิดเด็กและผู้หญิงรุนแรงขึ้น แต่สถานการณ์การบริการสังคมยังไม่เท่าทัน การดำเนินงานในเชิงการรณรงค์ การทำงานกับครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีการเผยแพร่และไม่ขยายผลออกไปอย่างที่จะควรจะเป็น ทำให้ความตระหนักทางสังคมต่อปัญหานี้มีลักษณะแบบ “ไฟไหม้ฟาง” เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับเด็กและผู้หญิงแต่ละครั้ง การให้ข่าวสารสาธารณะยังคงมีลักษณะเป็นไปแบบ “ต้นตม” มากกว่าการสร้าง “ต้นตัว” และทำให้ปัญหาความรุนแรงต่อเด็กยังไม่เคยถูกพิจารณาอย่างเป็นระบบเชื่อมโยง และให้คุณค่าที่ต้องตระหนักถึงอย่างเอาจริงเอาจัง

10. การรณรงค์เผยแพร่ต้องเชื่อมโยงกับการปรับเปลี่ยนแนวคิดเชิงโครงสร้างอำนาจและความเป็นเพศ

สถานการณ์การแก้ปัญหาการใช้ความรุนแรงกับเด็กและผู้หญิงผูกพันกับ ความคิดความเชื่อเดิมในเรื่องแนวคิดเชิงอำนาจ และความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ที่ส่งผลผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งในกระบวนการของการดำเนินการแก้ไขปัญหายังคงไม่สามารถทำงานกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความคิดความเชื่อในเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ แม้ความตระหนักรับรู้ปัญหาเรื่องเด็กและผู้หญิงที่ได้รับได้รับความรุนแรงมีมากขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอต่อการลดพฤติกรรมของผู้กระทำความรุนแรง

11. ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบส่งต่อ

(1)การส่งต่อโดยขาดหลักเกณฑ์และมาตรฐาน ขาดการเตรียมความคิดเด็ก

เนื่องจากหลายหน่วยงานที่ให้บริการ ไม่สามารถให้บริการที่ครบวงจรได้ ดังนั้น การส่งต่อจึงเป็นบริการที่เกิดขึ้นเสมอ และผู้ปฏิบัติงานส่วนหนึ่งที่ใช้ระบบส่งต่อมักจะคิดว่างานของตนได้ยุติไปแล้วหลังการส่งต่อเสร็จสิ้น จึงขาดการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ขาดการประเมินหน่วยงานที่ส่งต่อว่ามีศักยภาพเพียงพอหรือไม่ในการให้บริการแก่เด็ก การส่งต่อที่ไม่มีมาตรฐานจึงเป็นเสมือนการย้ายกลุ่มปัญหาจากที่หนึ่งไปเก็บไว้ในอีกที่หนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นหลักประกันในเชิงประสิทธิภาพของบริการ ที่สำคัญคือทุกครั้งที่เด็กถูกย้ายไปรับบริการใหม่อย่างถาวรในอีกสถานที่หนึ่ง กระบวนการเก็บข้อมูลก็มักจะเริ่มต้นใหม่ ซึ่งมีผลกระทบต่อความรู้สึกของเด็ก ถ้าองค์กรที่รับดูแลเด็กแต่แรกไม่ได้ทำให้เด็กเข้าใจถึงความจำเป็นในการส่งต่อ เด็กจะรู้สึกลงโทษตนเอง รู้สึกไม่ดีต่อตนเองเพราะไม่มีใครต้องการ ดังนั้นเมื่อถูกย้ายไปอย่างขาดกระบวนการในการทำความเข้าใจ จะทำให้เด็กรู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้ง ปรับตัวได้ไม่ดี ซึมเศร้า ไม่ให้ความร่วมมือ และความรู้สึกดังกล่าวจะทำให้รายตนเอง ทำให้จิตใจอารมณ์ บอบช้ำมากขึ้น ซึ่งในระยะยาวเป็นปัญหาต่อหน่วยงานที่รับไป จะต้องเริ่มต้นบำบัดปัญหาทางจิตใจ อารมณ์และความซึมเศร้า สูญเสียที่เกิดขึ้นใหม่ ความต่อเนื่องที่จะต่อยอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูและช่วยเหลือเด็กให้คืนสู่สภาพปกติให้เร็วที่สุดจึงจะจำเป็น

(2)การส่งต่อขาดกระบวนการทำงานร่วมกัน

การส่งต่อเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม เพราะการส่งต่อไม่ใช่เพียงการมีแหล่งทรัพยากรรองรับ มีที่พักใหม่ให้เด็ก แต่การส่งต่อหมายถึงการมีกระบวนการทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลแก่กัน มีการสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การประเมิน และการพัฒนาเด็กร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีหลักประกันในเรื่องข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กที่เป็นระบบ มีมาตรฐานและเป็นเงื่อนไขให้เกิดการพัฒนาแลกเปลี่ยนบทเรียนไปพร้อมกันระหว่างหน่วยงานแรกรับและหน่วยงานรับต่อ

(3)ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ปัญหาของเด็กควบคู่กับคุณภาพของระบบบริการในหน่วยงานใหม่

หลายหน่วยงานขาดการประเมินสถานการณ์ปัญหาของเด็กว่ามีความรุนแรง ซับซ้อนเพียงใด และควรส่งต่อไปรับบริการในหน่วยงานใดที่มีศักยภาพรองรับปัญหาเด็กได้อย่างเหมาะสม การขาดความละเอียดในการพิจารณาจะทำให้เด็กซ้ำได้มากขึ้น กรณีของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก จะให้ความสำคัญกับกระบวนการการส่งต่อในรายละเอียดมาก เช่น

“กรณีของสถานที่ที่จะส่งต่อ เราจะดูเครือญาติก่อน อาจจะดูองค์กรชุมชน ถ้าไม่ได้จริง ๆ ก็อาจจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ ถ้าเป็น case ที่หนักจริง ๆ อยู่ใน

พื้นที่ไม่ได้ หรือเป็น case ที่ถูกคนในครอบครัวกระทำ ถูกผู้มีอิทธิพลหรือว่ามีผู้กระทำหลาย ๆ คนก็จำเป็นต้องแยกเด็กออกมา กรณีเด็กส่วนใหญ่ที่มีปัญหารุนแรง เราจะไม่ส่งเข้าที่บ้านอื่น เพราะว่าเรื่องของกระบวนการในการประเมินของเขาอาจจะยังไม่ละเอียด หรือว่าปริมาณ case ของเขามีมากไป หรือว่าถ้างานของเขามีความหลากหลายมาก ๆ ไม่ได้ทำงานเชิงลึก ก็จะทำให้เราไม่ได้ข้อมูลอะไรที่จะเป็นการช่วยเหลือ case จริง ๆ” (เจ้าหน้าที่มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก, สนทนากลุ่ม)

12. การขาดระบบการส่งต่อข้อมูลและการจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานด้านเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ

แม้การดำเนินงานจริงจะมีระบบส่งต่อในแต่ละหน่วยงานมาก แต่การส่งต่อดังกล่าวยังขาดการพัฒนาในระบบข้อมูลร่วมกัน ขาดระบบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กถูกละเมิดหรือถูกใช้ความรุนแรง ที่ขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำให้ขาดการเชื่อมต่อข้อมูลในระดับนโยบายและขาดการกำหนดยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งขาดการเก็บข้อมูลในเชิงป้องกัน การเฝ้าระวัง ขาดการสร้างเครือข่ายงานในระบบข้อมูล อันเป็นข้ออ่อนในระบบการตัดสินใจเพื่อให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการจริงของเด็ก การขาดระบบข้อมูลนี้มิได้เป็นปัญหาเฉพาะในหน่วยงานระดับจังหวัดเท่านั้น หากแต่เป็นปัญหาในทุกระดับตั้งแต่ส่วนกลาง ระดับประเทศ ระดับภาคด้วย อย่างไรก็ตามจากศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก จังหวัดเชียงใหม่ มีความตระหนักถึงปัญหานี้ และพยายามจัดระบบข้อมูลใน 2 ด้าน คือ

1) ระบบข้อมูลเด็กในภาวะยากลำบาก

2) ระบบข้อมูลเด็กที่ถูกละเมิดทางเพศ

ทั้ง 2 ระบบได้ดำเนินการไปแล้วแต่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ และยังไม่มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอย่างสมบูรณ์ แต่ผลที่ตามมาทำให้ได้ฐานข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ในการวางแผนและการช่วยเหลือเด็กได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

13. ขาดการกำหนดนโยบายในทางยุทธศาสตร์อย่างเป็นเอกภาพ

หลายหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในระดับชาติ เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.เดิม) เป็นหน่วยงานด้านนโยบายแต่ไม่สามารถผลักดันนโยบายในทางยุทธศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม เพราะไม่มีกลไกรองรับในการปฏิบัติ และไม่มีอำนาจในการสอบสวน ติดตาม หลายงานที่พยายามผลักดัน

ตั้งแต่ทำได้เพียงเป็นงานฝาก เพราะไม่มีหน่วยใครรับไปปฏิบัติจริงจัง เป็นการทำงานที่ขาดความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ไม่สามารถกำกับหรือติดตามได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปผลการศึกษา

การดำเนินงานด้านสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง จากหลายๆ รูปแบบในหลายหน่วยงานที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา เป็นการดำเนินงานในลักษณะการมุ่งแก้ไขปัญหาที่ตัวเด็ก ลักษณะการดำเนินงานส่วนใหญ่จะเน้นหนักที่งานบำบัดฟื้นฟู ในบ้านพักพิง(Shelter Home) ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือภายหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นกับเด็กแล้ว บางหน่วยงาน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กมีการทำงานที่ครบวงจรมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่มุ่งทำงานเพื่อคำนึงถึงประโยชน์เด็กอย่างยั่งยืนในระยะยาวมากขึ้น คำนึงถึงความปลอดภัยและผลกระทบของการแยกเด็กออกจากครอบครัว อันเป็นแนวคิดที่ละเอียดอ่อนที่คำนึงถึงความเป็นจริง และมุ่งแก้ปัญหาในบริบทที่ใหญ่ขึ้น ในเชิงการป้องกัน มีการนำความรู้ แนวคิดและทักษะใหม่ ๆ เข้ามาเสริมการทำงานกับเด็กมากขึ้นในงานบำบัดฟื้นฟู เช่น ดนตรี ละคร การเล่น ฯลฯ ขณะเดียวกันมีการขยายงานเชิงป้องกันที่ทำงานกับครอบครัวและชุมชนเพิ่มขึ้น จากงานที่มุ่งแก้ปัญหาที่ตัวเด็กซึ่งเป็นการทำงานกับปัจเจกและครอบครัวของเขา ขยายขอบเขตออกมาสู่ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนภายนอกเพื่อเสริมความตื่นรู้ต่อปัญหาของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งตัวเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครอง แก่นนำชุมชน ทั้งในชุมชนเมืองและในส่วนภูมิภาค แต่อาจกล่าวได้ว่าความตื่นตัวในเรื่องนี้ยังไม่สามารถขยายออกไปสู่ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกระแสที่กว้างขวางและแพร่หลายมากนัก ความตระหนักรู้ของชุมชนต่อปัญหาความรุนแรงที่เกิดกับเด็กยังอยู่ในระดับที่น้อยและมีลักษณะ “ตื่นตูม” เป็นพัก ๆ มากกว่า “ความตื่นตัว” ต่อการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาในระยะยาว

ที่ผ่านมากล่าวได้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีความพยายามในการสรุปบทเรียนของการทำงานจากหลายองค์กรดังกล่าวนำไปสู่การรวมตัวกันในการทำงานของภาครัฐและเอกชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำงานทิมสหวิชาชีพ จัดตั้งศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กในจังหวัดต่าง ๆ การสร้างเครือข่ายในระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่น มีรูปแบบการทำงานร่วมกันในการพัฒนาทีมงาน เริ่มจาก 9 จังหวัดนำร่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายด้านการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์และเด็กสำหรับช่วยเหลือเด็กต่างชาติดังกล่าวมีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

สวัสดิการสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของระบบการดำเนินงาน และยังส่งผลต่อทิศทางในอนาคตที่สำคัญ คือ

- (2) การพัฒนากลไกด้านกฎหมาย เช่นการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ป.วิอาญา) ที่ผลักดันให้เกิดกระบวนการคุ้มครองเด็กโดยนักวิชาชีพทางสังคม ในกระบวนการยุติธรรม และการผลักดันพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ..... ที่คาดว่าจะผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา และประกาศใช้ในปี 2546

นี้ ซึ่งจะมีผลต่อการสร้างและยกระดับมาตรฐานการให้ความคุ้มครองเด็กจากสังคมในบริบทที่กว้างขวาง และมีประสิทธิภาพในการปกป้องเด็กกลุ่มต่าง ๆ ในขอบเขตระดับประเทศ

- (3) การพัฒนาระบบและโครงสร้างการทำงาน ที่รองรับปัญหาความรุนแรงได้เร็ว เช่น การผลักดันศูนย์บริการทางการแพทย์แบบ one stop service ในเมืองและขอบเขตชานเมือง ในโรงพยาบาลต่าง ๆ ในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีกระบวนการติดตามและพัฒนาการทำงานในลักษณะนำร่องอย่างจริงจังมากขึ้น
- (4) การพัฒนาทีมงานสหวิชาชีพในการทำงานสร้างเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานในการคัดค้านหาปัจจัยเสี่ยงและการสร้างตัวชี้วัดที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดกรองและให้ความคุ้มครองเด็กปกติ เด็กกลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ
- (5) การทำงานเชิงบำบัดฟื้นฟูที่มุ่งสร้างเสริมพลังอำนาจในตัวเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งตน (Build up Self-Esteem) อันจะเป็นการเปลี่ยนตนเองจากภายใน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ลึกซึ้ง ยากและต้องใช้เวลายาวนาน กล่าวได้ว่าหน่วยงานที่มุ่งให้ความสำคัญเรื่องนี้ยังมีน้อย รูปแบบหรือกระบวนการการให้การศึกษากิจกรรมที่จัดยังไม่สอดคล้องกับการเข้าถึงจิตใจ ภาวะทางอารมณ์ของตัวเด็กได้ลึกซึ้งนัก นักวิชาชีพที่พยายามทำงานในส่วนนี้ยังขาดองค์ความรู้ใหม่ๆ ทักษะเชิงลึกในการจัดการใหม่ ๆ เช่น การทำงานเชิงบำบัด จิตบำบัด ครอบครัวบำบัด การให้คำปรึกษาเชิงลึก หรือกระบวนการติดตามผลที่มีประสิทธิภาพ และสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถพัฒนาหรือมุ่งสร้างองค์ความรู้ แนวทางปฏิบัติงาน เทคนิค ทักษะให้เท่าทันกับพลวัตแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นมากนัก
- (6) ทิศทางการทำงานในปัจจุบันแม้จะเห็นความพยายามในการพัฒนาระบบ กลไก การปรับและเสริมศักยภาพองค์กร (Capacity Building) และมุ่งการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ (นอกเหนือจากหน่วยงาน) เช่น ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ท้องถิ่น ประชาคมเป็นเป้าหมายของงานมากขึ้น แต่การจัดระบบการบริหารจัดการโดยส่วนรวมยังอ่อนแรง ขาดความเชื่อมโยงและขาดการทำงานเสริมพลังกันอย่างเป็นกระบวนการ การทำงานที่มีความเข้มแข็งพบได้ในบางองค์กรที่มีประสบการณ์เดิมมาก่อนซึ่งยังไม่สามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวาง ประกอบกับหน่วยงานรัฐและเอกชน ที่แม้จะมีความพยายามสร้างนวัตกรรมในงานใหม่ ๆ ในด้านบำบัดฟื้นฟู ก็ยังคงไม่สามารถขยายบริการออกไปอย่างทั่วถึง การให้บริการส่วนใหญ่ที่เป็นอยู่ยังคงกระจุกกระจายตามความสนใจของบุคลากรนักวิชาชีพเฉพาะตัว การให้บริการแบบครบวงจรยังมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในส่วนกลางค่อนข้างมาก แต่ผลจากกฎหมายและผลกระทบจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นระยะ น่าจะเป็นทิศทางนำไปสู่ของการผลักดันให้เกิดนโยบายและ

สวัสดิการให้กับเด็กที่ได้รับความรุนแรงที่ครบวงจรและจริงจังมากกว่านี้

- (7) สำหรับสื่อมวลชนนั้น แม้การนำเสนอข่าวสารเรื่องเด็กที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงในระยะหลังจะได้รับความสำคัญและเป็นที่สนใจจากสาธารณะมากขึ้น แต่การนำเสนอในหลาย ๆ กรณี ที่มุ่งการเสนอข่าวสารเพื่อสร้างความตื่นเต้น มุ่งการขายสีล้นของข่าว บางครั้งทำให้เกิดการให้ข้อมูลหรือภาพของเหยื่อและผู้กระทำที่ผิดจากข้อเท็จจริง เด็กที่เป็นเหยื่อจำนวนมากกลับเป็นผู้ถูกละเมิดซ้ำสองจากข่าวสารของสื่อ บางครั้งครอบครัวของเด็กบางรายจำต้องย้ายบ้านหนีออกจากชุมชน เพราะเด็กจะถูกล้อเลียน ถูกกล่าวหาซ้ำหลังและต่อหน้า บางรายสื่อให้ข่าวว่าเด็กถูกข่มขืนจนกระทั่งติดเชื้อเอดส์ ขณะที่ข้อเท็จจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น ซึ่งทำให้เด็กถูกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากชุมชน ก่อผลกระทบที่ทำร้ายจิตใจอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ข่าวคราวของเด็กหลายรายถูกนำเสนอต่อสื่อโดยหน่วยงานบางหน่วย แม้จะมีความพยายามในการปกป้องหน้าตา ชื่อเสียงของเด็ก แต่ในกระบวนการของการติดตามข่าวมักจะมีการเปิดเผยตัวเด็กไปโดยไม่เจตนา กระบวนการ “ทำเด็กให้เป็นข่าว” ของบางหน่วยงาน อาจมีผลทำร้ายเด็กในทางอ้อมโดยไม่เจตนา หรือไม่เข้าใจรายละเอียดความเป็นจริงของชีวิตเด็ก ครอบครัวและชุมชนอย่างลึกซึ้ง จนส่งผลให้การเป็นข่าวในครั้งนั้นได้กลายเป็นกระบวนการ “ตัดวงจรความสัมพันธ์” ของตัวเด็ก ครอบครัวและชุมชนออกจากกันโดยสิ้นเชิง โดยที่ในระยะยาวองค์กรเหล่านั้นก็ไม่สามารถปกป้องและคุ้มครองเด็กได้จนตลอดชีวิต ขณะที่เด็กเองก็ยังไม่ได้รับการส่งเสริมพลังความเข้มแข็งอย่างเหมาะสมพอเพียง จนสามารถเผชิญหน้ากับปัญหา และมีหนทางแก้ไขปัญหอย่างเหมาะสมในระยะยาว

บทที่ 4

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาและประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง พบว่า แม่ ผู้ปฏิบัติงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีผลการดำเนินงานที่ผ่านมาก้าวหน้าในหลาย ๆ ส่วน ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3 แต่การดำเนินงานที่เป็นจริงก็สะท้อนถึงปัญหาอีกหลายประการที่ควรได้รับการแก้ไขเช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะจากการศึกษาต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง ได้แก่

1.การจัดบริการเชิงบำบัดฟื้นฟูให้แก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง จำเป็นต้องเร่งการพัฒนาองค์ความรู้และการเสริมเทคนิคเชิงลึกในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู การสร้างและพัฒนาความเชื่อมั่นและการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองของเด็ก (Build up Self-esteem) กระบวนการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่เด็กและผู้หญิง การส่งเสริมแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการเด็กรายบุคคล (Case Management) อย่างเหมาะสม สอดคล้อง ฯลฯ

การพัฒนาองค์ความรู้และการฝึกทักษะ เทคนิคในการทำงานเชิงลึกเหล่านี้ จำเป็นต้องมีการดำเนินงานโดยทีมสหวิชาชีพที่เป็นสหวิชาชีพ (Multidisciplinary) เพื่อสร้างความเข้าใจที่เป็นองค์รวม สอดคล้องกับความต้องการที่เป็นจริง

2.การสร้างและพัฒนาระบบการประสานงาน และการสร้างเครือข่ายของระบบส่งต่อ (referral system) ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม เช่น การประสานถึงช่องทางการส่งต่อเด็กไปรับบริการบนหลักการที่รวดเร็ว ละเอียดอ่อน ถี่ถ้วน และควรเป็นบุคลากรที่มีความเข้าใจปัญหาเรื่องนี้ อย่างจริงจัง การทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ ควรเน้นความเป็นสหวิชาชีพในเชิงเนื้อหา องค์ความรู้ที่ยึดเด็กเป็นฐาน กระบวนการที่เอาใจใส่ เวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของตัวเด็กและปัญหาของเด็ก มากกว่าการทำงานเป็น “ทีมสหวิชาชีพในเชิงรูปแบบ” ที่มีรูปแบบเพียงการมาประชุมที่ขาดการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน ขาดกระบวนการคิดร่วม ตัดสินใจร่วม ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และกลับยึดเอาประโยชน์องค์กรเป็นฐานมากกว่า ยึดเด็กเป็นฐาน

การพัฒนาระบบเครือข่ายด้านการฝึกอบรมและคู่มือในการให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเด็กที่ได้รับความรุนแรง ควรดำเนินการในลักษณะศูนย์บริการร่วม ที่ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านการแพทย์ การบำบัดฟื้นฟูและการดำเนินการทางกฎหมาย กรณีพื้นที่ในชนบทควรพิจารณาผลักดันให้เกิดเครือข่ายบุคลากรในการปฏิบัติงานด้านการรับเรื่องร้องทุกข์ การให้คำปรึกษา การให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น รวมทั้งการจัดให้มีบ้านพักพิงแก่เด็กที่ได้รับความรุนแรง ก่อนจะนำไปรับบริการยังหน่วยงานเฉพาะทางที่เหมาะสมต่อไป

3.การเร่งสร้างกลไกและพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์ และการดำเนินการ

ทางคดีในระยะแรก แบบ One Stop Service ให้กระจายออกไปอย่างทั่วถึงในสถานพยาบาลต่าง ๆ เพราะเป็นช่วงระยะเวลาที่เป็นวิกฤติสำหรับเด็กและผู้หญิง ที่ต้องการการดูแล การให้คำปรึกษา อย่างเร่งด่วน การออกแบบระบบที่ละเอียดอ่อน สอดคล้องและมีความยืดหยุ่นต่อปัญหาความอ่อนไหวเป็นพิเศษ และควรมีการทำงานกับครอบครัวแบบใกล้ชิดและคู่ขนานไปพร้อม ๆ กับเด็กเป็นกระบวนการที่ต้องคำนึงถึงไปพร้อมกัน

4.กระบวนการในการฟื้นฟู ปรับสภาพและการพัฒนาเด็กผู้รับบริการในบ้านพักพิงหรือสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ มีข้อเสนอ ดังนี้

4.1)ด้านการฟื้นฟูสภาพทางร่างกาย ควรมีการวางระบบหน่วยงาน บุคลากรสายวิชาชีพต่าง ๆ ที่จะเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือทันที ตลอดกระบวนการที่เด็กอยู่ในบ้านพักพิงควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพกายเบื้องต้น การกิน การนอน และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจการทำงานอย่างเหมาะสม

4.2)การฟื้นฟูสภาพทางจิตใจ พบว่า บ้านพักพิงแต่ละแห่งมีความพยายามคิดค้นกิจกรรมที่มีรูปแบบใหม่ๆ มีความหลากหลาย เชื่อมโยงถึงครอบครัวและชุมชนมากขึ้น แต่กิจกรรมที่จัดโดยเฉพาะในบ้านพักพิงของรัฐ ยังมีลักษณะการจัดเป็นชิ้นงาน การจัดกิจกรรมการศึกษารายวัน แต่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาทางความคิด การสร้าง self esteem ในใจเด็ก จึงยังไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาให้เด็กทุกคน มีความพร้อมหรือเข้มแข็งพอที่จะเผชิญกับปัญหาของชีวิตได้เมื่อเด็กกลับสู่สังคม

4.3)การฟื้นฟูและฝึกอบรมด้านการศึกษาและอาชีพ ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสถานการณ์ในชีวิตจริง กระบวนการเรียนยังยึดชั้นเรียนและครูเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมน้อย การพัฒนาด้านอาชีพยังให้ความสำคัญที่ความสำเร็จด้านทักษะฝีมือมากกว่ากระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของเด็ก เด็กจำนวนมากยังขาดทักษะด้านการบริหารจัดการและการวางแผนงานด้วยตนเอง การแก้ปัญหาที่พบในงานยังไม่ได้มีการเรียนรู้อย่างเต็มที่ การฝึกฝนงานอาชีพยังไม่ช่วยให้เด็กได้เห็นงานครบวงจร ทำให้ไม่สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นอาชีพที่แท้จริงได้ ในขณะที่เดียวกันกระบวนการฝึกอบรม มีลักษณะเป็นงานประจำ เน้นผลสำเร็จของงาน และคุณภาพที่ฝีมือเด็ก ทำให้การฝึกอาชีพไม่ได้แสดงบทบาทที่แท้จริงในฐานะที่เป็นกิจกรรมหนึ่งในงานบำบัดฟื้นฟู

4.4)รูปแบบของการทำงานกับครอบครัว โดยเฉพาะกับครอบครัวที่เป็นฝ่ายกระทำ ความรุนแรงต่อเด็กเอง ควรมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการทำงานทางความคิด การเตรียมความพร้อมครอบครัวให้เปลี่ยนทัศนคติให้เข้าใจและยอมรับเด็ก ในฐานะที่เป็นเหยื่อที่เจ็บปวด การพัฒนารูปแบบค่ายครอบครัวที่มีกระบวนการฟื้นฟูในรูปกลุ่มบำบัด

ควรทำให้เป็นงานที่มีความต่อเนื่องและกระจายโอกาสให้ทั่วถึงอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง เพราะเป็นกระบวนการเตรียมความพร้อม ความเข้าใจที่มีผลต่อเด็กในระยะยาว

4.5) ในส่วนของกระบวนการแรกรับของบ้านพักพิง ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการวิเคราะห์ แสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็ก (assessment process) เพื่อให้โอกาสการนำเด็กกลับเข้าสู่ครอบครัวและสังคมโดยเร็วที่สุด และสำหรับเด็กที่ต้องอยู่ในบ้านพักพิง จะต้องมีการจัดทำแผนการทำงานกับเด็กเป็นรายบุคคล (Individual Plan) ทุกคน

4.6) เด็กมีส่วนร่วมอย่างมากในกระบวนการ/กิจกรรมต่างๆ ของบ้าน การมีส่วนร่วมของเด็กที่เป็นอยู่จะเป็นการมีส่วนร่วมในงานที่เป็นกิจวัตรประจำวัน และเป็นงานที่เจ้าหน้าที่มอบหมายให้มากกว่าที่จะเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ และมีโอกาสคิดด้วยตนเองในกระบวนการเรียนรู้ ฝึกอาชีพและพัฒนาด้านอื่น ๆ

5. ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาเด็กหญิงในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ

5.1) การทำงานกับเด็กหญิงที่มีปัญหาซับซ้อนและถูกล่วงละเมิดทางเพศ ผู้ปฏิบัติงานต้องตระหนักและเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า เด็กเป็นเหยื่อของปัญหา เป็นเหยื่อของสังคม ดังนั้น วิธีคิดของเจ้าหน้าที่ ต้องให้คุณค่ากับเด็กและยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทุกด้าน ต้องอยู่บนฐานที่ให้ความสำคัญกับเด็ก

5.2) กรณีของบ้านพักพิงทั้งของรัฐและเอกชน ควรคำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เปิดและให้อิสระแก่เด็ก เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การลดความตึงเครียด ความกดดันใจ และพัฒนาความไว้วางใจของเด็กต่อเจ้าหน้าที่และต่อสังคมภายนอก การจัดการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ให้ผู้เรียนมีอิสระ เป็นการพัฒนามิตติด้านในของชีวิตเด็ก พัฒนาฉันทะในการเรียนรู้ของเด็ก ต้องให้การเรียนรู้เกิดจากความสมัครใจของตนเอง มากกว่าการถูกบังคับ

5.3) กิจกรรมทุกด้านที่นำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก ต้องเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสและกระตุ้นให้เด็กมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจด้วย กิจกรรมควรมีความเชื่อมโยง ผสมผสานนำไปสู่การพัฒนาเด็กในองค์รวม ให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการคิด และการสร้างคุณค่า (self esteem) ในตัวเด็ก กิจกรรมควรมีความหลากหลาย สอดคล้องและเหมาะสมกับเด็กที่มีความแตกต่างกัน

5.4) การสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ ที่ไม่ใช่อำนาจ จะเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจ ต่อการที่เจ้าหน้าที่จะเข้าถึงปัญหาด้านลึกของเด็ก และต่อการพัฒนาเด็กในระยะยาว

5.5) แนวทางในการพัฒนาเด็ก ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและเงื่อนไขของแต่ละบ้านที่มีความแตกต่างกัน จึงไม่อาจมี model สำเร็จรูปที่ใช้กับบ้านพักพิงทุกแห่งได้ ควรคำนึงถึงทิศทางใหญ่ๆ ร่วมกัน เช่น การเป็นบ้านเปิดซึ่งเสริมลักษณะโดยกว้าง เสริมอิสระภายใน

บ้าน การจัดสมดุลย์ความสัมพันธ์ของเด็กภายในและต่อสังคมภายนอก การทำงานกับครอบครัว การพัฒนาเด็กที่เน้นการพัฒนาความคิดและคุณค่าในตนเอง

5.6)การฝึกอบรมควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะที่เน้นการปฏิบัติ การด้านทักษะเทคนิค ในเชิงลึกให้ครอบคลุมถึงเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเด็ก

5.7)การสร้างเวทีความคิดของบ้านพักพิงทั้งรัฐ เอกชน ส่วนท้องถิ่น ให้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนและต่อยอดประสบการณ์ หรือร่วมกันหาแนวทางใหม่ๆ ในการพัฒนาเด็ก สำหรับเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ โดยฝ่ายแผนและผู้บริหารควรต้องเข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างใกล้ชิด ต่อเนื่อง ในลักษณะเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลง และแนวทางพัฒนาการทำงานต่อไป

5.8)ควรมีการจัดทีมประเมินผลการดำเนินงานของบ้านพักพิงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการผลักดันรูปแบบ การประเมินหลักสูตรที่จัดฝึกอบรม ตลอดจนกระบวนการ/กิจกรรมในบ้าน ควรมีการประเมินทุกปีเป็นประจำ โดยใช้บุคลากรหลายฝ่าย รวมทั้งนักวิชาการสหวิชาชีพ เพื่อให้สามารถนำผลการติดตามและประเมินมาปรับปรุงการทำงานได้อย่างเหมาะสม

5.9)ควรสนับสนุน/ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของเด็ก โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีกระบวนการประชาธิปไตยในการคัดเลือกตัวแทน ให้โอกาสเด็กและตัวแทนได้คิดค้น จัดกิจกรรม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ทั้งเด็กและเจ้าหน้าที่ได้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานร่วมกัน และการสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาบ้านพักพิงให้สามารถพัฒนาเด็กได้เต็มตามศักยภาพต่อไป

6.การสร้างและพัฒนาเครื่องมือและตัวชี้วัด อันจะใช้เป็นมาตรฐานในการให้ความคุ้มครองเด็ก ตาม ร่างพ.ร.บ.คุ้มครองเด็กที่จะเกิดขึ้น เพื่อเป็นกรอบเกณฑ์ เป็นแนวทาง คู่มือสำหรับนักวิชาชีพในการปฏิบัติงานสำหรับเด็กอย่างเป็นระบบ เป็นมาตรฐานเดียวกัน

7.การสร้างเครื่องมือและกลไกในการให้ความช่วยเหลือเด็ก เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะมีแนวโน้มของการพัฒนาระบบสวัสดิการไปสู่การพัฒนาแนวทางความช่วยเหลือในเชิงระบบ ซึ่งจะเป็นมิติการทำงานในภาคโครงสร้างได้มากขึ้น กว่าความช่วยเหลือแบบปัจเจกดังที่เป็นอยู่

การสร้างระบบคุ้มครองเด็ก ควรได้รับการพัฒนาให้เป็นกระบวนการแบบเชื่อมโยง ไม่เพียงแค่คุ้มครองและวางมาตรการเฉพาะเด็กโดยลำพัง แต่การทำงานกับครอบครัว โรงเรียน สถานศึกษา บริบทแวดล้อมอื่น ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน น่าจะได้รับการคิดร่วม วางระบบร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม และควรขยายระบบคุ้มครองเด็กให้ครอบคลุมทั้งเด็กทั่ว

ไปในสังคม(ที่ยังไม่เกิดปัญหา) เด็กกลุ่มเสี่ยง เด็กที่รับผลกระทบจากปัญหาอยู่ในขณะนี้ เป็นต้น

8.สำหรับเด็กที่เป็น“ผู้กระทำความรุนแรง” ควรได้รับการคุ้มครองสิทธิ และมีการพิจารณาฐานความผิด โดยคำนึงถึงเงื่อนไขและบริบททางสังคม สิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็น “เหยื่อ”ของระบบโครงสร้างใหญ่ ระบบยุติธรรมที่ดำเนินการสำหรับเด็กควรเป็นระบบยุติธรรมที่ทำงานกับครอบครัว ชุมชน และเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กที่มีฐานความผิดระดับเบา หรือผิดโดยไม่เจตนา มีทางเลือกในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น โดยไม่เข้าสู่กระบวนการในสถานพินิจฯ แบบ One size fits all เช่นดังที่เป็นมา

9.บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในสถานพินิจฯ ต้องเปลี่ยนวิธีการทำงานใหม่ ไม่ใช่ทำงานเชิงรับในระดับสถาบัน แต่เป็นการทำงานในด้าน Social Assessment ที่ลึกซึ้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลทางสังคม เหตุที่มาของฐานความผิด แรงจูงใจแรงจูงใจต่อการกระทำความผิด เพื่อให้เห็นข้อมูลอันเป็นเหตุจูงใจ เจตนาที่จะเป็นข้อบ่งชี้ถึงฐานความผิดของเด็กและเยาวชนอย่างลึกซึ้งขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในแนวทาง “ยุติธรรมแบบหักเห” เด็กออกจากสถานพินิจฯ และสร้างทางเลือกใหม่ทางสังคมให้แก่เด็กมากขึ้นกว่าเดิม

10.นอกจากนั้นต้องพัฒนาความสามารถในการทำงานกับครอบครัวของเด็ก และการทำงานกับชุมชนในลักษณะคู่ขนาน เพื่อต้องการมีส่วนร่วมเข้ามาร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาเด็กด้วย จึงเป็นสิ่งจำเป็นและต้องริเริ่มให้เกิดขึ้น เพราะกระบวนการที่ทำงานกับเด็กเชิงปัจเจก ไม่สามารถไปแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างแน่นอน

11.การพัฒนาความร่วมมือในการประสานงานระหว่างรัฐ เอกชน ควรพัฒนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน หรือการศึกษาวิจัย การสร้างผลงานวิชาการร่วมกัน เพื่อแสวงหาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหามารุณแรงต่อเด็ก โดยควรมีหน่วยงานกลางทางวิชาการประสานเครือข่ายวิจัย อันเป็นแนวทางการปรับแผนและนโยบายที่เป็นจริง มากกว่าเพียงแค่ความร่วมมือในระบบส่งต่อแบบแยกส่วน

12.ส่งเสริมสถาบันการศึกษาทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ร่วมกันให้การศึกษาลูกฝึกฝนความรู้ ความเข้าใจ และเสริมค่านิยมที่ไม่ใช่ความรุนแรงแก่ครอบครัวให้มากขึ้น

13.ควรเสนอให้มีการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการต่อการแก้ปัญหาความรุนแรง ที่เกิดกับเด็กและสตรีโดยเฉพาะ ไม่ใช่วางไปกับนโยบายครอบครัวแบบทั่วไป และควรขยายแผนปฏิบัติการให้ครอบคลุมเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องด้วยอย่างจริงจัง

14.ควรพัฒนาและคิดค้นแนวทางการทำงานกับ “ผู้กระทำ” ในลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น เช่น รูปแบบ “โรงซ่อมสามิ” หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่เน้นการแสวงหาองค์ความรู้และเครื่องมือที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่สอดคล้อง เหมาะสมกับผู้ก่อปัญหาในระดับต่าง ๆ มากขึ้น

15.ควรให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สื่อมวลชนทุกประเภท โดยเฉพาะผู้จัดรายการที่มีการตอบปัญหาทางโทรศัพท์เพื่อให้เข้าใจปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กอย่างลึกซึ้ง และช่วยยกระดับบทบาทการนำเสนอข่าวเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในมิติเชิงคุ้มครอง ป้องกันแก่สังคมด้วย

16.ควรผลักดันให้เกิดกลไกการประสานงานในระดับชาติ เพื่อสร้างมาตรฐานการทำงานอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน ควรกำหนดมาตรฐานการทำงานกับเด็กโดยมุ่งเน้นที่คุณภาพของบริการมากกว่าการทำงานในเชิงปริมาณเพียงมิติเดียว ขณะเดียวกันในระดับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้ ควรผลักดันให้แต่ละหน่วยงานจัดทำแผนผังกลไกการทำงาน (Mapping Route) ของแต่ละหน่วยขึ้น เพื่อให้เห็นรายละเอียดของขั้นตอนการปฏิบัติงาน เห็นส่วนที่เป็นจุดอ่อนที่ต้องต่อเติม แก้ไข เห็นจุดแข็งที่ต้องการการส่งเสริมมากขึ้น กระบวนการจัดทำ Mapping Route ดังกล่าวจะเป็นเสมือนการร่วมกันทบทวนรายละเอียดของการทำงาน เป็นการร่วมกันมอง ร่วมกันคิด ต่อยอดเพื่อการพัฒนากลไกและระบบงานที่เป็นจริง และยังเป็นการคิดใหม่ร่วมกันจากสถานการณ์ปัญหาที่แต่ละฝ่ายต่างได้เผชิญมาแล้ว เป็นการคิดแบบเชื่อมโยงเป็นระบบมากกว่าคิดแก้ปัญหาเฉพาะหน่วยของตน (ดูรายละเอียดของตัวอย่าง สรุปรูปโครงสร้างการคุ้มครองเด็ก ในขั้นตอนของงานสังคมสงเคราะห์และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเกิดจากการคิดร่วมกันของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ร่วมกับคณะทำงานโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพสถานพินิจ กระทรวงยุติธรรม)

17.สนับสนุนการจัดตั้งกลไกเครือข่ายองค์กรประชาชนที่เข้มแข็งในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่สำรวจ เฝ้าระวัง เตือนภัยทางสังคม และป้องกันเด็กจากช่องทางที่เป็นความเสี่ยงทั้งหลายจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น จากสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

18.การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลางเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดแก่เด็ก การติดตามสถานการณ์ความรุนแรงที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา แนวทางและรูปแบบใหม่ ๆ ในการป้องกันเด็กกลุ่มนี้ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ เพื่อนำรูปแบบดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย

19.รณรงค์ทางสังคมโดยเฉพาะประเด็นแนวคิดที่เป็นปมรากของปัญหาอย่างมีแผนการและเป็นกระบวนการ ในทุกหน่วยงาน สถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับกระบวนการคิดของสังคมต่อการรับรู้เรื่องนี้ในมิติใหม่ เช่น ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

ธรรม แนวคิดชายเป็นใหญ่ แนวคิดที่หญิงมักกระทำต่อตนเอง เช่น แนวคิดพรหมจรรย์ ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อใหม่ของประเด็นชาย-หญิง

20. การเร่งพัฒนากระบวนการดำเนินงานสวัสดิการสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงให้สอดคล้องกับกฎหมายใหม่ ที่มีเด็กกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มที่มีความแตกต่างกันมาก ในระดับของปัญหา ภูมิหลังและความต้องการ เช่น เด็กผู้ถูกระทำ(เหยื่อของความรุนแรง) เด็กที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกระทำ เด็กที่เสี่ยงต่อการเป็นผู้กระทำความผิดเอง เด็กที่มีปัญหาความประพฤติ เด็กปกติ เด็กพิเศษ

21. การปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมต่อเด็ก เยาวชน ทั้งที่เป็นเหยื่อ เป็นผู้กระทำความรุนแรง เป็นกลุ่มเสี่ยง ให้มีสาระที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน มุ่งเน้นให้เด็กรู้จักการปกป้องคุ้มครองตนเอง มากกว่ารอให้ผู้ใหญ่ต้องคอยปกป้องเขาเพียงด้านเดียว

22. การเพิ่มความสนใจและจับตามองความรุนแรงรูปแบบใหม่ ๆ ที่มากับนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ และควรเร่งสำรวจ ทบทวนกฎหมายที่จะเอาผิดกับผู้กระทำนี้ โดยเร่งพิจารณาเนื้อหา บทลงโทษที่เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ที่เป็นพลวัต

23. เร่งส่งเสริมให้มีกลุ่มนักวิชาชีพอาสาสมัครที่ทำงานกับเด็กให้มากขึ้น เช่น กลุ่มครูที่สามารถดำเนินงานช่วยเหลือเด็ก ๆ ในระบบโรงเรียน เช่นเดียวกับกลุ่มครูกัลยาณมิตร กลุ่มนักสังคมสงเคราะห์อิสระ กลุ่มสื่อมวลชนอิสระ เป็นต้น

24. เร่งส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ในสายงานกระบวนการยุติธรรมมีทัศนคติที่ดี เหมาะสมที่จะทำหน้าที่ให้ความเป็นธรรมแก่เด็ก ๆ ที่เป็นเหยื่อ หรือแม้แต่เป็นผู้กระทำเองอย่างเข้าใจ เมตตา ลดทอนที่เชิงอำนาจ และเข้าถึงความเป็นมนุษย์ของเด็กให้มากขึ้น

25. การส่งเสริมให้มีการวิจัยเรื่องระบบสวัสดิการสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในประเด็นที่เจาะลึกถึงรูปแบบใหม่ๆ เพิ่มขึ้น หรือการวิจัยเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับแนวทางที่ต้องการคำตอบชัดเจนขึ้น เช่น กระบวนการคืนเด็กกลับสู่สังคม กระบวนการคุ้มครองเด็กรูปแบบต่าง ๆ จากครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

สรุป

การศึกษาและประเมินระบบสวัสดิการสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรงในระยะที่ผ่านมา พบว่ามีการพัฒนาในรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น แต่ยังคงต้องพัฒนาเพิ่มเติมในมิติเชิงคุณภาพของการให้บริการ ความลึกซึ้งขององค์ความรู้ เทคนิค ทักษะใหม่ ๆ รวมถึงการทำงานอย่างจริงจังกับครอบครัว ชุมชนในบริบทแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับเด็ก การผลักดันให้เกิดมิติการทำงานที่ครอบคลุมและลึกซึ้งเช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ควร

จะต้องมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานในแต่ละด้านให้เป็นจริง และมีความครอบคลุมมากขึ้นในการให้บริการทั้งระบบ เช่น

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เราทำงานเข้าถึงปัญหาได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

- ยุทธศาสตร์การสร้างและพัฒนากลไก ระบบงานขององค์กรให้บริการให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบบริการที่ครอบคลุมการบำบัดแก้ไข การฟื้นฟูสภาพ การศึกษาและฝึกอาชีพ การทำกิจกรรมบำบัดลักษณะต่าง ๆ การพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะทางสังคม การพัฒนาความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในตนเอง การคืนสู่ครอบครัวและสังคมอย่างยั่งยืน ฯลฯ

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบข้อมูลและการศึกษาวิจัย ด้วยการสร้างฐานข้อมูลที่เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมและผลกระทบใหม่ ๆ ที่มีต่อเด็ก และการวิจัยในหลากหลายวิธีการที่สอดคล้องเหมาะสม

- ยุทธศาสตร์การสร้างพันธมิตรและเครือข่ายต่าง ๆ

- ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของทีมงานสหวิชาชีพ

- ยุทธศาสตร์การติดตามประเมินผล และการสร้างระบบกำกับติดตาม (monitoring system) ด้วยระบบใหม่ ๆ ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน เช่น ระบบพี่เลี้ยง (mentoring) เป็นต้น

การกำหนดยุทธศาสตร์ที่มีความครอบคลุมรอบด้านดังกล่าว จะช่วยย้าหรือกระตุ้นให้เกิดความตระหนักว่าการทำงานเพื่อช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความรุนแรง จำเป็นต้องมีการดำเนินการในหลายมิติไปด้วยกัน ไม่ควรเป็นการทำงานแบบแยกส่วน ยุทธศาสตร์การทำงานควรเป็นไปอย่างบูรณาการทั้งในเชิงแนวคิด วิธีการทำงาน การพัฒนาองค์กร กลไก ระบบงาน ฯลฯ พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงการแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เพื่อการแก้ปัญหาที่ทันสมัยและเป็นจริงอยู่เสมอ การเห็นภาระงานทั้งกระบวนการจะช่วยเสริมวิสัยทัศน์และประสิทธิภาพของระบบคิด และระบบคุณภาพของการให้บริการอย่างยั่งยืนในที่สุด

บรรณานุกรม

กลุ่มครูศึกษานิเทศก์,เอกสารบันทึกการประชุมกลุ่มครูศึกษานิเทศก์,2540-2544

กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ฐราวรรณ, “ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง การเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง : เอดส์ แท้ง ความรุนแรงและหญิงรักหญิง, จัดโดย คณะทำงานเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง และแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง ,สนับสนุนโดยองค์การอนามัยโลกและยูนิเฟม วันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2544,อัสสัมชัญ

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน,เอกสารบทบาท ภารกิจและโครงสร้าง,อัสสัมชัญ, มปป.

คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภา,ร่างรายงานพิจารณาศึกษาเรื่อง ปัญหาพฤติกรรมรุนแรงในครอบครัว,อัสสัมชัญ,มปป.

คณะที่ปรึกษาโครงการจัดฝึกอบรมเรื่องการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก,การคุ้มครองเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กถูกกระทำทารุณ เด็กถูกละเมิดสิทธิในสังคมไทย สนับสนุนโดย กองทุนอนุเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF),กรุงเทพ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,สิงหาคม 2539

โครงการแด่น้องผู้หิวโหย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก ร่วมกับกลุ่มครูศึกษานิเทศก์ จ.บุรีรัมย์,โครงการทบทวนพันธกิจร่วมกลุ่มครูศึกษานิเทศก์และมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก,อัสสัมชัญ,2543

นวลตา อาศัปกะกุล,ทุกข์กรณีของเด็กในสถานพินิจ,เอกสารวิจัยในชุดโครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสทางสังคม โดยความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,อัสสัมชัญ,2546

บุญเสริม หุตะแพทย์, รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว,เอกสารงานวิจัยเล่มที่38,กรุงเทพ:สถาบันวิจัยและพัฒนาฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,พฤษภาคม 2545

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก,รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2545 (มกราคม – ธันวาคม),อัสสัมชัญ

มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก,แผนงานมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ประจำปี 2546-2550,อัสสัมชัญ

ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก จังหวัดเชียงใหม่,รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2543-2544,อัสสัมชัญ,2545

สรรพสิทธิ์ คุ้มพัสพันธ์,เอกสารการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก,อัสสัมชัญ,มปป.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ,สรุปรายงานผลการดำเนินงานตามปฏิญญาระดับโลก ว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้องและการพัฒนาเด็กของประเทศ ไทย,อัครา,ธันวาคม 2543

สำนักงานโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพสถานพินิจ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหสถานพินิจ, เอกสารอัครา,2544

สตรีทัศน์,ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 สิงหาคม-ตุลาคม 2528

อภิญญา เวชชชัย , สถานการณ์ปัญหาของเด็กในกระบวนการยุติธรรม,เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสวัสดิการเด็กและสตรีในภาวะยากลำบาก คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,อัครา,2546

อภิญญา เวชชชัย และ อัญมณี บุณยานนท์, การศึกษาโครงการความร่วมมือด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเยาวชนสตรีที่ตกเป็นเหยื่อของการแสวงหาประโยชน์ทางเพศของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ในความสนับสนุนขององค์การยูนิเซฟ, อัครา, มีนาคม 2542

Dr. Kari Killen เขียน,พิภพ อุดมอิทธิพงศ์ และปาริชาติ เรืองวิเศษ แปล, Child Abuse การปฏิบัติงานแบบสหวิชาชีพในการคุ้มครองเด็กที่ถูกทารุณกรรมและทอดทิ้ง,กรุงเทพ : มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก,มกราคม 2544

นักสังคมสงเคราะห์,สัมภาษณ์,พฤศจิกายน และ ธันวาคม 2545

พนักงานสอบสวน,สัมภาษณ์,กรกฎาคม,2545

สิริพร เขียนประเสริฐ ,สัมภาษณ์, สิงหาคม 2545

เจ้าหน้าที่มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก,สนทนากลุ่ม

สมาชิกกลุ่มครูกัลยาณมิตร,สนทนากลุ่ม

หมายเหตุ เอกสารงานวิจัยเรื่องการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง เสนอในการสัมมนาวิชาการ เรื่อง การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก: ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม จัดโดยเครือข่ายวิชาการด้านความรุนแรงต่อผู้หญิง และมูลนิธิสร้าง ความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง วันที่ 22 มกราคม 2546 สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)